

**БОГДАН РОМАНЕНЧУК**

**УКРАЇНСЬКА**  
**ЧИТАНКА**

**ДЛЯ ІV РОКУ**



**НЬЮ ЙОРК 1956 ФІЛЯДЕЛЬФІЯ**

**Ш К І Л Ї Н А Р А Д А**

УКРАЇНСЬКИЙ КОНГРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ  
Ш К І Л Ь Н А Р А Д А

---

БОГДАН РОМАНЕНЧУК

УКРАЇНСЬКА  
ЧИТАНКА

для IV року навчання  
української мови



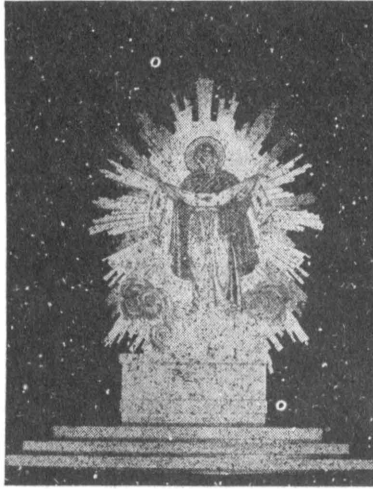
НЬЮ ЙОРК 1956 ФІЛЯДЕЛЬФІЯ  
Видання Шкільної Ради

### **ПРИМІТКА**

Ця читанка призначена для дітей, що вчаться четвертий рік української мови, хоч і ходять до п'ятої чи іншої класи місцевих шкіл даної країни, тому в заголовку написано „для 4. року, а не класи.

Всі права застережені за видавництвом Шкільної Ради

Адреса Видавництва:  
**Wyd. Shk. Rada, 838 N. 7th St.**  
**Phila. 23, Pa.**



## Молитва до Богоматері

О, Мати Божа, Мати єдина,  
До Тебе лине вся Україна.  
Тобі у жертву серце складає,  
За кращу долю Тебе благає.

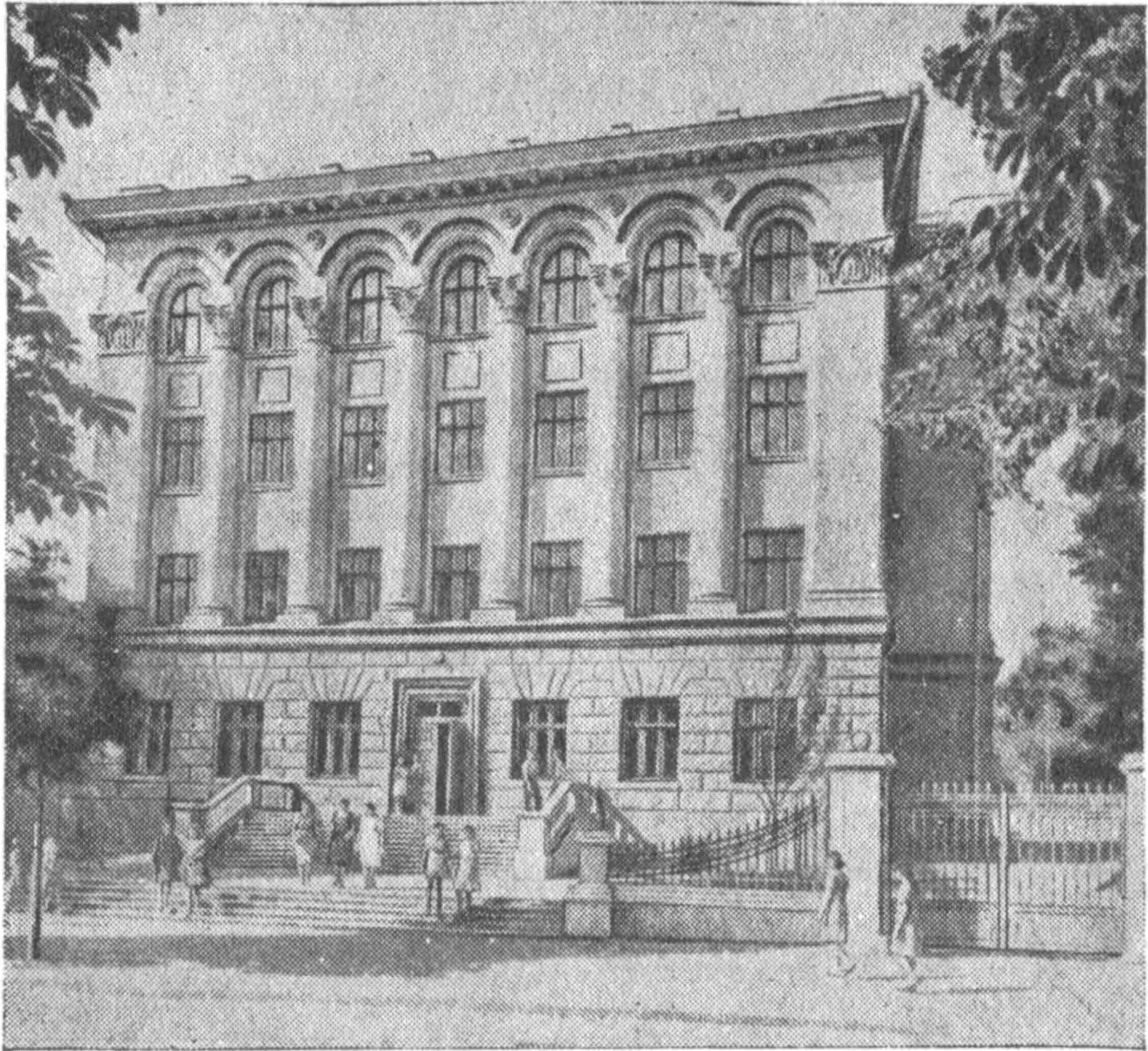
Над нашим людом, Діво Маріє,  
Погасло сонце та й не зоріє.  
Народ в неволі, горем прибитий  
В тяжких кайданах, в журбу закутий.

Ми в бою лютім за святу віру,  
За святу Церкву й за Україну,  
Переживаєм дні горя сірі,  
Переживаєм важку руїну.

В кого потіхи, щастя шукати,  
Кого ж віради в злиднях благає?  
Лише у Тебе, наша Ти Зоре,  
Твоя бо ласка — це лік на горе.

Ми Тебе просим, щиро благаєм,  
В Тобі надію всі покладаєм,  
За Україну встався у Сина,  
О, Мати Божа, Мати єдина!





Будинок української школи в Харкові

## **Знову до школи**

От і ми знову в школі. Сьогодні перший день навчання. Наша школа гарно відновлена і виглядає наче нова. Коло школи зібралось стільки людей, що й пройти важко. Це батьки й матері поприводили своїх дітей. А ми з Оленкою прийшли самі, бо наші батько й мати мусяли йти до праці. Але ми можемо й самі ходити до школи, бо ми вже великі. Це не те, що перша, або друга кляса. Ми вже в четвертій клясі і самі їдемо трамваєм або тролейбусом.

Наша кляса більша, як була минулого року. Нас усіх є рівно п'ятдесят, а минулого року було лише тридцять. І до нас прийшов новий учитель. Він дуже гарно говорить по-українськи, бо він з самого Києва. Ми страшенно хотіли б бути в Києві. Наша вчителька минулого року казала, що Київ найкраще місто в Україні. І там є найкраща вулиця, що називається Хрещатик. Наш новий учитель напевно буде нам розказувати про Україну, бо він бачив її і знає. Ми дуже любимо слухати оповідань про Україну. А ми з Оленкою маємо дома таку велику книжку, де є вся Україна в образках.



## Рідний край

Під рідним небом жайворон співа,  
Я рад би знати тих пісень слова.  
Я слухав, чув: співала та пташина  
Одне святеє слово: У к р а ї н а.

На ріднім полі шепчуть колоски.  
Я рад би знати тихі їх думки.  
Я слухав, чув, як кожна колосина  
Шептала тихо слово: У к р а ї н а.

У ріднім краю зелен гай шумить,  
Я знати рад, про що він мріє-снить.  
Я слухав, чув, як кожна деревина  
Шуміла ніжно слово: У к р а ї н а.

О, Боже, дай повік любити край,  
Де квітка, пташка і зелений гай,  
Де кожна вірна тій землі дитина  
Живе єдиним словом: У к р а ї н а.

Мирослав Петрів

## Київ

Діялося це дуже давно. Було то вчасною весною, коли над Дніпром зазеленіли вже ліси й гаї, защебетали пташки, а звірі збудилися з зимового сну. Озвалися труби ловців, що полювали на птаство й звірину.

Там, де нині велике й гарне місто Київ, були тоді непроходимі ліси, повні звірини й птаства, а ріка Дніпро була повна риби. То було дуже добре місце на лови.

Одного гарного дня полювали там три молоді брати знатного роду: Кий, Щек і Хорив, а з ними була ще їх відважна сестра, Либедь. Загналися далеко аж над ріку й поставали на горі.

— Дальше не підемо, — каже Кий. — Цієї ріки ані переплисти, ані перейти не можна.

Сіли вони відпочивати. А Дніпро шумить, наче щось таємне говорить. Дивляться брати, як тут довкола гарно та весело. І кожний свою думку думає. Аж Либедь каже:

— Бачите, яка тут краса? Чи не добре було б побудувати нам тут дім і заложити оселю?

— Правду кажеш, сестрице, — озвався Кий. — Наші старенькі родичі раді будуть тут з нами жити.

— Та й ми таке думали, — озвалися два інші брати, Щек і Хорив, а Кий говорив ніби сам до себе:

— Тут скоро розростеться велика оселя й може стати столицею нашої землі. Зі сходу й заходу можна провести рівні дороги, а з півночі на південь будуть плисти кораблі аж у Чорне море.

— Хай же тут стане наш дім і хай розростеться оселя, більша й краща як Царгород! — каже Щек. — А назвемо це місто твоїм іменем, брате. Хай воно зветься Київ.

— А ця гора, що на ній стоїмо, буде називатися Щековиця — каже Кий.

— А ця друга буде Хорив, — каже Либедь.

— А та прекрасна річка, що впадає до Дніпра, хай зветься Либедь, — каже Хорив.

— Так і буде, — potwierдив Кий.

І зараз третього дня скликали людей, почали рубати ліс та будувати оселю. Обгородили те місце й сказали:

— Це город Київ.



Загальний вид на частину Києва — Поділ над Дніпром

Цей город розрісся скоро і став столицею всієї України. Стали в нім княжити князі: Рюрик, Олег, Ігор, Ольга, Святослав та інші. Київ вславився на весь світ своєю красою, багатством і силою своїх князів.

І до нині Київ не втратив своєї краси, належить до найкращих міст на світі. В нім живе около мільйон українців.

### Запитання:

1. Найстарше місто на Україні .....
2. Перші міста поставали .....
3. Київ побудований над рікою .....
4. Київ заложив .....
5. Чому наші предки будували міста над ріками?
6. Київ став в Україні .....
7. Які князі княжили в Києві?

## Початки Києва

Над Дніпром широким,  
[вільним,  
Де луги й степи цвіли,  
Наші прадіди поляни  
Оселились і жили.

Хлібороб робив у полі,  
Пас пастух корів, овець,  
З луком, з стрілами гнучкими  
По лісах ходив ловець.

Пишно квітла Україна  
Повна всякого добра.  
Як в раю, жили поляни  
Понад хвилями Дніпра.

Все своє вони любили,  
Шанували і чуже,  
Хай, мовляв, Перун і Волос<sup>1)</sup>  
Всіх від лиха стереже.

А коли сусід лінивий  
Заздрив силі багача,  
Вміли наші показати  
Обосічного меча.

І віки нога ворожа  
Не ступала на наш лан.  
Всі сусіди шанували  
І боялися полян.

... Де стоїть тепер наш Київ,  
Там була сама гора,  
Жив там першим Кий  
[з Хоривом,  
Щек та Либедь — їх сестра.

Над самим Дніпром на горах,  
Огороджений з боків  
Ровом, мурами, валами,  
Київ виріс і розцвів.

<sup>1)</sup> Перун і Волос — давні поганські боги на Україні.

На сторожі коло нього,  
Наче батько, став Дніпро,  
Наче батько сину, ніс він  
З півдня й півночі добро.

І, здавалось, Україна  
Буде квітнути віки,  
І, здавалось, всі народи  
Йй сплітатимуть вінки.

**Олександр Олесь**

### **Запитання:**

1. Які племена жили в давнину над Дніпром?
2. Хто побудував Київ?
3. Де положений Київ?
4. Хто став на сторожі Києва?
5. Звідки носив Дніпро до Києва всяке добро?

## **Мій край**

Київ — серце України  
І найстарше місто в світі,  
Хоч пройшов усякі зміни  
Гарний все — взимі і вліті.

Гам церкви золотобанні,  
А в них дзвони міднокуті,  
Як задзвонять на світанні,  
В Україні всій їх чути.

Коло Києва чи Львова,  
Куди прийду — гарно всюди,  
Куди ступлю — рідна мова,  
Де погляну — рідні люди.

Працьовиті підгірянці,  
Як вогонь палкі гуцули,  
І сміливі кубанці,  
Що ще Січі не забули.

І розважні подоляни,  
І полтавці-солов'ї,  
Бойки, лемки, волиняки,  
Все ото брати мої.

**Р. Купчинський**

## **Оборона Києва**

Коли Святослав перебував у Переяславщині над Дунаєм, на Київ напали печеніги. Вони обступили місто довкола, так що важко було з Києва вирватись або звійти до нього. Княгиня Ольга замкнулася в місті, але боронитися було важко, бо не було досить війська.

Якийсь час можна було перебути в облозі, але що далі, то ставало гірше, бо з дня на день меншало поживи і кияни почали відчувати голод.



За Дніпром був воєвода Претич, що зібрав невеликий відділ війська, але печенігів було багато більше і воєвода не хотів на них нападати.

Кияни зібралися і пішли до княгині Ольги. В ноги їй упали і просили:

— Не княгиня ти нам була, а мати рідна. І як мати берегла ти нас та врятувала від неодного лиха. Рятуй нас тепер.

— Ідіть додому, діти, не журіться, — говорила вона. — Я подумаю. Не може згинути український город і нарід у ньому.

Увечорі того дня княгиня вийшла з двору, зайшла у найдальший кінець Києва і знайшла там невеличку хатину. Постукала в вікно, і з хати вийшов молодий хлопець.

— Я за тобою, сину, — сказала княгиня, — велике діло маю до тебе. Маєш нас усіх і Київ урятувати від печенігів. Зробиш це?

— Я готов! — твердо відповів хлопець.

Пішли. Княгиня щось довго шептала йому на вухо, а далі встромила в руку уздечку, відчинила маленьку хвірточку в мурі і випустила його.

Хлопець сміливо пішов у табір печенігів і вдавав, ніби чогось шукає.

До нього підійшли печеніги.

— Не бачив хто мого коня? — запитав хлопець їх мовою.

Печеніги вернулися й полягали в шатрах спати. Не сподівалися, що ворог може знати їх мову й уважали його за свого.

А хлопець перейшов помалу цілий табір печенігів і наближився до Дніпра. Тут швидко скинув з себе одяг і кинувся в Дніпро, щоб переплисти на другий бік. Печеніги помітили це і почали стріляти в нього, але хлопець був уже далеко і стріли не досягали його. Перепливши Дніпро, хлопець прийшов до воєводи Претича. Розповів йому, що кияни хочуть піддатися і віддати печенігам місто, якщо він зараз завтра не прийде їм з підмогою.

Претич вислав уже давно гінців до Святослава і сподівався, що князь кожної хвилини може надійти з військом. На другий день уранці мав він підплисти з другого боку під Київ і перевезти з Києва княгиню Ольгу з онуками й людей.

Та коли він тільки показався на Дніпрі зі своїми човнами і наказав трубити в труби, печеніги перелякалися, що це Святослав наближається, й почали втікати. А печенізький князь звернувся до Претича:

— Хто це прибуває до Києва? — спитав.

— Люди з того боку Дніпра! — відповів Претич.  
— Чи ти князь, може? — запитав наляканий печеніг.  
— Ні, я тільки його дружинник, але за годину буде тут князь із своїм військом.

Печеніг відступив і за хвилину прислав Претичеві дарунки та заявив, що він не хоче битися із Святославом, а з його дружинниками хоче жити в приязні.

Претич післав і від себе дарунок печенізькому князеві і тішився, що так легко позбувся ворога.

Потім печеніги відступили від Києва і розтаборились подалше в степах. За той час надійшов і Святослав з військом та загнав печенігів ще далі в степи.

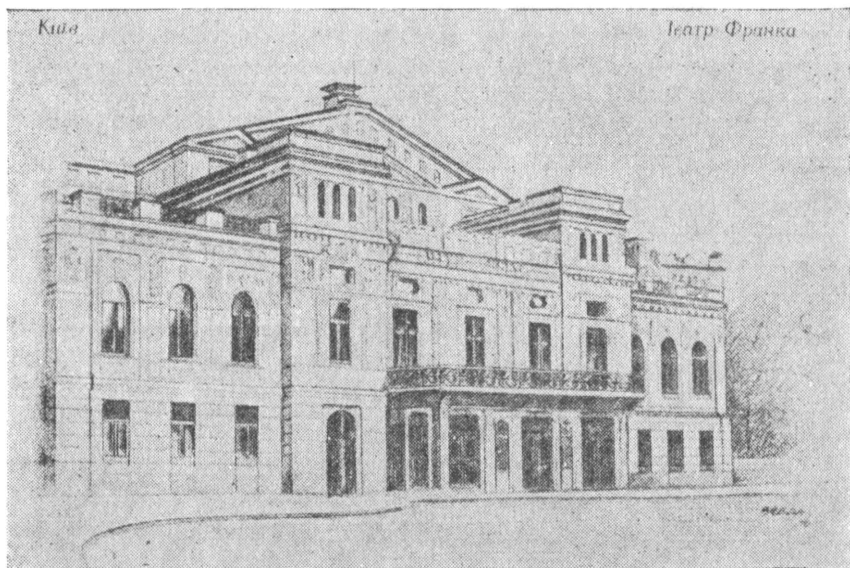
**Михайло Слобода**

**Запитання:**

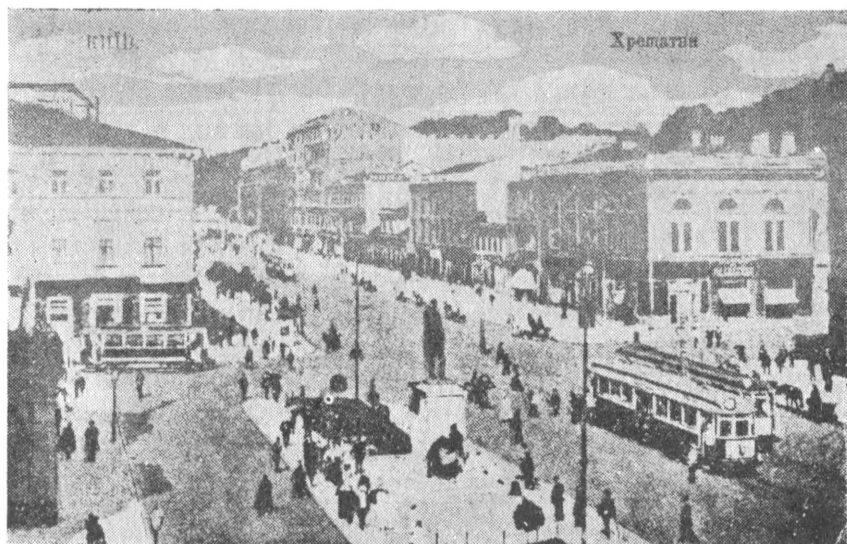
1. Коли печеніги напали на Київ?
2. Чому вони не напали, як Святослав був у Києві?
3. Хто володів у Києві, як Святослава не було?
4. Що хотіли зробити кияни, як не мали харчів і води?
5. Куди вислала княгиня Ольга хлопчика?
6. Чим відзначився цей хлопчик?
7. По чім було пізнати, що печеніги боялися Святослава?



Пам'ятник Богдана Хмельницького на Софійській площі в Києві



**Будинок, в якому міститься театр ім. Івана Франка в Києві**



**Найкраща вулиця в Києві Хрещатик**

## Іду на вас

В давніх часах, коли на Україну нападали дикі степові народи і руйнували її, українські князі мусіли збирати війська і воювати з напасниками. Дуже часто вони не хотіли ждати, аж вороги нападуть на українську землю, але збиралися і вирушали в похід, щоб побити ворогів на чужій землі. А приготувлялися вони до війни потаємно, щоб ворог не знав і не сподівався нападу. Тоді його легше було перемогти.

Так само робили і діти, що дуже любили бавитися в війну. Ото, бувало, зберуться хлопці, поділяться на дві групи і воюють. Одна група була „наші“, а друга — „вороги“ — половці або печеніги, чи татари.

Одного разу зібралися хлопці недалеко Києва над Дніпром на воєнну забаву. Поділилися на два табори — „наших“ і „печенігів“ і почали „війну“. Під час „війни“ надійшов якийсь незнайомий хлопчина і приглядався забаві. Хлопці запросили його бавитися разом з ними.

— Добре, — сказав незнайомий хлопець, — але я хочу інакше бавитися, не так, як ви. Ви недобре воюєте. Ви засідаєтесь одні на одних і несподівано нападаєте, а це негарно, не по-лицарськи. І не знати, хто сильніший, бо раз одні втікають, а раз другі.

— Навчи нас так, як ти вмієш, — сказали хлопці. — Будь нашим ватажком.

— Добре, — сказав незнайомий, — але маєте мене слухати.

Він поділив хлопців на два табори — „наших“ і „печенігів“. Сам пристав до „наших“, а „печенігів“ відіслав у недалекий лісок. Потім вислав до них свого післанця і сказав їм:

— Стережіться! Іду на вас!

І зараз вирушив із своїми воїнами на „ворога“ в лісок — а це була ніби ворожа земля. „Печеніги“ зі страху почали втікати, а „наші“ гналися за ними, аж зовсім їх розігнали і „розгромили“.

Хлопцям подобалася така забава і вони були задоволені з нового способу „війни“. Коли забава скінчилася, вони запросили незнайомого прийти на другий день.

— Але хто ти? — запитали вони. — Чи твій батько живе в Києві?

— Ні, я не маю батька, він згинув у війні з деревлянами. Маю тільки маму, вона живе в Києві.

— То прийди до нас бавитися, будеш нашим князем, а ми будемо тебе слухати.

— Добре, — відповів хлопець, — прийду.

Від того часу незнайомий хлопчина завжди приходив до



хлопців на забаву і видумував нові способи війни. Хлопці любили його і радо виконували його накази.

\* \* \*

Минали роки, хлопці стали юнаками. Але військової забави не закинули, бо це була для них найприємніша забава.

Одного разу сказав Святослав — таке було його ім'я — до хлопців, які вже повиростали на здорових і міцних юнаків:

— Я вже більше не прийду до вас бавитися, бо їду на правдиву війну, з печенігами.

— А може б і ми поїхали з тобою? — просилися юнаки.

— Хто знає, може й поїдете, — відповів Святослав і пішов.

Незабаром рознеслася вістка, що князь Святослав, син князя Ігоря, що згинув у бою з деревлянами, і княгині Ольги, що княжила в його імені в Києві, збирає військо і вирушає на війну проти печенігів. Пішли й наші юнаки до Святославової дружини. Яке ж було їх здивування, коли вони побачили, що товариш їх забав — це самий князь Святослав. Вони дуже зраділи і сказали:

— Під твоїм проводом хочемо воювати з ворогами і послужити рідній землі.



Святослав привітав їх сердечно і прийняв до своєї дружини. Відтоді вони не розставалися з князем і завжди вирушали з ним у похід. А князь Святослав, як вибирався в похід, то завжди попереджав ворогів словами:

— Іду на вас!

**Запитання:**

1. Яка була найприємніша хлоп'яча забава в давніх часах?
2. Як виглядала забава в війну?
3. Як готувалися „наші“ до війни?
4. Який спосіб завів незнайомий хлопець?
5. Який спосіб був кращий і більше лицарський?
6. Хто був той незнайомий хлопець?
7. З ким воювала Україна в тих часах?
8. Як заповідав князь Святослав ворогам свій похід?

## Святослав

А чия ж то слава —  
Чи не Святослава?  
Від Балкану до Дунаю  
Залунала слава.

Знявся чорний ворон,  
Кряче над Босфором:  
Гей ти, царю цареградський,  
Буде тобі сором!

Цар скликає раду  
На велику зраду:  
Йдуть послы до Святослава  
З міста Цареграду.

„Князю Святославе,  
В тебе військо браве!  
Здобуває собі чести,  
А князеві слави.

„А наш цар не темний,  
Шле поклін доземний,  
Бачить, що з тобою битись  
Був би труд даремний.

„Скільки в тебе воїв —  
Стільки тобі зброї,  
Стільки тобі, знязю, буде  
Парчі дорогої.

Чує серце княже  
Хитре діло враже,  
Десять тисяч війська має,  
Двадцять тисяч каже.

Не минає днина —  
Лихая година!  
Зажурилась в Святослава  
Смілива дружина.

Йде сто тисяч царських  
Воїнів лицарських;  
Завмірає серце в грудях  
В сміливих, боярських.

Бачить князь тривогу  
Серед війська свого:  
„Братя! Хоче хто втікати,  
Не держу нікого.

„Та втекти нікуди —  
Греки стали всюди.  
Вражі стріли б'ють у плечі  
Ліпше, ніж у груди.

„Воля чи неволя —  
Не втекти нам з поля:  
Соромом себе покрити —  
Незавидна доля!

„А коли поляжем  
Під напором вражим,  
То вітчизні у спадщині  
Славу перекажем.

„Радьте ж між собою,  
Я іду до бою“.  
А все військо каже: „Князю!  
Гинемо з тобою!“

Почалась кривава  
З греками розправа.  
Побідою кінчалася  
Слава Святослава.

**Василь Щурат**

**Запитання:**

1. Про кого говориться в цьому вірші?
2. Як хотіли греки довідатися про силу Святослава?
3. Як перехитрив їх Святослав?
4. Скільки воїв вислали греки проти Святослава?
5. Що зробив Святослав і його вояки?
6. Чи вояки покинули свого князя?
7. Хто кого переміг і чому?

## **Велика мандрівка**

Івась розгорнув великий атлас і сказав:

— Увага! Рушаємо в мандрівку!

— Пальцем по мапі! — засміялась Галя.

— Не смійся, Галю, не смійся! І пальцем по мапі теж треба вміти мандрувати, — сказав поважно Івась. — Треба знати, де море, де суша, де гори, де низини, де підводні скелі, де землі родючі, де пустелі. Але це ще не все. Треба знати, де можна зустріти лева, де антильопу. А з папуасами або готентотами, думаєш, так легко порозумітися?

Всі діти обступили Івася. Навіть маленька Ася лишила в кутику лялю, впхнула між дітей свою кучерявеньку голівку й запитала:

— Пустіть мене! Я теж хочу мандрувати.

— Така мандрівка пальцем по мапі, це не цікава забава, — сказала незадоволено Галя.

— А ти думаєш, що це забава? — сказав Івась. — А ти знаєш, що як підросту, то відвідаю всі ті місця. Я буду великим мандрівником.

— Го, го! Колюмбе! — засміялася Галя. — Та що ж ти будеш відкривати? Америку вже відкрили, а другої, мабуть, немає.

— Я думаю, — сказала Катруся, — що ти не можеш бути таким славним мандрівником, як Колюмб. Славні люди ніколи не були малими дітьми. Вони зійшли з неба на хмари, з хмар зіскочили на вершки гір, а з гір розійшлися по світі.

— А це вже неправда, Катрусю! Я читав книжку: „Дитинство славних людей“.

— А Шевченко не був дитиною? Не мандрував до тих стовпів, що небо підпирають? — спитав Остапко.

— Та навіть наш Господь, Ісус Христос, був дитиною. Ні, Катрусю, помиляєшся!

Катруся засоромилася, що всі такими твердими доказами збивають її погляд.

— Значить, наш Івась може колись бути таким великим мандрівником, як Колюмб, — сказала Наталя.

— А що ж він буде досліджувати?

— Антарктиду! — перервав Івась.

— Та там так зимно! Як ти зайдеш на Антарктиду? В тебе ж скоро мерзнуть пальці!

— А Роальд Амундсен заїхав.

— Я думаю, — почала Катруся, — що Роальд Амундсен не змерзав. Це був такий чоловік, що зовсім не відчував зимна. Інакше він був би не заїхав на Антарктиду. А в тебе, Івасю, скоро мерзнуть пальці, ти не можеш бути таким мандрівником, як Роальд Амундсен.

— Неправда! — сказав Івась. — У Роальда Амундсена також мерзли пальці, як і в кожного чоловіка. Тільки він хотів заїхати на Антарктиду і заїхав. А я теж хочу заїхати туди і заїду. Дрібниця те, що в мене мерзнуть пальці. Я буду колись великим мандрівником, бо хочу цього, а покищо мандрую пальцем по мапі. Рушаємо в дорогу! Хто зі мною?

— Я! Я! Я! — загомоніли діти.

До громадки нерішуче прилучилася і Галя. Маленька Ася побігла швидко в кут, взяла на руки лялю і сказала:

— Ходи ж, лялю! І ти поїдеш з нами в світ!

Івась показав якусь крапочку на мапі і сказав:

— Тут Одеса!

— А що це таке Одеса? — спитала Ася.

— Велике місто. Найбільший порт над Чорним морем.

Ася аж вирячила свої блискучі оченята, врешті спиталася:

— А де ж те місто? Це якась горошинка, чи квасолька!

— Асю! Не перебивай! Коли я кажу, що місто, то місто.

Будеш багато говорити, то ми тебе не візьмемо.

Ася затихла, а Івась говорив далі:

— Заходимо до пристані, а там багато кораблів. Наш кораблик невеличкий. Навантажуємо харчі...

— І їдемо! — не стерпіла Ася.

— Асю, не перебивай мені! Не їдемо, ще треба набрати води до пиття.

— А нащо ж води набирати? — здивувалася Ася. — Та ж у морі її дуже багато.

— Так, але морська вода солона, її годі пити.

Тимчасом тепле, привітне сонечко глянуло з-за хмари.

— Погода! — крикнув Івась. — Лишаємо наш кораблик в Одесі, а самі їдемо в гайок збирати квіти.

Івась замкнув атлас і положив його на полицю.

Всі діти вибігли з кімнати. Не залишилася і маленька Ася.

— Ходім, лялю! І ми підемо збирати квітки.

**Мирослав Петрів**

### **Запитання:**

1. Яку забаву придумав Івась?
2. Що думала Катруся про славних людей?
3. Який найбільший порт над Чорним морем?
4. До якої країни належить Чорне море?

## **Ким може бути Богданко**

Кожний, хто знає Богданка, думає, що він собі малий Богданко і більш нічого. А тимчасом це не так. Богданко є не тільки сином свого батька й матері, але ще чимсь іншим. От коли він їде з батьком чи з матір'ю залізницею, то він п о д о р о ж н і й, або п а с а ж и р, а коли йде собі вулицею, то він п р о х о ж и й. Коли він сидить з батьком у театрі і глядить на виставу, тоді він г л я д а ч, а коли слухає, як учитель, або хтось інший щось сповідає, тоді він с л у х а ч.

Коли Богданко купує в крамниці зшиток або олівець, то він покупець, а коли сидить у школі і вчиться, то він школяр, або учень.

Але це ще не все. Богданко може щохвилини бути кимсь іншим. Коли він дома бере в руки дерев'яного кріса, а на голову шапку-мазепинку, то він стрілець, або повстанець, а коли сяде на братчикового дерев'яного коника, то він їздець, або вершник.

Іншим разом Богданко є ватажком індіан і називається „Ведмеже око“. Він з китицею пер на голові, із стрільбою в руці, пробігає із страшеним бойовим криком через „американський праліс“ — (скажемо вам на вушко, що то не праліс, а звичайна кімната, або кухня). — А потім у затишнім шатрі-вігвами — зробленим з крісел і стола — викурює „люльку мира“ — (він тримає в зубах звичайний патичок) — з вождем сусіднього індіанського племені, на імя „Вовче вухо“ — (це його товариш Володько).

Коли ця забава йому знудиться, тоді він стає королем Богданом I. і в золотій короні, купленій мамою за кілька центів, засідає на троні (звичайнім кріслі), щоб судити своїх підданих. „Піддані“ — це ляльки його молодшої сестрички. До тої церемонії Богданко вбирає ще на себе звичайний обрус зі стола або накривало з ліжка — це замість королівського плаща-мантії, а в руки бере відзнаки своєї королівської гідности: в праву — королівський жезл (колотушку, або довбеньку від душення бараболь), а в ліву — королівське „яблуко“ (звичайний кольоровий м'ячик).

Судить справедливо: винних карає і викидає до страшної в'язниці — під Оксанчине ліжко; невинних звільняє. Та й над винними часто милосердиться, коли вони щиро каються і просять його помилування. (Богданко сам до себе це все говорить). Коли скінчиться суд, він встає поважно з трону, відходить — і за хвилинку ви його вже не пізнаєте. Він стає кимсь іншим.

**Запитання:**

1. Як називається людина, що подорожує, купує й продає, воює, рисує, малює, лікує, вчиться, вчить дітей?
2. Замість крапок, напишіть відповідні слова:  
Одяг шиє ..... столи робить ..... доми  
будує ..... письма пише ..... книжки  
читає ..... автом керує ..... на коні їде  
верхи ..... вірші пише .....



## Добро за добро

Була пізня осінь. Уже і перший сніг почав налітати на землю. Западав сумерк осіннього вечора. Павлусь покінчив писати свої задачі і вивчив усе на завтрішній день. Маруся терпеливо ждала, коли Павлусь скінчить учитися, бо не мала з ким балакати. Марусин батько, в якого жив Павлусь, син удови, ще рано кудись поїхав. В кухні сидів тільки старий Максим, що був тепер і за кухара в майстра Рудого, відколи вмерла Марусина мати. Максим ще при війську познайомився з майстром, а що був бездомний, то майстер узяв його по війні до себе. Максим допомагав йому в господарстві. А що при війську був кухарем, то й тепер варив у майстра, і добре варив.

Але Маруся вже знала напам'ять усі Максимові байки і радше слухала, коли Павлусь деклямував їй якісь віршики або читав з книжки. То й тепер, коли Павлусь покінчив учитися, пішов до кухні і почав Марусі читати гарне оповідання. Максим вийшов з хати, а тут у печі погасло. Маруся підложила паперу і почала дмухати. Папір бухнув ясним полум'ям з печі і раптом сталося нещастя. Полум'я скочило на фартушок Марусі, і на ній загорілася одежа. Дівчинка крикнула несамовито, та Павлусь в одну мить прискочив до неї, вхопив відро води і вилив на Марусю. Щастя, що це прийшло йому до голови, бо все скінчилося тільки страхом. Дівчинка була врятована, і вогонь не встиг її попекти.

Коли майстер прийшов додому і застав Марусю в ліжечку, як вона жлипала з перестрашу, запитався, що сталося. Маруся розказала батькові що їй трапилось і як Павлусь врятував її. Майстер почав дякувати Павлусеві й обцілував його щиро. Видно було, що радіє не тільки рятунком своєї доні, але й догадливістю Павлуса.

Другого дня прийшов Павлусь зі школи і застав Марусю вже здоровою, але чомусь сумною. Маруся приступила до Павлуса і шепнула йому:

— Павлусю, там у кімнаті є твоя мати, але не йди туди.

— Що сталося? — запитав переляканий Павлусь.

— Тихо, Павлусю, тихо! — сказав добротливим голосом майстер, увійшовши з сіней. — Твоя мати трохи хвора, та Бог дасть, що видужає. Ми закликали лікаря. Ми не дамо їй довго хворіти.

Мати полежала зо два тижні, і аж потім Павлусь довідався, що його мати була важко хвора з перестуди. І хто знає, що ста-

лося б, якби майстер не спровадив зараз хвору з села та не подбав про лікування.

— Сердечно вам дякую, що врятували мене від смерти, — говорила Павлусева мати майстрові, коли вже здорова прощалася з усіма і відходила в село, бо там лишила саму хату. — І ти, Павлусю, подякуй панові майстрові, бо як би не його добре серце, то я, мабуть, уже не жила б.

— Не треба дякувати! — перебив майстер. — Добро за добро... Павлусь врятував недавно Марусю від великої небезпеки, то я вважав своїм обов'язком рятувати його маму. І так завжди буде. Я все буду вам помагати, бо Павлусь добрий хлопець.

### **Запитання:**

1. Хто жив у домі майстра Рудого?
2. Що трапалося Марусі?
3. Що зробив Павлусь як Марусю загорілася?
4. Що сталося з матір'ю Павлуса?
5. Як їй допоміг Марусин батько?
6. Чим він віддячився Павлусеві за добро?

## **З чого пішла ворожнеча між псом і котом?**

### **Казка**

Жив собі давним давно чоловік та жінка і мали вони золотий перстень. Цей перстень мав чарівну силу. У кого він був, той мав усього подостатком.

Та власники персня не знали нічого про цю тайну і продали перстень дуже дешево.

Як тільки в хаті не стало персня, то чоловік і жінка зубожіли зовсім. В їх хату загостили нужда й голод.

А мали вони в хаті песика й котика, що мусли тепер разом з ними терпіти голод і злидні.

Одного разу війшлися котик і песик на раду, як би то повернути достаток у дім господарів.

Песикові прийшла дуже добра думка.

— Наші господарі мусять дістати знову свій перстень, — сказав він котикові.

— А я навіть знаю, де тепер той перстень. Біда тільки, що ніхто до нього не може дістатися, — відізався котик.

— Коли так, то ти злови мишку, — сказав песик, — і ми накажемо їй вигризи дірку в скриночці, де схований перстень і витягнемо його звідти.

Ця рада подобалася котикові. Він зловив мишку, і всі троє вибралися в дорогу до тої хати, де був перстень.

По дорозі прийшли над велику ріку. Котик не вмів плавати, тож песик узяв його і мишку на плечі і переплив на другий беріг.

Вкінці дібралися до тої хати, де в скриночці був захований перстень. Мишка прогризла в скриночці дірку і вибрала перстень. Котик сховав перстень у ротик, випустив мишку на волю і пустився враз із песиком у дорогу додому. Переплили ріку і далі в дорогу. Та тепер котик не чекав на песика, який мусів виминати хати, стайні та огороди. Котик перескакував плоти, вилазив на дахи і біг вперед. Песик лишився позаду.

Котик прибіг перший додому і віддав господарям перстень.

Господарі дуже зрадили, і чоловік сказав до жінки:

— Видиш, який наш котик добрий. Тепер мусимо добре дбати про нього, як про рідну дитину.

Вкінці прийшов додому і песик. Але господарі набили його, думаючи, що він зовсім не дбав про те, щоб допомогти котикові роздобути перстень. А котик сидів мовчки на печі, муркотів собі під носом і не сказав господарям правди.

Песик загнувся дуже на котика, тому, що він ошукав його і не подбав про те, щоб господарі віддячились і йому за труд у відшуканні персня.

З того часу пес усе гониться за котом, щоб відплатити йому за невірність і підступність.

### **Запитання:**

1. Яку силу мав перстень одного чоловіка й жінки?
2. Що сталося, як вони його продали?
3. Що задумали зробити котик з песиком?
4. Як вони відібрали перстень?
5. Що зробив котик з перснем?
6. Чи він сказав господарям, хто віднайшов перстень?
7. Що зробили господарі з песиком?
8. З чого пішла ворожнеча між песом і котом?

## Князь Ігор

Велика перемога! Слава воїнам князя Святослава!

Грали музики, били в барабани, край цілий радів. Славне військо українського князя Святослава перемогло печенігів.

Всі бавляться, радіють. В замку князя Святослава бенкет. Старий князь із сивими вусами і густими бровами сидить на оксамитом вибиваному троні.

— Радійте, діти! — промовив. — Ми перемогли, хоч ще не знищили ворога. Нам треба ще раз ударити, всім разом, сильно, тоді будемо мати спокій.

— Підемо всі! Веди нас, князю! — кликнули лицарі. — Підемо з тобою слави добувати!

В кімнаті сиділи серед інших два князі: Ігор і Всеволод. Вони були ще зовсім молоді і на згадку про війну та славу аж очі їм загорілися. Ігор був старший, Всеволод молодший.

— Слухай, брате! — каже Ігор. — Зберім їми військо і ходім на половців слави добувати.

І зібрали вони військо й пішли на половців — два молоді князі, а з ними молоденький князенко.

Йшли степами, лісами, аж над річку прийшли. Дивляться, аж хмара війська суне. Це були половці. Мов леви кинулися наші князі на них, розбили вороже військо й табір самого хана здобули.

Входять до нього, а там шатер сила силенна. Але одне, більше від інших, у золоті сяє. Стіни обвішані дорогими сукнами, а на них золоті прикраси, долівки встелені пухкими килимами, та в шатрі ні живої душі немає.

Проходить князь Ігор одне шатро, друге, третє — нікогісінько. Аж до вежі самої дійшов, а далі високо по кручених сходах до кімнати. Гарна була — ціла в квітах, а на ослоні вкритім шкірою білого ведмедя сиділа дівчина. Маленька, з чорними, скісними очима і з чорним, довгим волоссям.

— Де мій батько? — запитала.

— Твій батько утік, а військо його розбите. А чого ти тут сама сидиш, дівчино?

— Я князівна Мора, ханова дочка, — сказала гордо дівчина, і, випрямившись на весь ріст, вхопила кинджал і замахнулася просто в свою грудь.

— Ні! — крикнув Володимир, що стояв побіч батька свого,

князя Ігора. — Не роби цього. Ми не варвари, кривди тобі не зробимо. Батьку, дозволь їй залишитися тут.

І жила дівчина на вежі, а князь Ігор з Володимиром і старшиною розтаборилися в половецьких шатрах.

Аж раз уночі щось заворушилось довкруги табору. Гамір, крик...

Це половці наступають. Облягли його й здобули, а князя Ігора і Володимира взяли до неволі.

Розбите княже військо вернулося додому. Упали до ніг князеві Святославові їхні посли й кажуть;

— Князю великий, Святославе! Князь Ігор і син його Володимир у неволі в половців. Князь Всеволод — згинув. Славно билися, але не встоялись перед навалою.

Смутком облилося обличчя старого князя:

— Дав мені Бог присмирити поганих, а ті тепер не стримавши молодости відкрили їм ворота на нашу землю.

А князь Ігор з Володимиром сиділи в таборі половецьким у неволі. Раз уночі почувся якийсь шелест у шатрі князів.

— Хто тут? — запитав Володимир.

— Це я, Мора. Тихо... ось тобі, лицарю, мій кинджал. Ти охоронив моє життя, хай же він тепер охоронить твоє, — сказала і зникла, залишивши кинджал. Дорогий, вибиваний самоцвітним камінням, аж блистів у сьйві місяця.

Довго дивився князенко Володимир на кинджал.

І знову хтось потихеньку ввійшов.

— Хто це?

— Це я, Овлур, вірний слуга князівни Мори. Можу вас вивести з замку й дорогу вказати.

— Ходімо, сину! Збираймося додому. Додому!

— Добре, батьку, але чи не годиться подякувати князівні за її добре серце? Я піду на хвилину.

І крутими сходами, тихо мов кіт, дістався на вежу.

— Спасибі тобі, Моро! Ми відходимо.

— Прощай, — прошепотіла дівчина.

В цій хвилині почувся тупіт і в кімнату ввійшов батько Мори, хан половецький.

— О, ти князю тут? А може б ти, князю, звеличав наш рід і до нас пристав? Невже Мора тобі не до вподоби?

— Остатися тут, це значить, своєї батьківщини вже не бачити, а це гірше за смерть, — відповів князенко.



— Ха-ха-ха! У нас не так зле! Я сина не маю, то по мені ханом половецьким станеш!

— Не треба мені чужого, коли своє маю!

А в цей час князь Ігор з Овлуром глибокими підземними ходами дісталися з табору в ліс і полями, лісами й степами йшли в Україну.

А Володимир залишився в половців і дуже сумував.

— Князю, — казала Мора, — ти можеш утікати. Я тобі дорогу покажу.

— Можу і хочу, але тільки з тобою, Моро! Мій край гарний, веселий і багатий. Ти полюбиш його. Тікаймо разом, Моро!

І вночі, за два роки по втечі князя Ігоря, утік і князь Володимир з полону половецького. Та не сам. З ним утекла і князівна половецька, Мора.

**Ірина Лаврівська**

**Запитання:**

1. Що діялося в замку князя Святослава?
2. З якої нагоди князь Святослав улаштував бенкет?
3. Що задумали зробити два молоді князі Ігор і Всеволод?
4. Як вони виконали свій задум і що з ними сталося?
5. Хто випустив князів на волю?
6. Чи добре зробили ці два князі, що самі вирушили в похід на половців?
7. Що вони повинні були зробити, щоб перемогти ворога?
8. Як легше перемогти ворога — окремо чи спільно?

## **Пізня осінь в Україні**

Листопад — кінець осені. Часом буває так, що в листопаді не впаде і сніжинка, а деколи сніг паде цілий день. Коли впаде сніг, все зразу змінюється. Стає тихо. В лісі яснішає. Перші сліди на снігу роблять ворони. Приморозки щодня сильнішають. Все листя опало, лиш на дубах держиться воно аж до весни.

В полі давно відцвіли останні квіти. В лісі вже немає грибів. На корчах зустрічаємо темнобрунатні ягоди глоду та шипшини. Рябина ще красується своїми червоними китицями ягід. Ягоди калини стали солодші — мороз виходить їм на добро. На Україні гочинають у листопаді замерзати ставки. На бистрих водах ще де-не-де держаться поодинокі качки, інші відлітають. Чижики —

дивні птахи. Одні відлітають, другі перебувають цілу зиму з нами. Вони не дуже бояться морозів. Часто держаться всю зиму в рідному лісі. Є що їсти: зерно чорної бузини, рябини, чортополоху тощо.

Сороки стають щоденними гістьми на подвір'ю. Потрусять хвостиками та й відлетять. Галасливі сойки держаться лісу. Коли прийде великий голод, вони заглядають до саду.

З поля повтікала мишва та зимує в скиртах соломи, в сіні чи збіжжю. Найкраще тим, що знайшлися у шпихлірах чи стодолах.

Лисиці і тхорі теж змінюють свої житла. Їм краще бути там, де є кури й качки. Жаб не чути. Вони залізли в мох, під коріння дерев, або вирили ямки та там зимують. Ящірки стали мляві, спокійні та зимують так, як і жаби.

У Горганах, Чорногорі та Бескиді ведмідь знайшов вигідну яму в недоступному місці, десь у печері або під виверненим деревом і заліз туди. Дрімає. Часто виходить „бродар“ до лісу. Може знайде якусь їжу. Борсуки солодко сплять. Вони мають найкраще улажену зимову квартиру. Це чистухи-аристократи. Вони грубі, затовщені, мають тепленьке лігво у глибокій ямі.

Кажани забралися до дупла, або на дзвіниці чи незамешкані руїни. Висять головою вниз, обмотані крилами і сплять, держачись угорі лапками.

Білка змінила хутро: стає сіра, шерсть має пушисту, теплу, морозів не боїться. У горностая хутро стає біле, тільки хвостик чорний, неначе для прикраси. Лисиці у повній красі. Носять вартісне хутро. Мисливих на них багато. Впаде сніг — і на порошу йдуть стрільці. Око мають бистре, рушниці на плечах. Уважайте білки, тхорі, куниці, зайці та лисиці! Смерть чатує на вас! Вистріл — і кінець вашому життю! В лісі покладені лапки. Будьте чуйні та обережні на кожному кроці!

Куропатви держаться стада. Вони побілили, та в них вирости довгі пазурі на лапках. Це їм потрібне, щоб вигрібати із-під снігу різну поживу. Комах немає. Оси, джмелі, бабки, мотилі й жуки — на зимовому відпочинку, або повмирали, залишаючи яечка. По овочевих деревах лазять безкрилі метелики Зазимчука. Дивні це метелики! Коли літо, їх не побачиш, а появляються осінню, аж до морозів. Тільки самки мають гарні крила. За своє життя нічого не їдять. Відложать яечка і вмирають.

Часто на Україні появляються гості з півночі: чечотки, щурики, свірістелі. Чечотки неспокійні — все щебечуть: чив-чив-чив. Держаться беріз, вільшини і вишукують зернятка у шишках.

Щурики — поважні птахи. Перелітають із дерева на дерево та ніжно шепчуть поміж собою: кі-кі-кі. У шпилькових лісах і головню до рябин прилітають свірістелі. Літають стадами. Вони страшні ненасити.

Снігурі теж люблять рябину, але їдять самі зернятка. Гості нестали. Побудуть кілька днів та відлітають далше на південь. У кожної пташки є свої звичаї, свій спосіб життя.

**Л. Бачинський**

### **Запитання:**

1. Коли кінчається осінь на Україні?
2. По чім пізнати осінь?
3. Коли починають замерзати ставки на Україні?
4. Які птахи залишаються зимувати на Україні?
5. Які звірята засипляють узимі?
6. Як зимують кажани?
7. Які звірята змінюють кольор своєї вовни?
8. Які птахи прилітають на Україну з півночі?

## **Народні казки**

### **Нерозумні мрії**

Ішов бідний чоловік полем, побачив під кущем зайця та й думає: „А що, як я вб'ю цього зайця, продам і куплю собі свинку. А свинка виросте та й приведе дванадцятро поросят. Коли ж поросята виростуть та приведуть кожне по дванадцятро, тоді я попродам їх та куплю теличку, а теличка виросте та приведе бичка, а потім ще бичка, а бички стануть волами. Попродам я волів та поставлю хату, оженюся і буде в мене два сини. Сини робитимуть, а я тільки буду порядкувати . . Ні, не так треба робити, а ось як!“ Та так дуже гукнув „ось як“, що заєць злякався і втік. Утекла із зайцем і хата, і сини, і все добро.

### **Багатий скупар**

— Що за нещастя, — жалувався перед сусідом скупар. — Цієї ночі підкопалися злодії до моєї комори, розбили скриню і забрали всі гроші!

— Дам тобі добру раду, — каже сусід. — Назбирай каміння, замкни його в скрині і хай тобі здається, що то твої гроші.

Хто не вміє сам користати з маєтку, ані іншим робити добро, не варт його.



## **Св. Покрова**

Одного разу Олесь прийшов зі школи трохи зажурений. Учителька казала написати що хто знає про святу Покрову, а він нічого не знає. Але дома Олесь пригадав собі, що він має старшого брата, який учиться в університеті, він йому напевно скаже, бо він усе знає. Врадуваний Олесь відразу побіг шукати брата.

Петро, його брат, сидів у своїй кімнаті і щось писав. Він дуже любив свого малого братчика, і як тільки той увійшов у кімнату, подивився на нього привітно. Та коли побачив, що братчик чогось зажурений, запитав:

— Ти чого такий зажурений, Лесику?

— Е, бо учителька казала написати щось про св. Покрову, а я нічого не знаю.

— А що ти хотів би знати?

— А... я сам не знаю... вчителька казала... що Матінка Божа — Цариця України, а я не розумію...

— Не журися, я тобі все скажу. Це було давно, ще як на Україні були князі й королі. Ти чув щось про князя Ярослава Мудрого?

— Так, чув. Ярослав Мудрий збудував Золоті Ворота.

— Так, Ярослав Мудрий побудував великий мур довкола Києва, а в мурі було три брами. Над одною брамою князь збудував церкву з золотою банею для Пречистої Диви Марії і віддав їй під опіку ціле місто і весь нарід. Тоді він і проголосив Матінку Божу Царицею України. Від того часу український нарід молиться до Божої Матері, Небесної Цариці України і звертається до Неї в усіх потребах.

— Ага, а я читав в історії про Десятинну церкву, — зауважив Олесь.

— О, так, Десятинну церкву збудував у Києві князь Володимир Великий, батько князя Ярослава Мудрого. Він присвятив ту церкву Богоматері і записав на церкву десяту частину свого маєтку. Тому та церква й називається Десятинною. Від того часу українці завжди будують для Матері Христової церкви в кожному місті або селі, бо вони дуже шанують Матінку Божу.

— А я читав віршики про Діву Марію.

— Віршиків про Матір Божу в нас є дуже багато, Лесику, бо багато поетів написали про Неї вірші. Найбільше за козацьких часів, бо козаки також дуже любили й шанували Матінку Божу. На Січі була церква св. Покрови, а в церкві ікона Богоматері, яку козаки дуже берегли, більше як свого життя. Вони життя своє віддали б, а ікони Богоматері не дали б нікому. А це тому, що Матінка Христова дуже опікувалася козаками і помагала їм у війні з ворогами.

— Шкода, що тепер нема козаків, — сумно сказав Олесь, — я пішов би на Січ, якби була.

Січі вже давно нема, але тепер є Повстанська Армія, яка воює з ворогами Божої Матері й України. Вояки Повстанської Армії також віддалися під опіку Божої Матері й свято св. Покрови святкують дуже побожно.

— А коли є свято св. Покрови?

— Свято св. Покрови є 14. жовтня кожного року. Того дня

весь український нарід, тут і там на Україні разом з вояками УПА молиться до Матері Божої і просить в Неї допомоги здобути Україні волю.

— А я також буду молитися до Матері Божої, щоб допомгла прогнати большевиків з України, — сказав Олесь і, подякувавши братові, побіг до своєї кімнати писати задачу про св. Покрову.

**Б. Р.**

**Запитання:**

1. Чим є Мати Божа для України?
2. Як вшанував князь Володимир Великий Божу Матір?
3. Хто проголосив Божу Матір Царицею України?
4. Де ще й коли шанували Матір Божу на Україні?
5. Коли припадає свято св. Покрови?
6. Хто молиться до Богоматері, щоб допомгла здобути волю?
7. Яке найбільше свято має УПА?

## **Маріє, Мати Христа Бога**

Маріє, Мати Христа Бога,  
Трояндо запашна!  
Чи вже повік для нас дорога  
Така страшна?

Від Джінгісхана до сьогодні  
Дими, дими, дими...  
Позаповнялися безодні  
Ущерть кістьми.

Вже не приймають більше води  
Ні крові, ані сліз,  
Щороку поле маки родить  
Червоні скрізь.

Маріє, Мати Бога-Слова,  
Трояндо запашна!  
Дай, щоб над нами стала знову  
Нова весна.

**Роман Купчинський**

## **Що це?**

Біле поле, чорне насіння, хто не вміє, той не посіє?  
Золоте вбрання скидає, потім нове одягає?  
Весь вік пише, а само неписьменне?  
Не куш, а з листочками, не сорочка, а зшита, не чоловік,  
а навчає?

(Вміння писати ліс, перо, книжка).

# Князь Володимир — Христитель України

## I.

Князь Володимир вертався з Греції із своєю молодою дружиною Ганною. Вона була дочкою грецького цесаря. Зразу цесар не хотів віддати своєї дочки заміж за Володимира, але коли Володимир охрестився, то цесар погодився, бо Україна була тоді велика, сильна і славна держава.

Із славою й радістю в'їздив Володимир до Києва. Раділи всі люди, бо любили Володимира, та найбільше раділи київські християни. Тішилися, що їх князь і сам охрестився, і дружину взяв християнку, з цесарського роду.

Та ще більша була їх радість, коли в неділю на Службу Божу з'явився вперше князь Володимир із княгинею Ганною. Сльози радості блищали на очах християн, коли бачили, як їх князь разом із ними молився.

Багато вже було тоді християн у Києві. Вони радо проповідували ближнім своїм правди Христової науки. Знатніші бояри й дружинники та купці запрошували до себе християнських священників і просили навчати їх нової віри. І так неслося слово Боже по боярських і дружинних дворах та по хатах київських міщан. Мало було таких, що їх серця не приймали в себе світла Христового.

Аж одного дня появилися на вулицях Києва озброєні люди з дрючками й сокирами й почали зрубувати та звалювати поганських божків, що були в різних місцях міста.

Потім князь Володимир післав окличників по вулицях Києва, які оповіщали:

— Кияни! Велить вам князь Володимир сказати: „Хто не прийде завтра на ріку, багатий, чи вбогий, прошак, чи робітник, буде мені ворог!“

І сходилися на другий день кияни над Дніпро.

— Якби воно не було добре, не були б прийняли нової віри князі та бояри, — думали собі.

Зібралася над берегом Дніпра народу маса. Чоловіки й жінки, старі й молоді та діти.

Вийшов потім над Дніпро і князь, і священники. Люди повходили в ріку і стояли там одні по шию, другі по груди, молоді при березі, матері держали найменших на руках. Священники стояли на березі й читали молитви.

А день був чудовий, такий ясний і соняшний! Небо було синє, ні малесенької хмариночки не було на ньому. Здавалося, що разом з людьми раділо й небо. І засіяла на київських горах благодать Божа.

## II.

Князь Володимир будував церкви на тих місцях, де були кумирі. На горбі, де стояв Перун і приносили божкам жертви, поставив церкву св. Василя. Та не тільки в Києві, але й по інших містах князь будував церкви і висилав священників, щоб навертали людей на християнську віру. За порадою митрополита брав у знатних дружинників дітей і казав їх учити грамоти.

Вісім літ після того закінчив Володимир будову церкви Пресв. Богородиці. Велика це була радість для князя. Він увійшов до церкви і молився. А по молитві сказав до митрополита:

— Даю церкві цій від усього мого майна десяту частину доходу.

Від того часу ця церква почала називатися Десятинна.

Того самого дня князь улаштував великий бенкет боярам і старшині, а вбогим роздав багато майна.

Заводив скрізь лад і порядок, повизначував намісниками в поодиноких землях своїх синів.

І мав Володимир на всіх границях своєї просторої держави мир.

Хвалили люди доброго князя і називали його Ясним Сонечком. Любили його, як рідного батька. Співці складали пісні в його честь.

І йшла слава мудрого, могутнього та доброго князя по всьому світі. Навіть далекі володарі старалися заприятитися з славним українським князем та поріднитися з ним.

### Запитання:

1. Звідки вертався князь Володимир до Києва?
2. Кого він віз з собою?
3. Як прийняли кияни князя Володимира і його дружину?
4. Що сталося з поганськими божками в Києві?
5. Чого князь скликав людей на Дніпро?
6. Котрого року це сталося?
7. Що то була Десятинна церква?
8. Як назвали люди князя Володимира?



## Молитва до св. Володимира

Святий, Великий Володимире,  
До Тебе шлемо молення щире,  
Ти наш Апостол, наш Ти Христитель,  
Ти перший славний наш обновитель.

Тебе взиває вся Україна,  
Бо навістила наш край руїна,  
Страшні злочинства, кривди, незгоди,  
Роздор стягнули на всі народи.

Святий, Великий Володимире,  
Ти обновив нас силою віри,  
Подай нам віри й сил до обнови,  
Народ привести знов до любови.

Ми всі до Тебе руки підносим,  
Опіки й рятунку від Тебе просим.  
О, виблагай нам кращої долі,  
Церкві, народу — мира і волі.

## Ярославова слава

Широко й далеко неслася Ярославова слава.

— Це мудрий князь і володар багатой землі, — говорили всюди.

А розносили цю славу і варяги, і далекі перси.

Варяги, лицарі й купці — завжди находили захист на Україні, бо за ними вставлялася княгиня Інгігерда,<sup>1)</sup> Ярославова жінка. І Ярослав цинив їх, бо нераз ставали йому в пригоді.

Горнулися варяги до княжого двора, княжі грідниці<sup>2</sup> заповняли, бо князь Ярослав не щадив грошей на військо.

— Вірне й задоволено військо, — казав він, це найпевніше забороло перед напастю ворогів. Хоч як укріпиш городи, а не буде хороброго війська, не встоїться держава.

---

<sup>1)</sup> Інгігерда — княжна германського роду, була дружиною князя Ярослава.

<sup>2)</sup> Грідниця — велика кімната в княжому дворі, в якій перебували грідні — члени княжої дружини.

— Не в самому війську сила держави, — відповідав на це отець Іларіон<sup>1)</sup> з Берестова; його князь Ярослав і любив, і цінив високо.

— Знаю про це, отче Іларіоне! І тому моє сердечне бажання — скріпити віру Христову на моїх землях і подбати, щоб слово Боже зайшло в найдальші і найглухіші закутини.

— На це треба якнайбільше священиків, і то не чужинців, а своїх.

— Правда твоя, та де їх взяти?

— Треба, княже, поширити школу в Києві, що її заснував твій великий батько, і нахилити священиків і бояр, і інших, щоб своїх синів у школу віддавали.

— Правда твоя, отче Іларіоне! Я дам наказ і заохочу батьків, щоб посилали дітей у школу. А знаєте, отче, я купив сьогодні в болгарського гостя цікаві книжки — треба буде дати їх переписати тямущим людям. А є й кілька грецьких між ними, перекласти треба. Будуть ченці мати нову роботу — переписувати і перекладати.

— І перепишемо, і перекладемо — зрадів Іларіон. — Великі твої заслуги, княже Ярославе. Сама велична церква святої Софії, що ти її збудував, буде свідком твоєї слави по віки вічні.

Коли вони обидва так розмовляли, ввійшов старий Остромир із пергаментовим<sup>2)</sup> сувоєм під пахою.

— А, вітай, боярине Остромире! Як бачу, не дармував ти, бо не малий жмут пергаменту приносиш.

— Так, княже, зібрав я всі звичаєві закони наші й упорядкував їх. Треба буде скликати тямущих мужів на раду, щоб перевірили все та вирішили, що прийняти, а що ні.

— Скличемо, скличемо, та спершу сідай і прочитай свою працю мені, а отець Іларіон також послухає і скаже своє слово.

Старий Остромир сів, розвинув пергамент і почав помалу читати.

До пізньої ночі читав Остромир князеві свої записки. А князь слухав уважно, давав свої замітки, або питав про думку священика Іларіона.

І так постала „Руська Правда“, або збір звичаєвих законів,

---

<sup>1)</sup> Іларіон — київський митрополит за часів князя Ярослава.

<sup>2)</sup> Пергамент — висушена овеча, або козяча шкіра, яка служила давно за папір, на якому писали літописи й інше.

які були тоді вперше разом зібрані, узгіднені й списані. За постановами „Руської Правди“ мали князі правити та судити.

**Антін Лотцький**

**Запитання:**

1. Який був князь Ярослав?
2. Хто розносив славу про нього?
3. На що Ярослав не шкодував грошей?
4. Без чого не може встоятись держава?
5. Хто був отець Іларіон?
6. Чого бажав отець Іларіон?
7. Що радив о. Іларіон князеві Ярославові?
8. Що вирішив зробити князь Ярослав?
9. Що приготував Остромир для князя Ярослава?

## **Заповіт Ярослава Мудрого**

Проминули дні короткі . . .  
Перед смертю Ярослав  
Всіх своїх синів закликав  
І таке до них сказав:

— „Вас я, діти, покидаю,  
Йду бо в кращу сторону,  
Але, діти, пам'ятайте  
Мою заповідь одну:

Не сваріться, жийте в згоді,  
Тільки мир все збереже,  
А незгода, наче вітер,  
Все по полю рознесе.

Як не будете всі разом  
Йти до спільної мети,  
Бо державу зруйнувавши,  
Розійдетеся в світи.

Ви розгубите ту землю,  
Що придбали вам батьки  
І блукатимете всюди,  
Як вигнанці й жебраки“.

**В. Щурат**

## **Приказки**

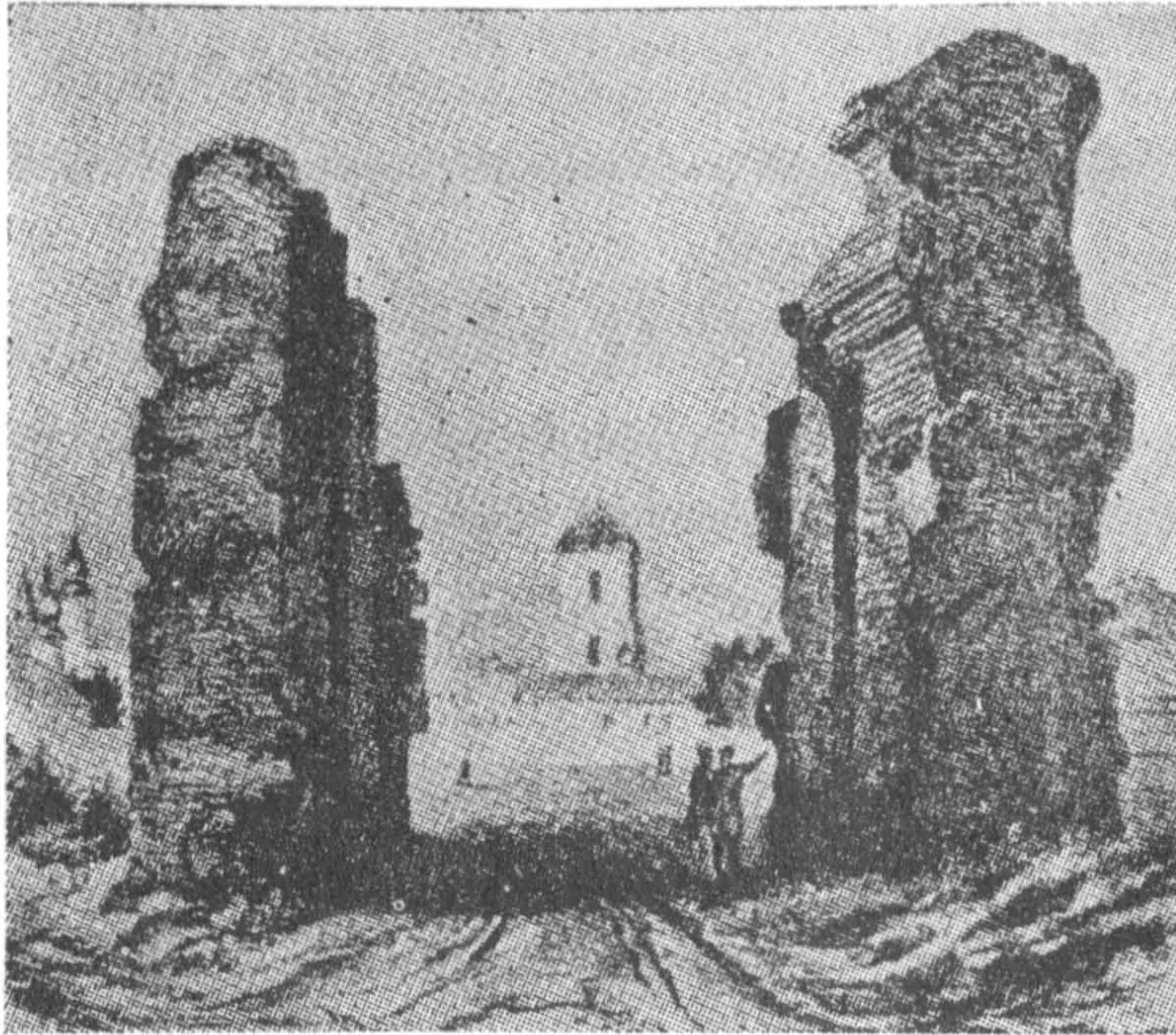
Чия відвага — того й перемога.  
Вік живи, вік учись.  
Як дбаєш, так і маєш.  
Без коріння і кропива не росте, не то що жито.



# Лицар Михайлик

## Народний переказ

Як лихоліття було, то прийшов половчин і ото вже на Вишгород<sup>1)</sup> б'є, а далі вже й під Київ підступає. А тут Михайлик лицар був, та як вийшов на башту та пустив з лука стрілу, то стріла впала у миску тому половчинові. Той тільки сів обідати, тільки що почав їсти, аж стріла так і встромилась у печеню.



Останки „Золотих воріт“ в Києві

— Е, — каже — це тут є сильний лицар... Подайте мені того Михайлика, то я відступлю, — каже.

От кияни шушу-шушу і радяться:

— А що ж, віддаймо!

А Михайлик каже:

— Як віддасте мене, то останній раз будете бачити Золоті ворота...

Та сівши на коня, обернувся до них та й промовив:

„Ой, кияни, кияни, панове громадо!

погана ваша рада:

якби ви Михайлика не віддавали,

поки світ сонця вороги б Києва не дістали!“

---

<sup>1)</sup> Вишгород — городок біля Києва.



Та взяв на ратище ворота — так от, як сніп святого жита візьмеш, та й поїхав у Царгород через половецьке військо: А половці його й не бачать. От, як відкрив ворота, то чужоземці ввалились у Київ.

А лицар Михайлик і досі живе в Царгороді. Перед ним стоїть кухоль води і проскурка лежить. Більш нічого не їсть. І Золоті ворота стоять у Царгороді. І настане, кажуть, колись такий час, що Михайлик вернеться в Київ і поставить ворота на своє місце. І як хто йдучи мимо скаже: „О, Золоті ворота стоять ізнов там, де стояли“, — то золото так і засяє. А як же не скаже або подумає: „Ні, вже не бути нам у Києві!“ — то золото так і померкне.

## Мистецтво

— Тату, що це значить мистецтво? — запитав раз Любомир свого батька, поважного та вченого професора.

— Ходи до моєї робітні, — сказав батько, — я тобі розкажу.

Любко підскаочив, отворив двері до батькової кімнати, й оба ввійшли туди поспішно.

— Поглянь на оці образи! — сказав батько й показав на стіну, що поміж вікнами. — Бачиш їх?

— Бачу! — відповів Любко.

— Переглянь усі!

— Вже! — сказав за хвилину Любко.

На писальному столі стояло погруддя шевченка. Батько показав його Любкові.

— А тепер подивися на це! Це різьба.

— Бачу. Це Тарас Шевченко!

Батько здійняв із стіни велику світлину.

— А це пізнаєш?

— Пізнаю. Це церква. О, має п'ять бань!

— Так, це величава будівля. А це що?

— Це книги. В цій є Шевченкові вірші, а тут Стефаникові оповідання.

— Так, ці книги, це гарне письменство. А музику та спів чув коли?

— Чув. Чую кожного дня в радіо.

— І на виставі в театрі був?

— Був. Там дуже цікаво.

— Коли так, то добре. Тепер знай: малярство, різьба, будівництво, письменство, музика, спів, театр і танок — це вже мистецтво. На малярство, різьбу та будівництво кажемо, що це плястичне мистецтво, а їх творців: малярів, різьбарів і будівничих, називаємо плястиками.

— А мистець, то хто такий? — спитав Любко.

— Маляр, різьбар, будівничий, музика, співак, письменник, актор, взагалі кожний, що творить мистецтво, називається мистець.

— А звідки беруться мистці?

— Виростають з дітей, таких як ти. Сам знаєш, що діти, коли вернуться з вистави, або із шкільного концерту, то розповідають те, що бачили та чули, переспівують і, коли мають у хаті який музичний інструмент, то наслідують все те, що діялося в театрі. Деякі діти стараються все, що бачать довкруги себе, представити рисунком, або виліпити з хліба, з тіста, чи з глини. Одні діти роблять це гірше, недбало, інші ліпше. Ті, що роблять добре і гарно, мають від Бога хист, або талант. Кожна талановита дитина має до чогось іншого хист. Одна до малярства, друга до різьби, третя до музики, четверта до письменства і т. д.

Така дитина як щось намалює, заграє, або зложить віршика, то так добре, що старші аж дивуються.

З цих дітей згодом, якщо вони вчаться і вправляють у своїй улюбленій роботі, виростають мистці.

Мистецтвом служать люди Господу Богу так само, як молитвою та працею. Творами мистецтва прикрашуємо Божі храми та звеличуємо церковні Богослуження.

**Володимира Жуковецька**

### **Запитання:**

1. Які твори належать до мистецтва?
2. Хто може бути мистцем?
3. Звідки беруться мистці?
4. Яких знаєте українських мистців?

## **Що це?**

Часом наче серп-ріжок,  
Часом кругле, мов кружок,  
Часом тільки пів кружка —

Чудасія є така.  
Хто мене уздріти хоче,  
Вийде з хати серед ночі!

## **Христос і тернина**

### **Переказ**

Колись, давно тернина не цвіла. А про те, яким чином вона дійшла до цвіту, оповідає так переказ:

Римські вояки на домагання жидів зловили Ісуса і провадили зв'язаного на допит. Дорога вела з Оливного Городу неуправленим полем, де росла тернина.

І коли Ісус проходив біля одного куща, тернина під подувом вітру діткнулася Його одежі і боляче застогнала.

Почув Христос, Син Божий, цей стогін тернини, пристанув і промовив:

— Чого так важко зітхаєш, колюча тернино?

— Жаль мені і соромно, Сину Господній, що колючки мої ранимуть Твоє чоло, бо з терня мого вороги вінець Тобі готують. Це діється проти моєї волі і я тому невинна.

Утішився Христос, що тернина йому співчуває, і сказав:

— Так справді станеться, тернино! Та це воля Господня, і вини твоєї в тому не буде. Голову мою покалічить твоє терня, та вина й кара за те впаде на мучителів моїх. Твоє милосердя надо мною і твоє співчуття мені видні Господеві. А твоя невинність буде засвідчена перед усім світом. На знак того, що ти невинна, ангели небесні щовесни обсіплють тебе білим цвітом, мов одягнуть тебе в ангельські сніжнобілі шати. І так буде всім, хто мені співчуває.

І сказавши це, доторкнувся зв'язаний Христос куща, і тернина покрилась рясним білим цвітом. І відтоді щороку цвіте тернина й пригадує світові про Христові муки і про свою невинність.

## **Молитва за український нарід**

Боже послухай благання,  
Нищить недоля наш край.  
В єдності сила народу,  
Боже нам єдність подай.

Боже, здійми з нас окови,  
Не дай загинуть в ярмі,  
Волю пішли Україні,  
Щастя і долі дай дні.

## Дитяче свято

Ясна, місячна ніч. По синьому небі пливе повагом повновидий місяць, розсилаючи довкруги своє срібне проміння. А зірки ясно мерехтять. Між ними іскриться одна велика зоря, що щедро кидає проміння на вбогу стайню за Вифлеємом. У цій стаєнці в яслах на сіні лежить Дитя вбоге, в пелени повите, а гарне — на причуд гарне . . . Личко чарівне, як усміх сонця, оченята сині, як небо. Тими любими синіми оченятами Воно глядить довкруги так сердечно, наче б шукало чийогось серця. Над Дитятком в покорі схиляється Його мати, а оподалік в задумі стоїть Його опікун — св. Йосип.

\* \* \*

На українській землі настає Свят-вечір. На небі замерехтіла перша зірка.

Вікна українських хат блистять ярким світлом. В головній світлиці при сяйві свічок за столом, вистеленим пахучим сіном, засіла родина до святої вечері. Батько бажає добра кожній дитині, цілуючи її сердечно. Діти цілують батька й маму, а в їх серцях мило і привітно. Вони бажали б продовжити цей вечір у безконечність.



Нараз під вікнами заскрипів сніг. Пронісся дитячий голос колядників: „Бог предвічний народився“. Відтак один з хлопців складає побажання. Колядників просять у хату. Батько дає їм



гроші, а діти обдаровують своїх приятелів яблуками та горіхами. Відтак мати закутує тепло своїх діток та дозволяє їм прилучитися до громадки колядників. Радості немає кінця. Село перемінюється в дитячий рай.

\* \* \*

Свят-вечір — це свято дітей. Батьки з особливішою любов'ю відносяться до дітей, обдаровуючи їх різними речами. Діти самі мають проспівати кілька колядок, а відтак знайти в соломі горіхи, які розсипав там батько. Навіть найбільш виходять з хати. В чоботах батька або матері пристають до колядників та колядують до пізньої ночі. Всюди їх радо вітають та обдаровують дарунками. Кілько то радості і втіхи в дитячих серцях у цей святий вечір!

Дорогі діточки! Звідкіля взялася ця любов, якою старші наділяють вас цього вечера? Хто дав вам такі широкі права у це свято? Ніхто інший, як тільки той Ісус, що цієї ж ночі сам став одним з вас, сам став дитям. Перед народженням Ісуса малі діти не мали значіння. Хоровитих діток викидали у пропасть. Аж Ісус, що прийняв вид дитяти, розпалив у серцях людей любов до дітей. Отже джерелом цієї любови, якою ви тішетесь, є та безконечна любов, що з вифлеємських ясел розсіяла своє проміння по широкому світі.

Тому повною радістю молоденьких сердець радійте святом Христового Різдва, бо це в першій мірі ваше дитяче свято. З серцем, переповненим вдячністю, вітайте Боже Дитя, що приносить вам такі широкі права. Заявіть Йому свою дитячу любов. Покажіть, що ви вмієте за серце платити серцем. А також прохайте Його, щоб Воно благословило вас на дальшу путь життя, наділяючи багатими ласками. І не забудьте тих українських діточок, що під большевиками не можуть сьогодні радіти цим дитячим святом. Так для них, як і для всієї української дітвори просіть Божого благословення.

о. І. Назарко

## Приказки

Згода дім будує, незгода руйнує.

Біда Україні: і відтіть гаряче і відсіть боляче.

Хоч правду женуть люди, але правда завжди буде.

## Нова радість стала

Нова Радість стала,  
Яка не бувала:  
Над вертепом зізда ясна  
Світу засіяла!

Просим Тебе, Царю,  
Небесний Владарю,  
Даруй літа щасливії  
Цьому господарю!

Де Христос родився,  
З Діви воплотився,  
Як чоловік пеленами  
Убого повився.

Цьому господарю,  
Його господині,  
Даруй літа щасливії  
Всій його родині.

Просим Тебе, Царю,  
Просимо всі нині:  
Даруй волю, верни славу  
Нашій Україні!

## А в полі, полі

(Колядка з княжих часів)

А в полі, в полі, й у виноколі<sup>1)</sup>,  
Стоять намети з білого шовку;  
А в тих наметах все столи стоять,  
Все столи стоять позастилані,  
Позастилані все килимами;  
А на тих столах все кубки стоять,  
Все кубки стоять понаповняні.  
Поза столами все пани сидять;  
Межи тими панами, красний паничу,  
Красний паничу, пане Іване!  
Перед паничем вірнії слуги;  
Просять вони у Невір-землю:  
„Пусти нас, пане, у Невір-землю!  
Пустимо стрілку, як грім по небу;  
Пустилось кіньми, як дрібен дощик;  
Блиснем шаблями, як сонце в хмарі!“

---

<sup>1)</sup> Виноколо — сад-виноград.

# Від Різдва до Йордану

## 1. Навечеря Різдва Христового

На землю залягає сірий сумерк. Клапті пушистого снігу перестали вже падати. Втих і вітер наче б у щось заслухався, а з півночі потиснув мороз.

— Р-р-рїть-р-р-рїть! — несеться чиясь хода по замерзлому снігу.

Грубе накривало сніжного пуху покрило солом'яні стріхи. Кілька прокопаних у снігу стежок простяглись до стайні, сто-доли, шпихліра, криниці, а далі вибігають на широку і білу вулицю.

В кухні повно запаху й руху. Там мати з дівчатами поре-ється, готуючи святу вечеру. Зате в світлиці панує тиша і тем-рява. Звичай забороняє світити світло, поки не появиться перша зірка. В цю ніч лампи не світять, тільки довгу воскову свічку, яка горить аж до ранку.

Коли заблїсне перша зірка, до хати входить батько родини із свічкою в руці. На порозі він зупиняється, з повагою робить знак хреста і говорить: Христос раждається!

— Славїть Його! — відповідає вся сім'я. Господиня несе в руках мисочку з ладаном, обкаджує світлицю і кладе мисочку на стіл, або під стіл, на сіно. Господар голосно проводить мо-литву, а вся сім'я молиться за ним. Нараз свічка гасне і сотнями кольорових вогнів запалюється ялинка.

Батько сідає з родиною за стіл. Він набирає в ложку куті і кидає до стелі, щоб бджоли добре роїлись. Після того їдять дванадцять різних страв. На столі шелестить сіно, а в куті стоїть вівсяний сніп соломи. По вечері всі колядують найстаршу і най-кращу коляду „Бог предвічний“, а потім всілякі інші колядки.

Коли вже всюди повечеряли, приходять колядники — великі й малі, старші й молодші, діти й юнацтво. Вони колядують різних колядок, сміються, тішаться і веселяться. До пізної ночі село лунає гомоном різних голосів, що колядують в різних місцях села. Потім усе затихає.

## 2. Різдво Христове

Ще не погасли зорі на небі, ще глуха ніч царить на землі, а вже в селі знову рух. Люди спішать до церкви на Всеночне. Церква освітлена тисячами свічок і наповнена запахом кадила.

Священик відправляє торжественну Богослужбу, а всі люди співають. На закінчення священик починає „Бог предвічний“, а ціла церква співає за ним. Співають усі — старі і молоді і діти. Співають щиро, з цілого серця радіуючись народженням Христа-Бога.

По Богослужбі всі розходяться додому і кожна родина за-сідає до снідання. А потім ідуть колядувати — діти молодь, старші. Колядують на церкву, на Рідну Школу, на Просвіту . . .

### **Св. Степана**

Рано-раненько у селі помітний рух. З кожної хати виносять надвір солому й несуть у сад. Крутять з неї перевесла й обв'язу-ють кожну яблуню, грушу, навіть найменшу щепку. Обв'язавши всі дерева, господар скидає шапку і приговорює:

— Зав'язую вас святвечірною соломою, щоб вам цвіт так міцно зав'язався і щоб не збив його ні вітер, ні дощ, ні град. Решту соломи господар запалює. Високо знімається полум'я, розкидаючи червоні іскри. Солому господар запалює на те, щоб позбутись злих і шкідливих духів з господарства.

### **3. Новий Рік**

Надходить Новий Рік. Село спокійне і задумане. Стоять хати, покриті снігом, а з стріх звисають ледяні бурульки. Ви-глядає, наче б це був густий частокіл, який обгороджує кожну хату, стайню, стодолу.

Тихо й непомітно відходить на селі Старий Рік і надходить Новий. На сході рожевіє небо. Світає. Всюди тихо-тихо. Тільки вряди-годи вітер порушить віттями дерев і струшує сніг. Але рано в селі рух і гомін. З усіх сторін чути:

— На щастя, на здоров'я, на той Новий Рік. — Це люди вітають одні одних з Новим Роком. По селі ходять малі хлопці-„новолітники“.

— Сійся-родися жито-пшениця, овес-ячмінь і всяка паш-ниця, — кажуть вони і розсівають зерно. Господар виносить святвечірнього дідуха, якого вони молотять своїми палицями. В заплату вони одержують гроші, памлушки, цукорки, тістечка та інші ласощі.

Трохи пізніше по селі ходять старші „новолітники“ — хлопці й дівчата — зі скрипкою й цимбалами. Йдуть від хати до хати і співають:



#### 4. Йордан

Легко тріскає на ріці лід. Багато народу зібралося над річкою, з хрестами й коругвами. Сніг мете, що й світу Божого не видно. Священик з дяками стоїть над свіжо прорубаною ополонкою і відправляє водосвяття. На березі стоїть великий ледяний хрест, прибраний смерековим галуззям та різнокольоровими стрічками.

— Во Йордані крещаючися . . . проказує священик, а нарід співає. Підноситься рука священика з „трійцею“, а потім з кропилом і робить над ополонкою знак хреста. Люди кидаються до ополонки з глечиками і дзбанками й набирають свяченої води. Постає гамір і рух. Кожний хоче першим набрати свяченої води, бо без неї не можна сідати до снідання. Набравши води, всі спішать додому, щоб покропити водою все господарство і вигнати всяку нечисть.

По полудні в селі чути гомін бубна. Це молодь зібралася „на музику“, щоб потанцювати й забавитись. Весело й радісно всюди.

\* \* \*

Мовчить тепер Україна. Безбожні большевики не дозволяють святкувати. Мати обділює на св. Вечір останнім кусником

чорного хліба замучених голодом дітей і молиться разом з ними до Всевишнього, щоб дав їм кращу долю і волю.

А ми також помолімся разом з ними і благаймо Господа, щоб змилювався і допоміг здобути волю Україні.

За К. П.

## У Назареті

У містечку Назареті, в городчику серед корчиків і квітів стояв тихий, біленький домок. Домик був бідний, маленький, але чистий і привітний. Хто це мешкав у ньому? Марія, старенький Йосип і малий хлопчик з ясним волоссям, з прегарними очима — Ісус. Не треба й казати, як Ісус любив свою Неньку й Опікуна. Але як виявляв цю свою любов? Був чемний, добрий, послушний. Але слухав не з примусу, тільки радо й охотно. Як св. Йосип звернувся з яким-небудь проханням, то малий Ісус не ждав на пригадку, але виконував усе в ту ж мить. Як побачив, що св. Йосип оглядається за чимсь, чого не мав під рукою, то Ісус не ждав на просьбу, але сам відгадував, чого треба Опікунові, біг і приносив потрібне знаряддя. Або, як побачив, що Марії щось поділося, може клубок ниток, а може голка, чи повісмо вовни, зараз біг шукати, щоб допомогти своїй Матері. Якщо злову щось упало Марії на землю, то скоренько підносив опущену річ і подавав Неньці, щоб не схилилася. Ісусик завжди був послушний і службний. Він, що міг наказати янголам, щоб злетіли, як білі птиці, довкруги домику й допомагали в усьому Йосипові і Марії, сам служував родичам, виручав їх, помагав їм. Бо Ісус прийшов на світ не тому, щоб наказувати людям, але щоб навчити їх, як мають самі собі помагати й служити.

Ісус жив у Назареті, як звичайна людська дитина, кохаюча, послушна, услужна, щоб бути зразком для всіх дітей, щоб показати їм, як треба любити й шанувати батьків і опікунів.

## Загадки

Завжди їсть, а ніколи ситим не буває? (піч)

Ревнув віл на сто гір, на тисячу городів? (грін)

Під одним капелюхом ціла родина живе? (під одним дахом)

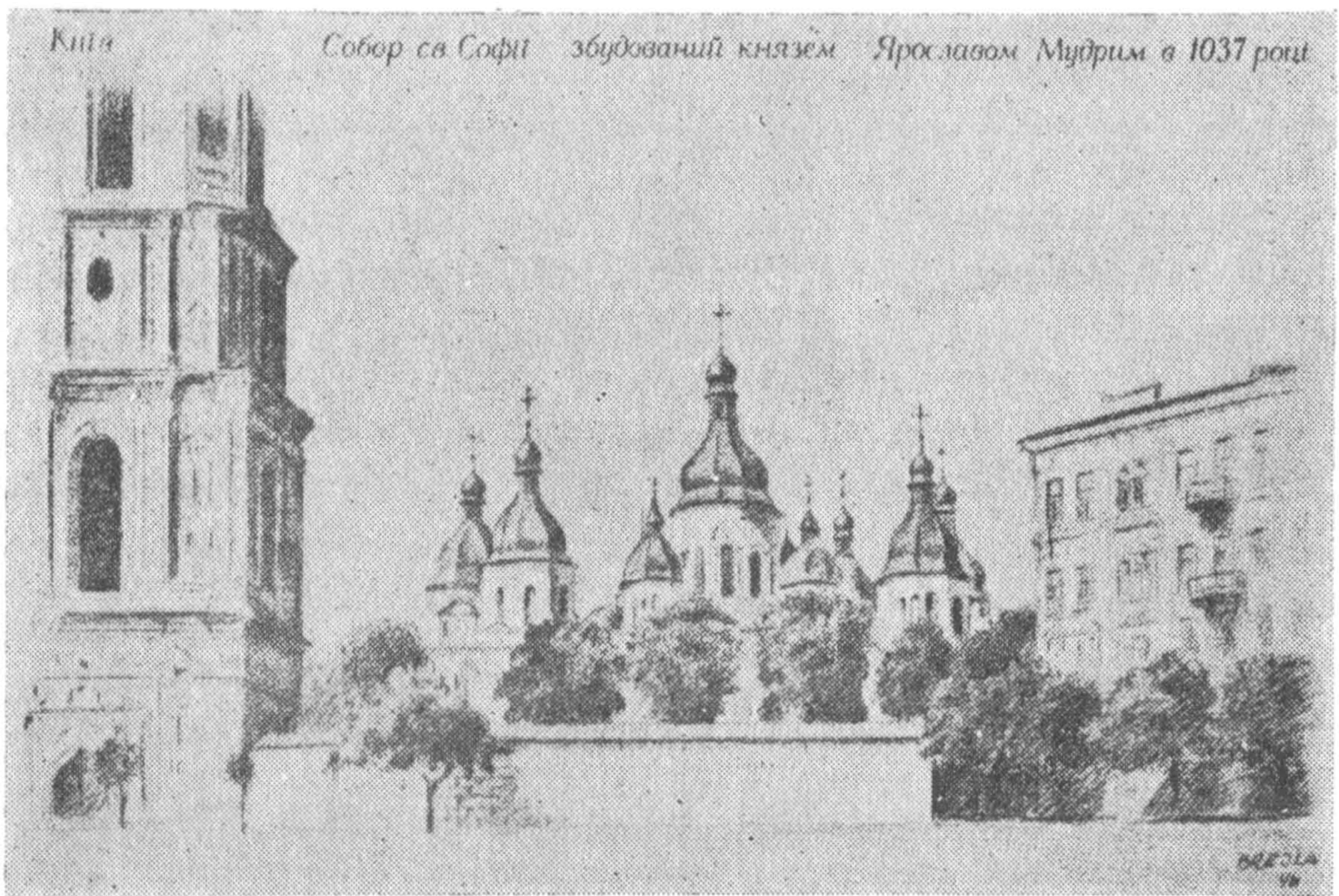


## Дзвони в Україні

(До роковин 22-го січня 1918 і 1919 років)

Задзвонили усі дзвони в Україні,  
Аж по світі, по широкім було чути:  
„Зустрічайте Воскресення день! Віднині  
Навік-віки Україні вільній бути!“

Зашумів старинний Київ прапорами,  
Розлилась народу повідь по Подолі,  
На майдані, на Софійськiм з коругвами  
Зустрічала Україна свято волі.



Собор св. Софії на Софійській площі, де відбулося проголошення самостійности України в 1918 р.

Задзвонили усі дзвони в Україні,  
Аж по світі, по широкім стало чути,  
Що не нарізно, але в сім'ї єдиній  
Український славний нарід хоче бути!

Україно, нездоланна віща Мати  
Володимира, Богдана і Тараса!  
Бог Тобі призначив жити, не вмирати,  
Бути світові за захист і окрасу.



Задзвонили усі дзвони в Україні,  
Аж по світі, по широкім стало чути:  
Хай про вірність молодецьку батьківщині  
На науку поколінням скажуть Крути.

І хоча ще не скінчилися смутки-болі,  
І страждання не минулися останні,  
Не заступлять чорні хмари сонця волі,  
Що промінням розцвітає на світанні.

Бо про те, що наша правда не загине,  
Що бажання наші в пута не закути,  
Задзвонили усі дзвони України,  
Щоб повік було по всьому світі чути.

**Володимир Переяславець**

## **День Незалежності**

— Я був тоді такий завеликий, як ви обидвоє, — сказав батько до Петрика й Оксани, які просили його розповісти щось про Україну, — і мав стільки саме років, що й ви, коли це діялось. То був славний день 22. січня 1918 року. Я ходив уже до п'ятої класи народної школи в Києві. Того дня не було навчання, бо то було велике свято. Ми прийшли до школи без книжок, а учителі пороздавали нам синьо-жовті прапорці.

Коли в класах зібралися вже всі діти й учителі, директор казав усім вийти на шкільне подвір'я і ставати в трійки. Ми поставали в трійки, всі з прапорцями. А напереді стояли два старші учні і держали на високих дрючках велику таблицю. На таблиці виднів великий напис: „Хай живе вільна й незалежна Україна!“

Ми ще не багато розуміли, що таке вільна й незалежна Україна, але нам було весело й радісно на душі, наче б у передчуванні, що діється щось велике й важне.

За якийсь час ми вийшли з подвір'я й пішли вулицями. На вулицях було багато людей, всі кудись спішилися. Доми були прикрашені килимами й синьожовтими прапорами. З усіх домів виходили люди й ішли в тому самому напрямі. Десь чути було звуки оркестри. З церков виходили люди з коругвами і дзвонили дзвони.



Незабаром ми дійшли до Софійської площі, де вже була непроглядна сила народу. З усіх вулиць сходилися на площу люди, військові, студенти, школярі, такі як і ми, в таблицями, коругвами й прапорами. Деякі групи маршували з оркестрою. А на площі, коли величавого Софійського Собору стояло багато різнородного війська. Тут „Запорожці“, там „Січові Стрільці“, далі „Синьожупанники“ й інші. Одні на конях, інші так, без коней, ще інші з гарматами. На площі шум і гул, оркестри грають марші.

За якийсь час з церкви починають виходити люди з хрестами



Вид згори на пам'ятник Б. Хмельницького в Києві

й коругвами. За ними йдуть священики з митрополитом і єпископами, потім усі державні достойники з президентом держави напереді, а далі генерали, полковники та інші старшини, і потім хор, великий хор з яких п'ятсот співаків.

Коли вже всі повиходили на площу і митрополит відправив молебень у супроводі хору, на трибуну вийшов президент і голосно прочитав універсал, в якому проголосив, що „від нині Україна стає вільною, самостійною і від нікого незалежною дер-

жавою". По цих словах почав дзвонити найбільший софійський дзвін, потому менші, а далі в усіх церквах Києва задзвонили всі дзвони. На величезній площі було около пів мільйона людей, які радісно кричали „Слава Україні!“, „Хай живе українська держава!“, оркестри грали „Ще не вмерла Україна“, хор співав „Не пора“, а люди обнімались з радости, цілувалися і співали радісних пісень.

А ми, малі, теж співали, кричали „Слава Україні!“ і вимахували прапорцями.

Ще довго потім на площі грали оркестри, люди співали, дзвонили дзвони і аж по полудні почали розходитися додому. А я запам'ятав собі той день на ціле життя. І ще сьогодні пам'ятаю начеб то відбувалося вчора. То був великий день 22. січня 1918 року.

Петрик і Оксанка слухали батькового оповідання з великим зацікавленням. Петрик усе хотів щось питати, але Оксанка здержувала його, бо вона хотіла прослухати до кінця. Та коли батько скінчив, вони ще довго розпитували його про це свято та про події, які діялися того дня.

**Б. Р.**

**Запитання:**

1. Про що оповідав батько своїм дітям?
2. Яка подія відбулася 22. січня 1918 року?
3. Як відбувалося проголошення незалежної України?
4. Хто брав участь у цьому святі?
5. Де відбувалося це свято?
6. Чому українці в усьому світі вшановують цей день?
7. Коли вшановує Америка свій День Незалежності?

## **Вуж і їжак**

### **Народня казка**

Зимою, коли запанувала велика студінь, просився їжак наніч до хати вужа. Вуж пустив. Їжак всунувся до хати і розложився так, що вужеві не стало місця. Просив вуж їжака, щоб трохи скорчився, але їжак каже:

— Як тобі замало місця, то йди собі надвір, мені тут добре.

Роби кому добре, то він тобі ворогом стане. Погано це бути невдячним.

## На Різдво українським повстанцям

Розгорілись свічки восковії  
І промінчики грають тривожно,  
За столом тужно стеляться мрії,  
За столом місця ваші — порожні...

Розгорілись свічки восковії,  
Шелестить давнім спомином колос...  
А чи ви, там в снігу, у завії,  
Колядок хоч почуєте голос?

Чи в ліси, що лунають боями,  
Хоч „Христос народився“ — долине?  
Чи розблисне ясними свічками  
Верховіття обмерзле ялини?

О, прийдіть крізь простори морозні,  
Тут до нас, у далекому світі! —  
За столом місця ваші порожні,  
У серцях місця ваші відкриті...

Таж сьогодні нам Правда родилась  
І сповнилась вселенная дива;  
Хижі звірі в лісах погодились,  
Кожна казка сьогодні правдива...

Таж одвічна мрія сповнилась  
У горганській скелистій печері...  
Може так — може зараз в цю хвилину  
Тут широко відчиняться двері...

В мазепинках, в засніжених шубах,  
А на поясі лента набоїв —  
Так між нами ви станете, любі —  
Лісової легенди герої!

І на вістрях багнетів кривавих,  
Буйний вітер карпатський, крилатий,  
І в очах повних жаху і слави  
Вічний жар непоборний, завзятий...

І до столу засядете з нами,  
Колядки залунають одвічні,

Й розгоряться новими вогнями  
На покутті високії свічі...

І розкажете казку чарівну,  
Як в лісах гартувалася слава,  
Й понад темряву грізну, нерівну,  
Піднімалася ранку заграва.

Як до місяця зброя кувалась  
І горіли серця на сторожі,  
Переможцем як Правда ставала  
Понад грізні колони ворожі...

І слова розгоряться палкїї,  
І візьметься в серцях у нас сила,  
Щоб іти крізь сніги і завїї  
До вертепу, де Правда родилась!

— — — — —

О, прийдіть, крізь простори далекі,  
З наших рідних лісів подорожні! —  
Бо серця наші в тузі великій,  
А місця ваші ждуть вас, порожні...

**Леся Храплива**

## **Світ як казка**

Вчора ліс вгорнувся в мряку,	Гарна-гарна, та сувора —
А вночі мороз узяв,	Сяє сукня льодова.
Кожну віточку, гілляку,	Із серпанку кануть зорі,
Мов позліткою прибрав.	Сяють перли на руках,
Морозеньку, чарівничку,	А на шаті тїї взори,
Світ ти в казку обернув —	Що їх видно на шибках.
Хоч нераз і щипнеш в личко,	З нею йдуть її дворяни,
Діти раді, що аж ну!	Йдуть ведмеді і вовки —
Вийшло сонце, засміялось,	Скачуть зайчики між пнями,
Іней іскрами заgrav,	Плещуть, гріються в лапки.
В лісі блиснуло, засяло —	Світ, мов диво, світ, як казка,
Зайчик з дива дибки став.	Діти раді, що аж ну —
Ось, здається, вийде з бору	Тільки десь в дуплі комашка
Королівна зимова,	Спить, чекає на весну.

**Роляник**

# Золотий горішок

## Казка

Було це давно. На Україні жив один багатий купець. І було в нього три дочки — Ольга, Катря й Оксана. Дві чорноокі, а Оксана синьоока вдалася.

Всі три веселі, працьовиті. Всі їх любили, та найбільше вже любили наймолодшу Оксану, за її щире серце та добру вдачу.

Щороку в пізну осінь вибиралися купці з України в чужі краї торгувати. Міняли свій товар за чужий, а до дому поверталися на саме Різдво. Радості не було кінця, коли показувалися їх вози, бо кожний знав, що Різдво буде спокійне й багате.

Так і цього року вибирався наш купець у далеку путь. Підготувавши все потрібне в дорогу, він попрощався з вірною дружиною і запитав своїх дочок:

— Ну, Ольго, скажи, що тобі привезти?

Ольга, не довго думаючи, відповіла:

— Оксамиту привезіть мені, батеньку!

— А що тобі, Катре? Намисто жемчугове, чи може гребінець із слоневої кости?

— Я хочу правдивого янтаревого намиста.

— От і гаразд. Привезу, привезу. А що ж тобі, наймолодша моя доню, Оксано синьоока?

Оксана не зразу відповіла.

— Я нічого не хочу, тільки золотий горішок.

— Золотий горішок? Та це дурниця. Невже ти більше нічого не хочеш, Оксано?

— Ні, це все, дорогий батеньку!

Поїхав купець. Щасливо заїхав у чуже місто, щасливо продав свій товар та накупив чужинного і вже готувався до дому їхати, аж пригадав, що обіцяв своїм донькам привезти дарунки.

Пішов він вулицями міста, шукає. Оксамит та намисто купив, а золотого горішка так і не може знайти.

Аж на самому кінці міста, в бідненькій крамниці спитав він старого купця, а той йому відповів:

— Я не маю золотого горішка, але коли підеш дорогою поміж семи горами й понад семи річками, то побачиш сад. А в тому саді велике дерево, а на дереві повно золотих горішків. Тільки уважай, не рви їх, не спитавши дозволу.

Не їхав він довго, коли побачив сім гір, а там і сім рік. Пере-

іхавши сьому річку, побачив великий сад, а там дерево із золотими горішками. Зліз він із воза, постукав у двері та й питає:

— Чи можна зрвати горішок?

А голос з хати відповідає:

— Так, тільки в заміну мусиш мені привезти того з родини, кого першого побачиш, як приїдеш додому.

Купець згодився. „Нема страху“, подумав він собі. „Тільки Василько, наш слуга, аж за місто щороку вибігає, бо хоче перший мене привітати“.

Іде купець додому. Доїздить до рідного міста, дивиться, а там його доня Оксана стоїть, хусткою махає, вітається.

Перелякався бідний купець.

— Що сталося, батеньку? Золотого горішка забули привезти? Не журіться. Це не важне.

— Ой, ні, доню. Привіз, привіз... Тільки обіцяв, що в заміну відвезу за рік того, кого першого з найдорожчих зустріну. І чого ж ти доню вийшла? Та це нічого, я відвезу Василя, слугу, він і так щороку мене перший зустрічає.

— Е, ні, батеньку, ви обіцяли, хай так буде. Не гарно нам не дотримувати слова. Ось зараз по Різдві поїдемо, а за рік я повернуся.

Сумно, невесело пройшло Різдво, а тоді вони й поїхали. Приїхали до саду з золотими горішками, постукали в хату. Вмить двері відчинилися і висунулася голова величезної потвори.

— Це ти, Оксано? Добре, що дотримала слова і прийшла. Заходи в хату. А ви, батеньку, будьте здорові, за рік прийдете. Вашій доні нічого не станеться.

Тяжко було спершу Оксані. Потвора велика та така страшна, страшна. Але помалу привикла. Полюбила її. Була до неї ласкава, добра, помагала їй і все щось гарне оповідала.

Так минув рік. Одного гарного дня приїхав купець по Оксану. Дуже втішився, що доня живе та здорова.

— Ну, їдемо додому, Оксано! — сказав радісно.

А Оксані стало жаль потвори. Вона й каже:

— Я тільки навідаюся додому, а тоді знов до тебе повернусь. Не плач!

Не встигли вони додому доїхати, не встигли привітатися з рідними, коли підїздить до них карита. А з карити виходить князенко, вклоняється Оксані і каже:

— Дякую тобі, Оксано, що ти не побоялася посвятити цілий

рік для мене. І що ти була така ласкава й добра для мене. Мене заклала зла відьма і якби не твоє добре серце, хто знає, як довго я жив би ще потворою. Скажи, чи хочеш бути моєю дружиною?

Оксана згодилася і незабаром купець справив гучне весілля. Молода пара поселилася недалеко батьківської хати і жила щасливо.

А щороку на Різдво князенко виймав золотий горішок, що його колись купець привіз Оксані, і вішав його на найвищу гілячку на ялинці. На згадку доброго та шляхетного серця Оксани.

...Це було дуже давно. Люди вже напевно забули історію золотого горішка, хоч на ялинці ще й досі вішають горішки.

## Нічна пригода

Стінний годинник вибив дванадцять. В кімнаті було тепло, тихо й затишно. Тільки надворі хлюпотів дощ і свистав холодний осінній вітер.

Я сидів самотній у кімнаті і читав книжку, незвичайно цікаву книжку — про життя різних народів у Канаді. Зачитавшись, я й не зчувся, як просидів до півночі. Коли вибила дванадцять, я вже хотів іти спати, але заслухався в хлюпіт дощу і свист вітру на дворі і задумався. І дивне диво! Бачу на власні очі, як із книжки, що лежала в мене на колінах, виходить старенький, сивий дідусь з довгою, сивою бородою, а за ним гурма менших і більших дітей в різних національних одягах. Особливо багато було між ними дітей в українських вишиваних сорочках, в шараварах, жупаниках.

Про дітей я читав в цій книжці, але дідуся в книжці не стрічав, тому й цікавий був дуже, хто він. Але дідусь і сам почав говорити.

— Дорогі діти, — сказав він, — я Божий післанець, що опікується всіми народами, які живуть у Канаді. Ваші батьки приїхали сюди з різних країв, щоб тут знайти краще життя і свободу. І Канада дала їм те, чого вони шукали. Вона любить їх, бо вони працюють для неї і бажають, щоб усім було добре жити. Але ви, дорогі діточки, слухайте, що я вам скажу — як вам треба жити, щоб бути добрими дітьми і вирости на добрих громадян.

Діти спокійно слухали і схилили мовчки голови на знак згоди. А дідусь говорив даліше.

— Канада, це ваша прибрана мати. Вона багата й добра, вона дає вам спокійне й вигідне життя, щастя і волю. Будьте добрі для неї, шануйте її і любіть, то буде вам добре жити.

Діти знову потакнули мовчки, а дідусь продовжував.

— Але в вас є ще одна мати — це країна, звідки прийшли ваші батьки. Це ваша рідна мати. Ви повинні бути вірні їй і своєму народові, від якого походите. Як рідної матері гріх відрікатися, так і гріх відчужуватися від свого народу і від країни свого походження.

При тих словах дідусь обкинув оком усіх дітей, взяв одне з них, в українському національному строю, за руку і говорив далі:

— Хто не шанує й не любить рідної мови, якою говорять його батько й мати, той не буде доброю дитиною прибраної матері Канади. Канада шанує і любить тих, хто держиться своєї віри й Церкви, своєї нації й мови та звичаїв.

— Любіть своїх батьків, братів і сестер. Допмагайте їм, якщо вони потребують вашої допомоги, не жалуйте їм нічого, то й Бог вас буде благословити і ви будете щасливі.

— Дідусю, а я вчуся рідної мови, — промовив хлопчик, якого дідусь тримав за руку. — Я вже вмю читати й писати по-українськи і маю багато книжок про Україну.

— Добре, синку, ти добре робиш, так і треба робити всім дітям. Канада завжди буде потребувати таких людей, що знають інші мови й країни. Колись, як ви повиростаєте, вас можуть запитатися, чи ви знаєте мову тієї країни, з якої прийшли ваші батьки. І хто буде знати, того будуть шанувати, а хто ні, на того скажуть, що він лінивий і нездарний. Коли він не вміє пошанувати країни батьків своїх, то він не пошанує й нашої країни — Канади. . .

Книжка зсунулася з моїх колін і я прокинувся. В кімнаті нікого не було. Надворі хлюпотів дощ і свистав вітер, а я й досі не знаю, чи все те мені лише снилося, чи й справді так було.

### **Запитання:**

### **Перерібка з Г. Шила**

1. Яку книжку читав автор цього оповідання?
2. Що він бачив у сні?
3. Чого навчав дітей Божий післанець?
4. Як повинні діти відноситися до країни своїх батьків?
5. Чому це не чесно цуратися рідної мови і рідного краю?
6. Чому повинні вчитися діти кожного народу?
7. Кому вони повинні бути вірні?



## Лакомий зайчик

Раз два зайчики жвавенькі  
У мандрівку в світ пустились,  
Пили воду із потоків,  
Конюшинкою кормились.

Зайчики були не прості,  
Але елеганти, братку!  
Вбралися в штанці, в сурдути  
В капелюхи і краватку.

Так мандрують день і другий,  
Аж зайшли в густий гайочок,  
Глянь — там пасіка прегарна,  
Вуликів стоїть рядочок...

— Ге! — так каже перший  
[зайчик —  
А це що за дивна будка?  
Другий каже: — Та це вулик,  
Видно, пасіка є тутка!

— Га, як так, — говорить  
[перший —  
То я стану тут спереду,  
Переверну перший вулик  
І дістануся до меду!

Так він каже і підходить,  
Пхає паличку у дірку  
І говорить: — Наїмося,  
Ще й додому візьмем мірку!

Нагло — що це! Горє-лихо!  
Вулик весь перевернувся,  
А з-під нього бджоли роєм —  
Зайчик зі страху зігнувся!

Як обсіли його бджоли  
Та як стали всі жалити,  
Зайчик скинув капелюха  
І не знає що робити!

А бджілки, знай, наступають,  
Та брєнять: — Карайте Яця!  
Хай він нас не зачіпає,  
Це наш дім! Це наша праця!

Забриніли та й обсіли  
Ніс, чоло і голі руки —  
І набрався зайчик лиха,  
Та зазнав тяжкої муки!

Ледве він утік з душею  
Від громади бджоляної —  
Завжди всім тепер говорить:  
— Не руш того, що не твоє!

К. В.

### Запитання:

1. Куди вибралися два зайчики?
2. Що вони знайшли в лісі?
3. Чого захотів один зайчик?
4. Що він зробив з вуликом?
5. Як покарали бджоли зайчика?
6. Яку научку вони йому дали?

## Під хрестом

Дорогою ішла мати з малим Васильком. Василько був дуже цікавий і розумний хлопчик. По дорозі розпитував маму про все. Перед його оком ніщо не могло вкритися.

Нараз він побачив придорожній, похилий, дерев'яний хрест, на якому висів розп'ятий Спаситель. Василько зупинився і глядів, а по хвилині мовчанки сказав зворушеним голосом:

— Мамо, ходім ближче до хреста, я хочу приглянутися йому зблизька.

— Добре, дитино, — відповіла мати.

Василько розпитував про все, що бачив і просив пояснення. Мама оповідала, чому Ісуса Христа розп'яли.

Василько з запертим віддихом слухав. Дивився на широкі рани на руках і ногах, на тернову корону на голові, на уста викривлені з болю та спалені жаждою й жаром гарячки.

Він дивився і сльози тиснулися йому до очей, так що не міг уже довше здержатися і крізь плач закликав:

— Мамо, мамо, а чого Ісус бажає від людей за ті всі болі й терпіння? Яких скарбів, якої нагороди? Скажи!...

Матері стало жаль дитини. Вона глянула на нього й, усміхаючись, сказала:

— Не плач, Васильку, будь спокійний. Ісус нічого не бажає для Себе, тільки хоче, щоб твоя невинна душа чистою осталася все життя.

### Запитання:

1. Який був Василько?
2. Що побачив він при дорозі?
3. Що пояснила мама Василькові?
4. Кого бачив Василько на хресті?
5. Чому Василько розплакався?

## Загадки

Ходить пані по майдані, куди гляне — трава в'яне.  
П'ять плугів одним волом орють.  
По дорозі стрибає, а у воді плаває.  
Що без рук стукає?

(Коса, Трактор, Жаба, Грім).



# Найкращий діамант

## Казка

Давно це було. На Україні, в місті Галичі, жив король Данило. Палац у нього був великий, увесь сяяв щирим золотом, бо багата була та країна, якою правив мудрий король Данило.

І мав король Данило корону. Сяяла вона тисячами барв: дорогоцінні самоцвіти в ній загравали з проміннями сонця, і розсипали свої веселки барвисті на всю Галицьку землю.

Одного разу, в великому княжому теремі, на золотому троні, сидів король Данило, а біля нього його син, королевич Лев.

— Батьку, важка твоя корона, яку ти на голові носиш?

— Важка, сину. Кожний камінь-самоцвіт, що блищить на ній, свою вагу має... Кожний камінь... Цей ось кривавий рубін — це перемога над татарами, цей фіялковий — це перемога



Король Данило Галицький, що збудував Львів для свого сина Лева





Син короля Данила Лев Данилович,  
що княжив у Львові

над мадярами, а цей синій — це побудова нового міста, яке називається Холм...

— А цей білий, великий, що найяскравіше блищить?

— Це — діамант, сину. Найдорожчий камінь. Великий він і вимагає великого діла. Має вирости місто — велике і, як він, блискуче та багате. Де — не знаю, Бог нам покаже. Але знаю, як буде зватися...

— Як?

— Твоїм іменем назву його — Львів.

— Чи гідний я такої ласки й чести, батьку?

— Розважний будь, сину. Я вірю, що ти цієї ласки не змарнуєш, а ще краще за діло візьмешся, як годиться чесному синові короля Данила.

— Обіцюю, батьку, здійснити твою волю.

І радів Лев, а батько думав і міркував. Білий самоцвіт у короні виблискував і сяяв тисячами барв — дорогий самоцвіт!

Одного разу вирушив король Данило на полювання. Стріляли з луків звірину, а на дику пташню пускали соколів. І ось пустив король найлюбішого свого сокола на зграю лебедів, а сам за ним услід на своєму бистрому коні помчав. Летить сокіл за лебедями, а високо в небі орел звивається. Побачив сокола



і кинувся за ним. Король знав, що це значить: орел дужчий від сокола, це хижий та жорстокий птах... Закликав королевича:

— Сину, треба рятувати сокола. Другого такого знайти не-легко...

І помчав Лев на своєму коні, аж іскри з-під копит посипа-лись. Перед великою горою зупинився.

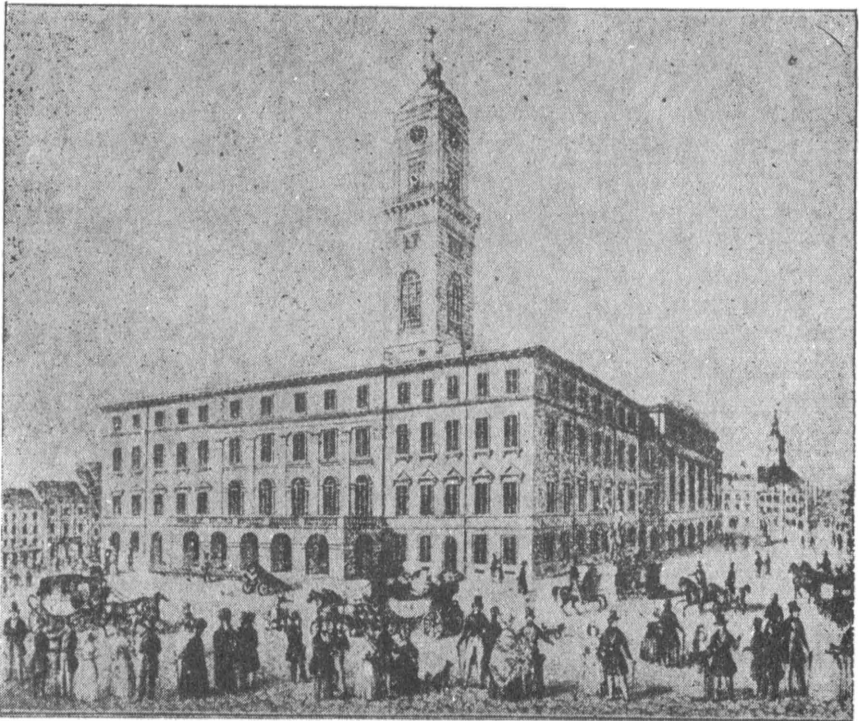
— Де ж тут шукати сокола? — подумав.

— Он там сокіл, полетів! — загукали пастушки, що пасли корови поблизу, — там он, дивіться!

Глянув королевич: сокіл приземлився, а на нього стрілою кинувся орел. Сокіл борониться, пір'я летить, а орел щораз більше затискає свої пазурі.

Недовго думав Лев, нап'яв свій лук і випустив стрілу. Стріла засвітіла і вцілила орла в саме серце. Підбіг королевич, узяв сокола на руки — живий ще! Над'їхав король.

— Знайшов сокола, батьку, і, хвала Богу, живого вам у руки віддаю.



Львівський ратуш з вежею

— Добрий з тебе стрілець, сину. Поцілив орла в саме серце. А це що за хлопці?

— Вони допомогли мені сокола знайти.

— Як тебе звать, сину?

— Давид, ясний пане.

— А вас обох?

— Помин і Ята, ясний пане.

— Гарні хлопці! Поїдете зі мною?

— У мене мати сама, — відповів Давид, — батька татари забрали, а я не можу її самої покинути...

— О, то й син із тебе добрий! Не журися, мати твоя біди не зазнає. Ну, а ти, хлопче, хочеш їхати зі мною?

— Так, ясний пане, хочу лицарем стати і вчитися ворогів бити, а слави своїй країні придбати.

— Добре, хлопче, — втішно сказав король, а трохи подумавши, додав: — Якби так усі діти думали, як ти, юначе, то наша країна була б найщасливіша і наймогутніша з усіх. Ну, гаразд! А що це за гора отам?... О, та це якраз таке місце, про яке я мріяв...

— Що, батьку? — спитав королевич.

— На цьому місці збудую город, і славний він буде по всі віки...

— Як твій діамант у короні, батьку?



Передня частина львівського театру

І наказав король Данило будувати город. Палац для князя Лева збудував на тій самій горі, під якою Лев урятував сокола. А далі — доми для воїв-дружинників. І постало місто на всю державу славне — місто Львів.

А коло нього — села й містечка. Одне містечко звалося Давидів, бо той хлопчик Давид, що корови пас під горою, став славним лицарем, і король на його честь так містечко назвав.

І багато інших міст вирросло, і багато шляхів з усіх кінців світу до Львова вело. А Львів стояв посередині і виблискував банями церков, і блищав славою та багатством, як найкращий діамант у короні короля Данила.

### І. Лаврівська

#### Запитання:

1. Хто був королем української держави по смерті князя Романа Галицького?
2. Де була тоді столиця української держави?
3. Яких ворогів переміг король Данило?
4. Що задумував король Данило збудувати?
5. Як назвав король Данило місто, яке збудував для свого сина?
6. Де лежить Львів?

## Наш Львів

В далекій нашій Україні,  
В землі моїх батьків,  
Є наше славне місто,  
Наш княжий город Львів.

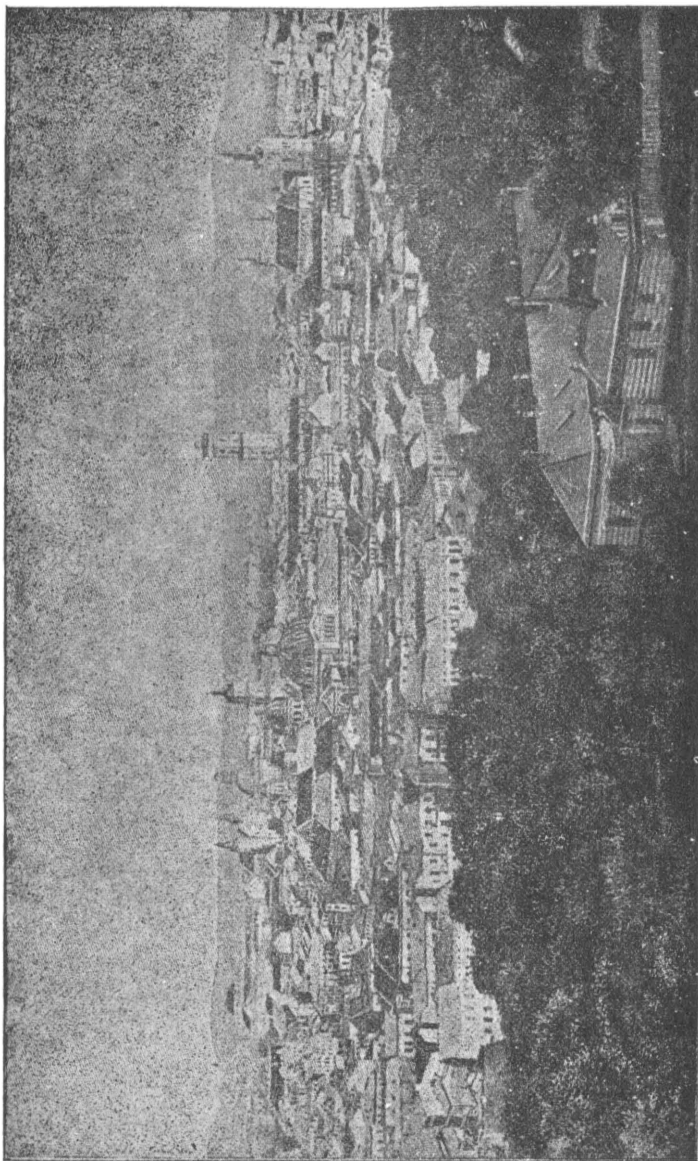
Я там не був, не бачив Львова,  
Бо я вродився в чужині,  
Але про місто Львів я знаю,  
Мій батько оповів мені.

Колись у тому місті Львові,  
В листопадові дні,  
Надії розцвіли чудові,  
Неначе квіти на весні.

І рідний прапор наш у славі  
Шумів під подувом вітрів,  
І, як за княжої держави,  
Знов вільний був наш Львів.

## Загадки

Біла латка, чорна латка по дереву скаче?  
Від чого качка пливе?  
(Очі й ніс, сорока, від берега).



Вид на Львів з літака



## Заснування Холму

Раз Данило був на ловах  
і у лісі заблудив.  
Довго він шукав дороги,  
довго в луці він ходив.

Аж виходить на поляну —  
ні дороги, ні стежок.  
На поляні горб високий,  
вкритий килимом квіток.

„Ось де місце для твердині!“ —  
з уст зірвалися слова. —  
Тричі голову розіб'є,  
поки візьме татарва.

І твердиня тут постане —  
князь Данило порішив.  
І залізною рукою  
перший камінь положив.

А навколо по долині  
скрізь розсипались хати.  
Скрізь городи зеленіють  
і пишаться сади.

Там, де звір ревів голодний,  
серед лісу на шпилі,  
виріс Холм і став на варті  
української землі.

**О. Олесь**

### Запитання:

1. Як постало місто Холм?
2. Хто збудував Холм?
3. Як давно основували міста?

## Вітчизна

Вітчизна, дитино, то цілий той край  
Ліси й полонини, і луки, і гай,  
І річка, де хвиля під сонця блиск грає  
Те все, любий сину, вітчизна твоя є.

Вітчизна, дитино, то ряди тих хат . . .  
Де орач працює — він рідний твій брат —  
Заквітчані ниви і пташок тих тьма —  
Те все, любий сину, вітчизна твоя.

Вітчизна, дитино, то смуги тих рік,  
Що зрошують землю од віка по вік.  
І гори високі, де тягнесь імла —  
Те все, любя доню, вітчизна твоя.

Вітчизна, дитино, то гробів тих світ,  
Де лежать герої — коло внука дід,  
Де в землю злилися і піт, і сльоза —  
Те все, любий сину, вітчизна твоя.

**Ю. Ш.**

## За лицарську славу

Одного разу татари напали на нашу землю. Йшли вони, йшли, аж дивляться, стоїть замок. Скликав татарський хан своїх мурзів і почав радитися, чи здобувати замок, чи йти далі. Одні радили йти далі, а другі, між якими був і хан, хотіли здобувати замок наступом.

— Мурзи! — почав хан. — В цьому замку є стільки всякого добра, зброї, людей і грошей, що в десятих селах ми цього не дістанемо. А золота, срібла та всякого дорогого каміння тут сила.

Коли мурзи почули про золото, срібло й самоцвіти, то їм аж заіскрились очі. Отут вони зможуть задовільнити свою жадобу грошей. Без довгої надуми, з вигуками „Аллах!“<sup>1)</sup> кинулися татари на замкові мури. Та з мурів посилося на них каміння, окріп і гострі стріли з луків. А воевода замку, як тільки побачив, що татари зближаються, зараз післав гінців до столиці, до князя, щоб дав їм поміч, бо татарів така сила, що важко буде довго оборонятися.

Довго боролися завзяті вояки з татарською ордою, але допомоги не було. Вже й із сил вибивалися, вже й багато погинуло від бусурменських<sup>2)</sup> стріл, а вони все ще не піддавалися. Сам воевода поміж народом ходив і захочував до бою.

— Брати мої! — говорив він. — Не осоромимо нашого князя та своєї чести!... Не даймося живими в неволю взяти, бо будуть вороги нами землю орати і батогами підганяти! Не губіть же, браття, лицарської слави, волі наших дітей і жінок. Не помилують вони їх. Дітей кіньми витопчуть, дівчат і жінок в ясир поженуть...

Три дні й три ночі билися обложені, не пускаючи нікого на мури. На четвертий же день, втомлені, невиспані, зморені голодом, почали подаватися.

Вороги гинули тисячами, але лізли по трупах і дерлися на мури. Весь горб довкола замку був густо вкритий трупами татар, але їх все більше лізло й лізло. Жінки й діти носили окріп, каміння, стручували з мурів тих, що дерлись нагору. Та вже й сили нема їх здержати. Почали поганці вриватися по одному поза укріплення, а там, неначе повінь, посунулася сила ворогів у замок.

---

1) Аллах — по-арабськи Бог. З криком „Аллах!“ ішли татари й турки в бій.

2) Бусурменський — поганський.

Аж тут, наче вітер степовий, увігнався клином у татар князь із своєю дружиною. Не видержала безладна купа татар смілого княжого наскоку й розсипалася.

К. Данченко-Сьома

### Запитання:

1. Чого татари нападали на Україну?
2. Що вони робили з українськими людьми?
3. Як боронилися українці перед татарами?
4. Чому вони не хотіли піддатися?
5. Хто розігнав татар?

## Вибір гетьмана

У неділеньку в святую,  
У досвітнюю годину,  
У славному-преславному  
Місті Чигирині  
Задзвонили в усі дзвони,  
З гармати стріляли,  
Превелебную громаду  
До-купи скликали.  
Зі святими коругвами  
Та з пречистими образами  
Народ з попами  
З усіх церков на гору йде,  
Мов та Божа бджола гуде.  
З монастиря святого,  
У золоті аж сяє,  
Сам архимандрит виходжає,  
Акафист читає,  
Поклони покладає.

Поважно та тихо  
У раннюю пору  
На високу гору  
Сходились полковники  
І військо, як море,  
З знаменами, з бунчуками  
З лугу виступало,

Та на трубах вигравало  
І на горі разом стало.  
Замовкли гармати,  
Оніміли дзвони  
І громада покладає  
Земнії поклони.  
Молебствіє архимандрит  
Сам на горі править,  
Святого Бога просить, хвалить,  
Щоб дав їм мудрости дознати,  
Гетьмана доброго обрати,  
І одногласне-одностайне  
Громада вибрала гетьмана,  
Преславного Лободу Івана,  
Лицаря старого,  
Брата військового.  
У труби затрубили,  
У дзвони задзвонили,  
Вдарили в гармати,  
Знаменами, бунчуками,  
Гетьмана укрили.  
Гетьман старий ридає,  
До Бога руки здіймає.  
Три поклони покладає  
Великій громаді,

І мов дзвоном дзвонить,  
Говорить:  
Спасибі вам, панове молодці,  
Преславнії Запорожці,  
За честь, за славу, за повагу,  
Що ви мені учинили!  
А ще б краще ви зробили  
Якби замість старого  
Та обрали молодого,  
Завзятого молодця,  
Преславного Запорожця  
Павла Кравченка Наливайка.  
Я стар чоловік не здужаю  
[встати,  
Буду йому пораду давати,  
По-батьківськи научати,  
Як на ляха стати;

Тепер прелютая година  
На нашій славній Україні:  
Не мені вас, братця,  
На ляха водити.  
Не мені тепер старому  
Булаву носити...  
Нехай носить Наливайко  
Козакам на славу.  
Щоб лякались вражі ляхи  
У своїй Варшаві.  
Громада чмелем загула.  
У дзвони задзвонили  
Гармата заревла  
І бунчуками вкрили  
Преславного Запорожця  
Павла Кравченка Наливайка.

**Тарас Шевченко**

#### **Запитання:**

1. Що діялося в одну неділю в Чигирині?
2. Як на Україні вибирали гетьмана?
3. Чому Іван Лобода відказався бути гетьманом?
4. Кого і чому він радив вибрати гетьманом?
5. Кого громада вибрала гетьманом?

## **Козак Журба**

Жив колись в Україні козак Журба. Старі люди розказують, який то був хоробрий вояк у час війни, а яка це була розумна голова в часі миру. Одного разу їде козак Журба полем понад глибокий яр, аж чує, щось стогне в яру:

— Ой... ой... рятуйте християнську душу... ой... ой... рятуйте!..

Скочив козак Журба в яр і бачить: чоловік лежить. Побитий, постріляний, ледве дише.

— Слухай, добрий чоловіче, винеси мене з яру. Поховай у широкому степу й постав хрест на могилі, а за те я тобі дам свою шаблю.

— Винесу й поховаю, а за шаблю спасибі — маю свою.

— Не кажи так, це добра шабля. Дорога — не злотою оправою й дорогими каміннями, а дорога тим, що хто з нею в бій іде, не мусить лякатися смерті. Хіба що сім куль одна по одній проб'ють його тіло, як ось моє. Бери, козаче, шаблю! І ще одне: де битий шлях звертає вправо, там тече річка, за нею верстов з п'ять є замок, а в замку тім дружина моя живе. Занеси їй вістку про мене.

Закрив очі й помер.

— Ось це князя доводиться мені ховати, — подумав козак Журба. Він виконав останню волю вмираючого, взяв шаблю і поїхав шукати замку й княгині.

Іде і їде, мінає села і міста, по дорозі стрічає козаків-побратимів, а ті:

— Ходи, козаче, з нами!

— Не можу, брате, слово дав!

— Слово — свята річ. Та опісля доганяй. На Крим їдемо! Бувай!

І ось шлях скручує направо, а там річка, --- і ще п'ять верстов і чудовий замок. Їде козак Журба просто в велику браму, а там пси наскочили на нього. Козак, як звичайно, зараз за шаблю. І ось всі пси полягали на землю й почали голосно скавувати. Пізнали шаблю свого пана.

Погладив козак Журба найближчого пса:

— Вірні пси, добрі приятелі! — і пішов далі. На ганку побачив княгиню.

— Чого тобі, козаче?

— Вістку приношу від князя. Він упав у нерівному бою й тобі, княгине, останній привіт через мене шле.

Зомліла княгиня, а коли прочунялась і відкрила очі, коло неї стояв козак Журба.

— Що ж мені тепер робити? Діти дрібні, а тут оборони перед ворогом немає...

— Не журись, княгине! Я тебе й замок твій обороню перед ворогом, як зайде потреба. Я маю шаблю князеву, дорогу шаблю.

Не довго треба було чекати: татари напали на замок.

— Аллах! Аллах! — кричали й облягли замок, що й вийти не було куди.

Козак Журба зібрав усю княжу службу з замку й почав боронитися. Скочив у саму середину ворогів і мах шаблею вправо, мах вліво і вже коло нього порожно. А він скочив убік і знов мах шаблею вліво, мах вправ і знов коло нього нікого нема.

— Аллах! Аллах! — кричали татари.

— З Богом, вперед! — відповідав Журба, а за ним бігли всі його люди.

Бачить козак Журба, що всіх татар він не переб'є, бо їх сила-силенна, а в нього тільки горстка людей, виступив вперед і каже:

— Слушайте, поганці! Навіщо даремно кров проливати? Нехай хто з вас виступить наперед і стане зі мною на двобій! Що, злякались? Ха-ха-ха! Такі ви воїни?

— Я не злякаюсь! Ходи, як тобі життя немиле. Знай, що я татарський баша.

Воїни обступили їх обох, лишаючи великий круг на середині. Татарин скаче, мов іскра, а Журба помалу. Татарин тут і там, а Журба заперся на своїх кремезних ногах і тільки шаблюкою вимахує.

— Аллах! — закричали татари, бо в цю хвилину під страшним ударом козацької шаблі баша повалився додолу.

— Ти, козаче, мене поконав. Твоя правда і твій замок. І за лицарським звичаєм тобі ще моя шабля належиться.

І взяв козак Журба татарську шаблю. Татари пішли в свій край і взяли з собою раненого ватажка. А княгиня дякувала козакові, що так хоробро оборонив її і її діток перед ворогом.

Козак Журба попрощався з княгинею і пішов доганяти побратимів. А чудодійна шабля осталася при ньому. Віддав він її потім своєму синові, а той своєму, і так до сьогодні з покоління в покоління переходить чудодійна шабля.

І хоч ніхто нею тепер вже не воює — вона свою силу має. Треба її тільки віднайти.

**Ірина Лаврівська**

## **Баран і віл**

### **Народна казка**

Був собі баран, та такий сильний, що жаден інший баран не міг з ним мірятися. Згордів він дуже, верховодив над усіми і бився з кожним, кого лише стрінув. Раз закликав він вола:

— Ану, поборися зі мною.

Не злякався віл і став з бараном до боротьби. Баран у короткім часі впав із розбитою головою. Хто переходив дорогою, питався барана, що з ним діється. А він відповідав:

— Вчуся пізнавати сам себе . . .

Впертий не вірить, поки не змірить.

## Січ-мати

На острові, на Хортиці,  
За порогами Дніпра,  
Там зійшла козацька слава  
Для народного добра.

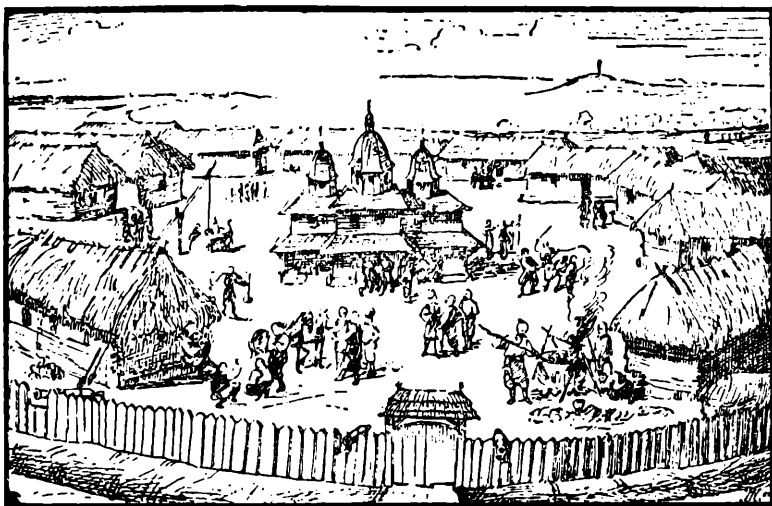
Там собі на вольній волі  
Процвітала Мати-Січ,  
Там її вірненькі діти  
Стерегли, як день, так ніч.

Там стояли на сторожі  
Запорожці Січові...  
Ой, нераз там до схід сонця  
Грали сурми бойові!

Ой, нераз там сколихнулась,  
Мов від бурі, сон-трава, —  
Не одна в бою упала  
З пліч ворожа голова!

Бо життя і кров давали  
Запорозькі козаки,  
Україну рятували  
Від ворожої руки.

Ю. Ш.



Так виглядала перша Запорізька Січ — козацька твердиня на острові Хортиця на Дніпрі

## Загадки

Що влітку одягається,  
а взимку одержі цурається?

Білий зимний і м'який,  
Хто я є такий?





## **Малий Тарас чумакує**

Літо 1824 р. було дуже гарне. Небо голубе та ясне від палкого соняшного проміння, що так і ллється струями на зелені садки Кири́лівки, на білі хатини з чорними стріхами й димарями, на пишні квітники перед хатами та на блискучі церковні бані.

Гарно та любо всюди.

Тільки в хаті Шевченків невесело. Недобра мачуха побиває дітей-пасинків і проклинає їх, а вже найбільше малого Тараса. Вона його найбільше ненавидить.

Бачить це батько, бачить старенький дідусь і жаль їм хлопчини.

— Невинно терпить, — каже батько.

— Невинно, — признає дід. — Треба щось робити.

Задумався старий дідусь, а по хвилині каже:

— А знаєш що, Грицю! Ось ти вибираєшся чумакувати, візьми й Тараса з собою.

— Справді, це буде найкраще. Заберу його від мачухи, то може вона потім вже не така люта буде.

Тарас почув таку милу новину і мов би його на сто коней посадив.

Поїде, світа побачить, степи, козацькі могили. І пригадує

собі, як то він уже „їхав з чумаками“ тому чи не чотири роки вже буде, тоді, як він ішов до „залізних стовпів“.

На другий день раненько батько з Тарасом поснідали, сіли на віз, перехристилися і... воли рушили.

Минають поля, гаї, села, а ось уже й місто біліє перед ними.

— Що це за місто? — питається в батька Тарас.

— Гуляйпóле, — відповідає батько.

І знов села, поля, хутори. При дорозі буйна трава. Батько спинює воли, випрягає, пускає їх на пашу.

— Обідатимемо, сину, — каже. Сідають на возі, обідають.

— То вже степ, тату?

— Ні, Тарасе, це ще не степ, але ось як виїдемо в Херсонщину, то вже почнеться справжній степ, широкий, буйний. Тільки то вже не те, що було колись, тепер уже багато степу зорали, замість тирси пшениця шумить.

Їдуть далі.

Тарас не дивиться на міста, його очі біжать далше за річку Тикич, у степ безмежний.

— А це вже справжній степ? — допитується знову Тарас.

— Так, це вже степ, — відповідає батько.

Віз котиться широким шляхом, а обополі шляху шумлять високі трави, що вже почали жовкнути від палючого сонця.

Тарас бігає зором по степу, якось розмріяно. А по хвилині питається:

— Тату, то тут жили запорожці?

— Так, кажуть старі люди, що тут була запорозька вольниця, — відповів батько.

А Тарас уже не допитується, задумався. Його уява малює йому буйних, чубатих запорожців, як вони ганяються степом, здоганяють татар, що везуть ясир з України, зводять бій з татарами, бранців визволяють. А потім копають могилу товариству, що впало в бою, і сиплять високу, високу. Все так, як дідусь оповідав, а дідусь знає, бо пам'ятає і запорожців і гайдамаків.

— Тату, а чи тут є козацькі могили? — спитався нараз.

— Є, є, побачиш неодну.

— А це що отам, наче гайок? — питається Тарас і показує рукою.

— Це Дев'ята рота, — відповідає батько.

— А що воно таке Дев'ята рота?

— Це, сину, воєнні поселенці. Тих салдатів, що вже нездатні

до воєнної служби, поселюють тут на господарствах і так, як при війську, ділять їх на роти.

— А чи ті салдати наші люди, українці? — допитувався далі цікавий Тарас.

— Може є й наші, але більше то москалі, німці, якісь румуни, греки. Зазирають землю, що від віків була наша, що за неї наші запорожці проливали кров від давніх часів.

Їдуть даліше. Степ і степ. Вечоріє. Батько каже:

— Тут у „Дідовій балці“ заночуємо.

— А чому вона, ця балка, зветься „Дідова“? — спитався Тарас.

— Чому вона зветься „Дідова“? А от скажу тобі! Як я був гакий, як ти, а може трохи старший, то я теж чумакував з моїм батьком, твоїм дідом, і як ми тут ночували, дід оповідав мені. . .

— О, дідусь знає багато! — перебив Тарас.

— Давно, давно, ще, мабуть, за гетьмана Хмельницького, був на Січі славний козак, Гаврись Нечіпайло звався. Був він лицар над лицарі та ще й характерник. Характерник, то був такий козак, що його куля не чіпалася. І ось той козак Нечіпайло їхав сам один туди понад балку. Їде та й співає собі. Аж тут з балки гульк! — татари, може яких двадцять, та до нього. Але приступи до такого козарлюги! Як добув шаблюку з дорогою золотою ручкою, що її здобув у бою з якимсь турецьким башею! А шаблюка гостра як бритва. Тільки махне нею, а вже татарин без голови додолу валиться, тільки вдарить нею, а вже татарська рука паде як гілка відтята від деревини. Так він уже з десять татар побив, а два останні просяться: „Не вбивай нас, ми тобі до смерти вірно служитимемо!“ От він їх і пощадив та й їде з ними в балку. А в балці до тридцять татарських коней, а на них усякого добра наладовано, що татари награвували на Україні, а до двох коней прив'язані хлопчик і дівчинка. Хлопчик коло 6 років, а дівчинка може восьмилітня. Порозв'язував їх козак та й питає:

— А хто ви будете, діти?

Дівчинка відповіла:

— Я Маруся, а то мій братчик Павлусь.

— А хто ваші батько-мати та й відкіля ви?

— Тато померли тому чотири роки, — відповіла дівчинка, — а маму вбили татари тепер.

І як це сказала та й у плач, а за нею і малий Павлусь розридався.

— Не плачте, діти, не плачте, — заспокоює їх козак, а в са-  
мого сльози до очей тиснуться.

Аж потім дівчина ще доповіла:

— Ми з Вільшаної.

— Боже! — аж скрикнув козак, — таж то й я відтіля!  
А знали ви родину Зозуль?

— То наш тато Онисим Зозуля — відповіла дівчина.

— Та то ж мій рідний брат, а ви мої братанки, — сказав на  
це козак. — Ну, діти, тепер я вже вас не опущу. Мені подобалась  
ця балка. Тут побудую зимовик і тут житимемо разом.

І зараз велів татарам будувати зимовик.

Незабаром станула в балці гарна загорода. І там зажив ко-  
зак з дітьми. А два татари служили в них. Вони незабаром і по-  
христилися.

Павлусь і Маруся зростали там, а козак Нечіпайло вихову-  
вав їх. Як Павлусь виріс, то пішов на Січ, а Маруся вийшла за-  
між за козака, який жив у зимовику та господарив разом із  
Нечіпайлом.

До хутора часто навідувалися проїжджі козаки й чумаки. —  
Козаки називали Нечіпайла дідом, бо вже постарівся, а балку  
„Дідовою балкою“. От ця назва й досі залишилася, — закінчив  
батько.

Тарас слухав уважно батькового оповідання й розпитував ще  
про всячину. Потім поїхали далше.

Подорозі бачив тепер неодну „козацьку могилу“ й дуже  
радів цим.

Спомин про це чумакування лишився Тарасові в пам'яті, як  
наймиліші хвилини з дитячих років.

**Антін Лотоцький**

### **Запитання:**

1. Куди поїхав Тарас з батьком?
2. Що цікавило Тараса подорозі?
3. Що то було „Девята рота“?
4. Від чого походить назва „Дідова балка“?
5. Про яку подію оповів батько Тарасові?
6. Чому в степу було багато могил?

## Перший рисунок

(З дитячих літ Тараса Шевченка)

Не квітами стелився малому Тарасові його дитячий вік. Коли мав дев'ять літ, умерла йому мати, а два роки пізніше помер і батько. Вмираючи, батько сказав:

— Тарасові від мене нічого не треба. З нього буде або щось велике, або ледащо. Як буде з нього великий чоловік, то він не потребуватиме моєї помочі, а як буде ледащо, то не варт її, бо змарнотравить.

Чимало натерпівся Тарас, поки зажив по-людськи. Тільки час від часу траплялися Тарасові в його життю приємні хвилини. І хоч їх небагато було, то поет завжди згадував їх і вони додавали йому сил перетерпіти не одне горе.

Коли Тарасові умер батько, мачуха не дбала про Тараса, часто побивала його, нізащо. Влітку він мусів бавити мачушиних дітей та пасти телята, а взимі не було що в хаті робити, то мачуха післала його до дяка вчитися грамоти.

Тоді ще не було таких шкіл як сьогодні. Школи з учителями були тільки по містах, а по селах були церковні дяки, що за плату брали до себе хлопців на науку. Але гірка була їх наука. Дяк змушував школярів до всякої послуги у своїм господарстві, а коли що було йому не в лад, то він карав усіх різкою.

До такого дяка пішов і Тарас. Але цей дяк був ще гірший від інших. Він часто запивався горілкою, а потім по-п'яному чіпався невинних школярів. У нього за два роки ледве можна було сьак-так навчитися читати й дещо написати.

Дяк спочатку й до Тараса відносився не інакше, як до інших, і часто бив його за пусто-дурно різкою з берези, яку називав „березовою кашею“. Але згодом дяк — а називався він Петро Бугорський — уважав на Тараса, бо пізнав, що Тарас дуже талановитий і здібний до науки, скоро навчиться читати й pomoже дякові. І так сталося. Тарас дуже скоро навчився читати і тоді дяк став посилати його по хатах, де хто помер, читати по померлому „Псалтирю“. Люди так уподобали собі малого дячка Тараса, що всі запрошували його до себе читати молитви. А дяк Бугорський мав з того користь, бо за кожну „савтиру“ люди платили по пів рубля. Одначе всі гроші мусів Тарас віддавати дякові, а собі не смів нічого лишати.

Але раз якось дяк був трохи п'яний, змилосердився над хлопцем та й каже:

— Ти мені стільки заробляєш, ось тобі п'ять копійок.

І дав Тарасові п'ять копійок. Це, мабуть, була перша така сума грошей, які мав у себе Тарас, як свої. Він спершу не знав, що з тими грішми зробити. Врешті нагадав собі щось, побіг до крамниці і купив зшиток з грубого, сірого паперу й олівець. Сховавши це в пазуху, і придержуючи, наче який скарб, побіг у поле, і заховавшись у буряні, сів і почав рисувати. Спершу рисував хмари, які бачив над полями, а потім задумав нарисувати коня. І вдалося йому! За якої півгодини на одній сторінці був нарисований гарний кінь, а на другій такий самий кінь, а на ньому козак!

Тарас поглянув на рисунок і мало не заплакав з радості. І тоді він задумав утекти від дяка і вчитися малярства. Він прочував, що малярство врятує його.

І справді, так потім і сталося. Тарас по довгих пригодах став малярем. Ним заопікувалися славні малярі і викупили його з кріпацтва. А коли він став вільною і незалежною людиною, він міг далі вчитися й писати свої прекрасні поезії, які вийшли книжкою, що називається „Кобзар“.

Та ціле своє життя згадував поет тих п'ять копійок, свій перший рисунок, який йому вдався, як він ще був хлопцем у дяка і який збудив у ньому почуття, що малярство визволить його з кріпацтва.

#### Запитання:

1. Як жилося Тарасові в дитинстві?
2. Коли померли йому батько й мати?
3. Як поводитися з Тарасом мачуха?
4. В кого вчився Тарас грамоти?
5. Який Тарас був учень?
6. Куди послав його дяк заробляти гроші?
7. Що купив собі Тарас за п'ятака?
8. Чим хотів бути Тарас?
9. Як називається перша його книжка віршів?

## Загадки

Це не стайня, ні стодола  
І не стіни-пліт довкола.  
Місце, коні, прямо диво.  
Відгадати всім можливо.  
Тридцять і два білі коні  
Стоять завжди на припоні.

Одночасно всі кусають,  
Жують, їдять, спочивають.  
(Уста і зуби)  
Вода і на воді плаває.  
(Крига, лід)

## Квітень на Україні

Весна-красна дедалі певніше вступає в свої права на безкраїх просторах України.

В лісах, полях, садках, на річці — всюди відчувається її живлюще дихання. З теплим вітерцем напливає ароматна свіжість від зелено-димчастих лісів. З сережок вільхи та ліщини, що почали цвісти ще в березні, злітають легенькі золотисті хмаринки при найменшому коливанні повітря. Безліччю дрібних квітів укрились безлисті гілки в'язів, кленів. Позвисали, немов величезні зеленкувато-червоні гусені, суцвіття на осиках та тополях. Під кінець місяця ніжнозелена черемшина надіває намисто дрібненьких сріблястих бусинок набубнявілих пуп'яшків. На зміну блакитним проліскам та білим підсніжникам розцвітають світлопурпурові грона рясту. Де-не-де серед молодого травички миготять зірочки гусячої цибулі.

У сосняках піднялись на волохатих стебелінах лілові квітки соню, привітно повернувши свої віночки до сонця.

Крізь прілу лісову підстилку пробиваються коричнюваті, поморщені капелюшки перших весняних грибів — зморшків та стряків. Вони їстівні, тільки перед готуванням з них страв їх треба перемити та проварити.

По землі сновігають всілякі жуки, павуки, мурашки. В повітрі літають мухи, різнокольорові метелики. Скупавшись у золотому пилку квітів, з першим взятком поспішають до вуликів бджоли. Басисто гуде біля червоно-синіх медуниць бархатистий джміль.

По мілких водоймах, де сонце добре прогріло воду, починають відкладати слизьку прозору ікру жаби, ропухи.

Після довгого зимового сну, повилазили з підземних схованок і гріють проти сонця свої холодні тіла вужі, гадюки, безногі ящірки-веретільниці.

Вийшли річки з берегів, розлилась вода по луках, низинах, з'єднала з основним річищем заплавні озера, стариці. Весняна повідь вигнала з обжитих нор мишей, полівок, водяних щурів. Рятуються вони тепер на невеликих острівцях, стовбурах затоплених дерев, і тут стають легкою здобиччю чайок, ворон, хижих птахів.

Вдень і вночі проносяться зграї водоплавної та болотяної дичини, що поспішає на північ, до місць гніздування. У блакиті неба з'являються меткі ластівки. Далеко лісом лунає перше кування зозулі.



— Одуд тут! Одуд тут! — кричить на вигоні чубатий одуд.

Від схід сонця і до пізнього вечора неймовірний гамір і метушня чується у гніздових колоніях граків. У їх гніздах, а також у гніздах сірих ворон, сорок, горобців можна знайти повні кладки яєць.

У затишних кублах білок народжуються сліпі й голі більченята. Приводять малят лисиці, куниці та інші звірі.

Незабаром в садах вкривються рясним цвітом абрикоси, черешні, сливи, вишні.

Квітень — місяць пташиних пісень, запашних квітів, ніжної зелені. Розквітчана, гомінка й бадьора природа зустрічає весняний травень.

На ланах ідуть весняні польові роботи. Садять дерева понад шляхами, в полезахисних смугах, на вулицях міст і сіл. Під кінець місяця висаджують у відкритий ґрунт розсаду ранньої капусти, а згодом і розсаду помідорів.

Майже щороку в квітні бувають ранкові приморозки. Щоб запобігти загибелі цвіту на плодкових деревах, у садках заздалегідь розкидають купи соломи, хмизу, гною і запалюють їх. При цьому треба стежити, щоб купи куріли, а не горіли вогнем.

**Запитання:**

**В. Пархоменко**

1. Які дерева починають цвісти в Україні навесну?
2. Які комахи літають у повітрі?
3. Які птахи дають про себе знати?
4. Чим визначається квітень в Україні?
5. Що роблять в квітні в полі?

## **Вечір на Україні**

Садок вишневий коло хати,  
Хрущі над вишнями гудуть,  
Плугатарі з плугами йдуть,  
Співають ідучи дівчата,  
А матері вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати  
Вечірня зіронька встає...  
Дочка вечерять подає,  
А мати хоче научати,  
Та соловейко не дає.

Поклала мати коло хати  
Маленьких діточок своїх,  
Сама заснула коло їх.  
Затихло все... Тільки дівчата  
Та соловейко не затих.

**Тарас Шевченко**

## Ліс і сокира

Накували ковалі  
Сокир повен віз,  
Та й повезли їх на торг  
В місто через ліс.

Налякались дубчаки,  
Гинуть із страху:  
Ой, вже їде наша смерть,  
Вже кінець життю!

А старий, кремезний дуб  
Спокійно стояв:  
— Та чого злякались ви?  
В дубчаків спитав.

Як же не лякатись нам?!  
А глянь, що сокир!  
Ой, підемо ми катам-  
Сокирам на жир!

А старенький дуб на те:  
— Вспокійтесь дурні,  
Сокири без топорищ,  
Зовсім не страшні!

Поки з нас ніхто не йде  
В поміч ворогам,  
Поти ворог ще ніщо  
Нам не вдіє сам!

Я. Вільшенко

## Весною в лісі

Як і всюди, весною на Україні оживають ліси. У нас багато лісів на Чернігівщині, а ще більше — в Карпатських горах.

Вовки, лисиці, білки-вивірки, зайці почали вдягатися в легший, літній одяг, і для цього змінюють своє старе густе хутро на блискуче й легеньке літнє. В лісі про цю новину весело заспівали синиці. До них приєдналися і шпаки, які щойно повернулися із-за моря, з теплого краю, де перебували зиму.

У зайчихи народилося двоє маленьких довговухих зайченят. Вони схожі на клубочки м'якої вовни.

Одного разу зайчиха-мати захотіла їсти. Вона залишила зайченят, а сама побігла в ліс по їжу.

— Дітки, нікуди не ходіть звідси, чекайте мене, — сказала їм зайчиха.

— Не підемо нікуди, — відповіло одно зайченя, а друге нічого не сказало.

Коли зайчиха-мати повернулася з мандрівки — зайченят не було! Одно, те, що мовчало і частенько бувало нечемним, вирішило пробігтися по лісі. За ним побігло й друге. Вони натрапили

на голодну лисицю. Тільки одно зайченятко зуміло втекти, прибігло на своє старе місце і припало під кущиком — чекало своєї матері.

Перелякана зайчиха почала шукати своїх дітей. Зайченятко побачило її довгі пухнаті вушка і вискочило з-за кущика. Вони обое дуже зраділи. Та за хвилинку вони обое плакали, бо ж друге зайченятко пропало назавжди.

Таке буває не тільки із зайченятками, а і з іншими тваринами чи птахами. А також і з нечемними дітьми.

Б. П.

#### Запитання:

1. Де найбільше лісів в Україні?
2. Які птахи і звірята є в українських лісах?

## Весна на Гуцульщині

Позолочені сонцем трембіти  
Розбудили гори і ліс.  
І старі, і дорослі, і діти  
У найкраще убрання вдяглись.  
Закосичили трави шовкові,  
Заквітчались долини й ліси.  
На гуцулах кресані святкові,  
Дорогі киптарі й череси.  
Тож трембітам тепер трембітати —  
Увійшли ручаї в береги,  
Повернулась весна у Карпати  
Розповзлися під сонцем сніги.

На росах, на водах,  
На всіх переходах —  
Розкотом весняні громи! . .  
На горах на зворах,  
То шелест, то шорох —  
Шуми, Черемоше, шуми! . .

П. Дорошко



## Верховинець

Верховино, світку ти наш,  
гей, як у тебе тут мило!  
Як хвилі вод пливе тут час,  
свобідно, шумно, весело.

З верха на верх, а з бору в бір  
з легкими в серці думками,  
на плечах кріс, в руках топір,  
гуляє легінь пляями.

Літом цілим, як ніч, так день,  
хлопці гуляють там наші,  
свобідна там вода, вогень,  
доволі ліса і паші.

Гей, що нам там Поділля край!  
Нам полонина — Поділля,  
а бори — степ, ялиця — май,  
а звіра голос — весілля.

За Миколою Устіяновичем



Гуцульські діти

## За Карпатську Україну

Був холодний, непривітний березень 1939 року. Темні, брудні хмари покрили верхи Карпат. Зловіщо завивав вітер, а ялиці та смереки стогнали жалібно.

Між горами, над самою рікою Тисою, розкинулося маленьке гірське село Велика Копаня, по самій середині дороги з Королева



над Тисою до Хусту. Маленькі білі хатки хилилися до стіп гори, немов курчатка до квочки.

Гарне село Велика Копаня.

Та тепер густа мряка закутала хатки й на крок не видно. Чути тільки дзвони малої церквці. Не втихають. Б'ють на тривогу. „Люди, готуйтеся! Ворог наступає!“

Село ніби вимерло. Жінки й діти поховалися по хатах, а мужчини побігли що скорше на широку долину перед селом, де вже були Карпатські Січовики. Вони з поспіхом копали рови та підготовляли набої до скорострілів. В далечині стояло мадярське військо з танками, готове до наступу.

Хата дядька Івана на самому краю села. Дядько і його старший син Василь пішли окопи копати. А в хаті залишилася тільки мати з Марічкою та Оленкою, що ще в школу не ходять, і Петром, що ось восени в п'яту клясу піде.

— Мамко!

— А що тобі тра — сину?

— Мамко, пустіть мене до тата. Я теж хочу воювати.

— Ні, сину, ти ще маленький!

— Мамо, я вже великий. Я теж хочу допомогти січовикам, — і малий Іванко притулився ніжно до мами.

Мама довго думала. Чоловік і старший син там. Чи повернуться? Ще й це мале хоче йте! Єдина потіха! Що робити?..

— Та іди вже, сину, коли так дуже хочеш. Нехай Матінка Божа охороняє тебе від усього злого! — Вона перехрестила його, зняла свій хрестик і повісила йому на шию.

— З Богом! — і малий Петрик зник за дверми.

Засапаний, змучений прибіг Петрик до окопів і зразу до команданта.

— А ти що тут робиш, Петрусю? Біжи швидше в село, сховайся в хаті, щоб тебе куля не зловила.

— Ні, пане команданте! Я хочу бути з вами. Хочу помагати.

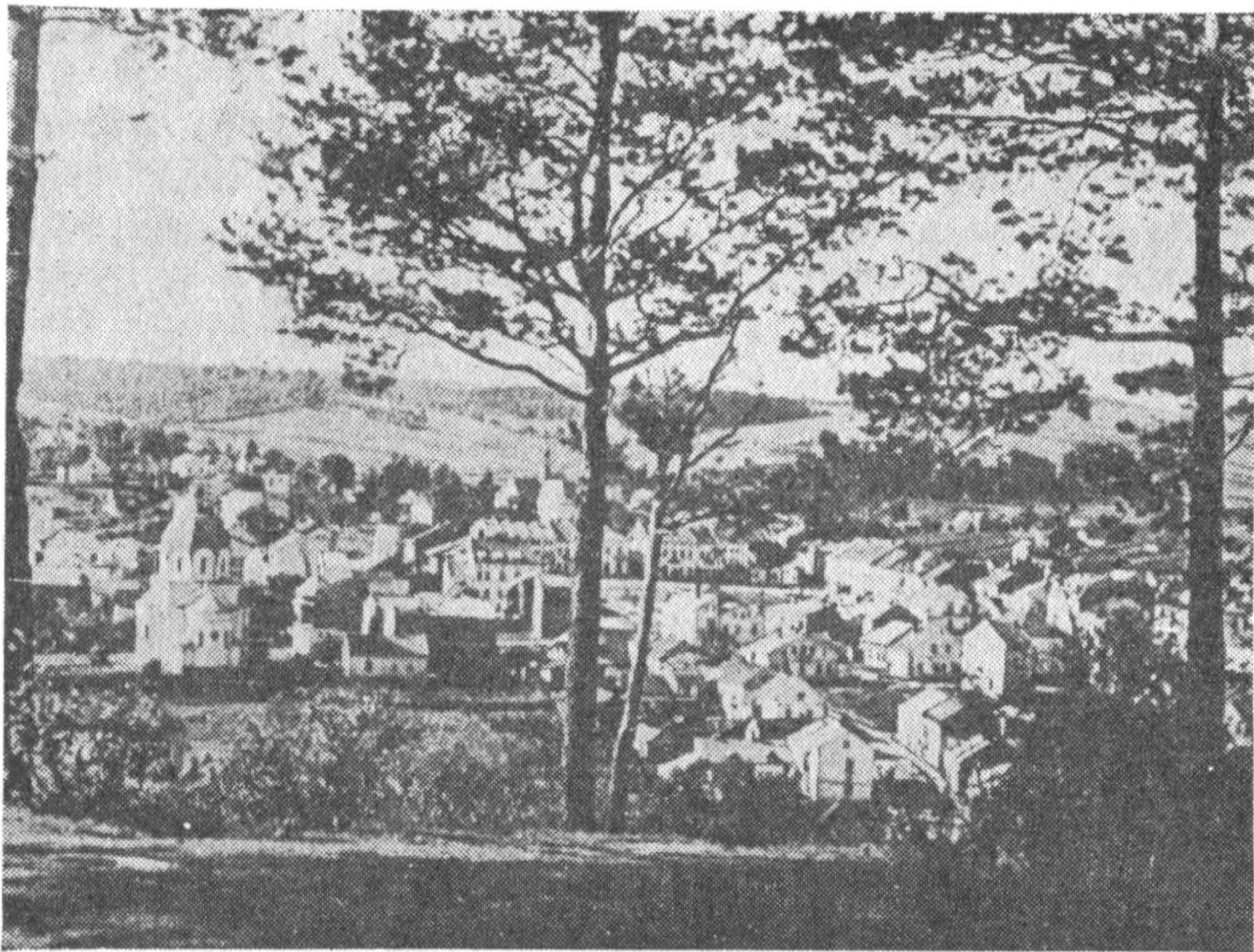
— Помагати хочеш? Та яка ж поміч з тебе. Та ж ти ще малий!

— То не шкодить. Я вже, що накажете, буду робити, тільки не посылайте додому, — сказав малий Петрусь твердо й переконливо.

— Ну, коли так, то ходи зі мною. Рушниця для тебе буде затяжка, але набої до скорострілів подавати зможеш, — і він повів усміхненого Петруся до окопів.

— Ось, знайомтесь. Це Федір Тимко, а це дядько Степан.





Вид на Хуст — місто на Карпатській Україні

А це, — і командант показав на Петра — Петро, син дядька Івана, що ось на тому боці окопів сидить. Сам зголосився. хоче допомогти нам. Буде вам набої подавати.

— От і гаразд, — сказав дядько Степан. — Нам саме такого й треба. Ставай коло мене, хлопче!

В цій хвилині загули танки, піднявся страшний крик. Мадяри почали наступ.

Не в силі були боротися січовики проти ворожої переваги. Рішено відступати.

— Відступаємо! — дав наказ командант. — Але, щоб ми відійшли безпечно і мадяри нас не взяли в полон, то хтось мусить залишитися коло скоростріла аж до останньої хвилини. Мусить затримати ворога, поки ми дійдемо до ріки.

— Я залишаюсь! — піднявся сивоволосий дядько Степан.

— І я, — сказав Федір.

Петрусь уважно дивився на команданта.

— Пане команданте, позвольте й мені залишитися, — сказав він нарешті і міцно стис у руках стрічку набоїв, що їх саме мав подати дядькові Степанові.



— Петрусю, ходи з нами! Хтось інший тебе заступить. Вороги не помилують, вб'ють тебе!

— Ні, пане команданте! З вами йде багато, а тут треба такого, як я. Мене кулі не беруться, — і подивився благально на дядька Степана, на Федора. — Дядьку Степане, а правда, можу остатися?

— Та нехай лишається, пане команданте. Як буде зле, то ми його вишлемо додому.

Скоро відступали січовики в напрямі на Рокосів—Хуст. Один за одним зникали вони над берегом Тиси. Затихала поволі стрілянина, тільки з одної ями весь час вилітали стріли й били ворогів. Там сиділи три січовики. Сивоволосий дядько Степан — коло скоростріла. Коло нього малий Петрусь набой подавав, а далі Федір — розглядався, де найліпше стріляти, щоб більше ворогів знищити — і чи січовики вже в безпеці.

Останній січовик добіг до річки, ворог підсувався щораз ближче. В мряці видно вже було сірі постаті та танки. Смертельно ранений упав Федір. Петрусь почав кидати гранати, щоб дядькові Степанові легше стрілялося. Та ворожа куля поцілила й дядька Степана. В праву руку.

— Петрусю, бери й стріляй. Я покажу як.

\* \* \*

Другого дня ранком, тільки мадярське військо забралось з села, зажурені й сумні вийшли мешканці Великої Копані на площу, де вчора так геройськи билися Карпатські Січовики!

Там — спертий на скоростріл — лежав малий Петрусь. На обличчі усмішка, ніби живий. А на грудях засохла кров.

У саме серце поцілів ворог маленького борця за Україну.

Л.

## **Бій тетеруків**

Перші промені сонця осяяли верхів'ття дерев. Ранкові сутінки потрохи танули — стало видно ліс, велике болото, молодий березовий гай за цим болотом і вкриті вересом піщані горби, порослі рідкими сосонками. Якщо вдень зійти на один із цих пагорків, на обрії можна побачити річку Припять, схожу на стрічку, і великий білий будинок школи в селі, на тому березі.

У лісі ще де-не-де лежить глибокий сніг, але на відкритих місцях його вже не залишилось.



Якесь гучне бурмотіння котиться над болотом. Іноді воно стихає, і тоді чути, немов хтось відсапується: „чуфф-фи, чуфф-фи“. Залопотіли крила.

Нарешті!

Ще затемна ми прийшли сюди і заховались, щоб подивитися на токовище тетеруків. Блискучий чорний птах сів недалеко на галявині, скоро прилетів другий, за ним третій, четвертий, п'ятий.

Розпустивши віялом хвосту з гарно вигнутими перами і сніжнобілою підбивкою знизу, трохи розставивши крила і черкаючи ними по землі, птахи підстрибували, кружляли на місці й один навколо одного, витягали шиї з настовбурченим пір'ям, притискали голову підборіддям до землі. То тут, то там починалися жорстокі бійки. І весь час було чути, як тетеруки бурмочуть і „чуффискають“. Токування почалося. Весна прийшла.

**В. Тарашук**

## **Воскресення Ісуса Христа**

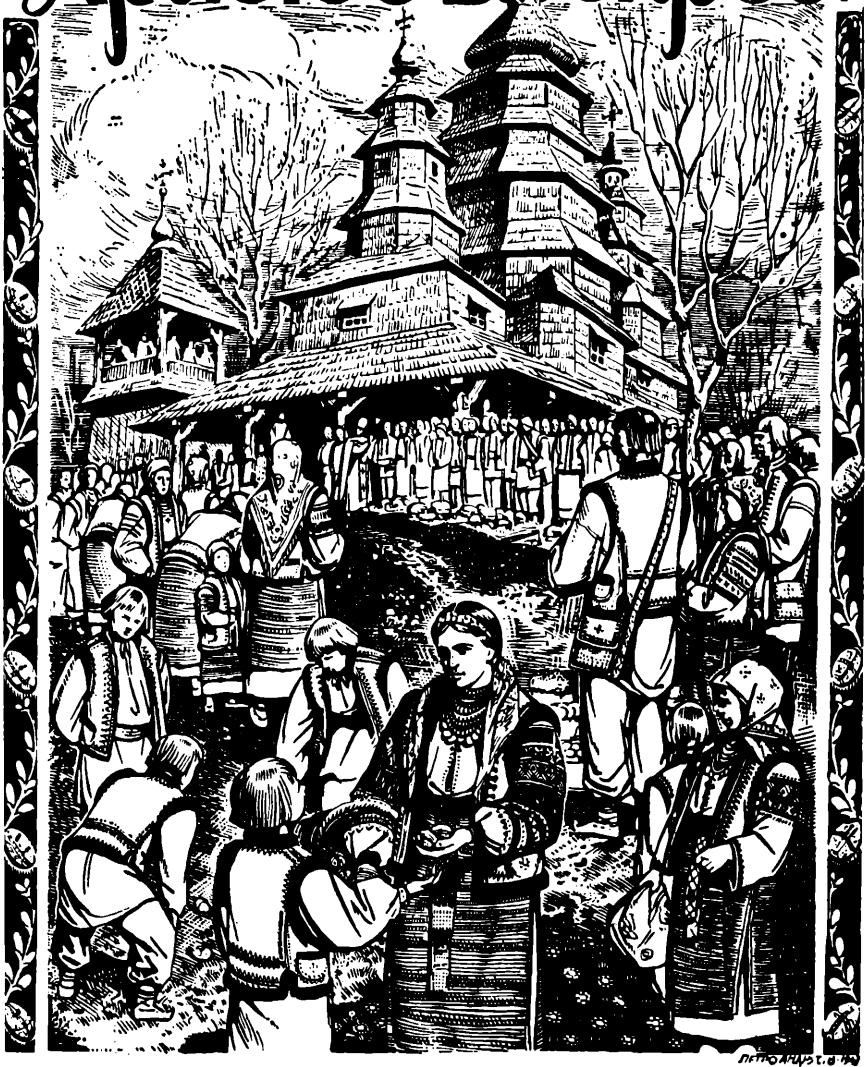
Третього дня по смерті Ісуса Христа досвіта зійшов Ангел з неба й відвалив камінь від гробу, де було Ісусове тіло. Земля затряслася, а вояки, що стерегли гробу, перелякані повтікали до міста. Душа Ісуса Христа злучилася з тілом і Христос вийшов з гробу: Христос воскрес.

До Христового гробу йшли побожні жінки, щоб по-східньому звичаю намастити пахучою мастю Ісусове Тіло. Подорозі вони говорили: „Хто відвалить нам камінь від гробу?“ Та коли підійшли до гробу, застали вже камінь відвалений, а на камені побачили янгола.

Жінки злякалися, але янгол сказав: „Не бійтеся, ви шукаєте Ісуса Христа, нема Його тут, Він воскрес, як це предсказав. Ідїть і скажіть це Його ученикам“. Жінки поспішно вернулися до міста зі страхом і радістю.

Пам'ять воскресення Ісуса Христа святкуємо в неділю. Раненько перед сходом сонця спішать вірні до церкви. Засвічують усе світло. Священик кладе плащеницю на престолі, а потім відбувається обхід навколо церкви. По обході перед замкненими церковними дверми співають: „Христос воскрес“. Потім священик хрестом відчиняє двері, входять всі люди до церкви, де правиться воскресна Утрєня. По Богослужєнні відбувається свячення

# Христос Воскрес!



ИЗДАНИЕ 1918 г.



пасок. Як увесь світ, як увесь наш нарід, так і ви, діточки, тіштеся, коли надійдуть Великодні Свята. Це пам'ять тої світлої хвилини, коли Ісус Христос, що за нас терпів розп'яття на хресті, воскрес, значить, встав з гробу власною силою. Колись Ісус Христос воскресить нас усіх і покличе до вічного життя, щоб разом з Ним вічно радуватися в небі. Але треба собі на це заслужити добрим і побожним життям.

### Запитання:

1. Котрого дня воскрес Ісус Христос?
2. Чого прийшли жінки до Христового гробу?
3. Що сказав їм янгол?
4. Коли святкуємо пам'ять воскресення Ісуса?
5. Як святкують Великодні свята в Україні?

## Великдень на українському селі

Одним із моїх милих споминів, це Великдень на селі. Ще далеко було до сходу сонця, як десятки блідих світел замиготіли в невеликих віконцях селянських хат, наче зірки на небосклоні. Село ожило! В кожній хатині заметушились люди, збираючись



на Великодню відправу. Кожний вбирається в своє святкове вбрання, щоб гідно привітати день Воскресення Христового.

Скрип! Скрип! Відчиняються двері, а з них виходять і старші, і діти, та спішать всі до церкви. Хто з порожніми руками, а хто



несе в гарно прибранім кошичку, або в чистій білій скатерті все те, що господині дому приготували до свячення.

Невелика сільська церква ясно освічена. Недалеко від неї дзвіниця, а довкруги церковної площі пишаються зеленню столітні липи.

Незабаром церква наповнилася. Перед престолом станув священик. На хорах жде хор. Відправа почалася! Із великою побожністю слухали вірні вранішньої відправи. Після Великодньої Утрени почалася Служба Божа. Священик відспівав „Христос воскрес“, а людей в тій хвилині опанувала велика радість, що слова



Свячення пасок на Україні

Христові сповнилися і правда перемогла неправду. Перед закінченням Служби Божої священик виголосив проповідь, складаючи людям побажання з нагоди Воскресення Христового.

По відправі відбувся обхід довкруги церкви під звуки церковних дзвонів, відтак відбулося сячення пасок. Вінком довкруги церкви понаставляли люди гарно прибрані мірною та барвінком кошики, а в них усе: паска, сир, масло, ковбаса, яйця та писанки, а навіть хрін і сіль. По посвяченню пасок всі усміхнені та радісні розійшлись домів, щоб спокійно в родиннім кружку поділитись свяченим яйцем.

За якийсь час знову починають дзвонити дзвони. Це хлопці повилазили на дзвіницю і дзвонять. Такий уже звичай, на пам'ятку тієї радості, що Христос воскрес.

Довкруги церкви дівчата виводять гагілки зі співом. Дітвора бавиться та бігає, що й духу вже не стає. Старші хлопці заводять собі різні забави, а молодші теж бавляться або чекають у черзі під дзвіницею, щоб дзвонити. А десь там під липами посідали громадками старші господарі та балакають собі про різні свої справи.

І так воно тягнеться до вечора, поки ніч не нажене всіх додому.

Л. Федюшко

## Христос Воскрес!

Як Ісус умирав на хресті,  
Янголята ридали святі,  
Сум упав на людей і природу:  
І Йордань скаламутила воду,  
І зів'яли квітки серед трав...  
Бо Христос на хресті умирав.

Як умер Божий Син на хресті,  
землю вкрили тумани густі,  
День у ніч обернувся, а з хмарь  
Грім вогнем спалахнув і ударив.  
Темінь ночі надвоє роздер...  
Бо Ісус на Голготі умер.

Як ховали в могилу Христа,  
Зажурилися села й міста,  
Вітер вив-завивав понад полем,  
В гаї пальми згиналися з болем,  
Плакав дощик, немов сирота...  
Бо ховали в могилу Христа.

Як Ісус із могили воскрес,  
Засміялося сонце з небес,  
Розцвітали лілеї чудові,  
Щебетали пташки у діброві,  
Сум розвіявся з вітром і щез —  
Бо тоді Бог Христос вже

[воскрес

## Гагілка

Десь тут була подоляночка,  
Десь тут була молодесенька,  
Вона тут стояла,  
Личка не вмивала,  
Бо води не мала.

Ой встань, устань, подоляночко,  
Умий личко як ту скляночку,  
Прибириися красно,  
Підступи до раю.  
Бери дівча з краю.

Ця гагілка належить до забави. Дівчата беруться за руки і творять коло. Одна дівчина йде в середину, вона ж і подоляночка, а дівчата ходять кругом неї і співають.

## Писанки

Той день був для Петрика дуже цікавий. Почався він несподіванкою. Мати вранці сказала, що писатиме писанки, бо вже близько Великдень. Петрик вже знав і навіть у хаті бачив, що Великдень уже близько, але про писанки він ще не чув. Минулого року його мати в той саме час була дуже хвора, а більше він про Великдень не пам'ятає.

Небагато міг Петрик допомогти своїй матері в тій цікавій роботі. А ще менше помагав його маленький братчик. Він тільки вертівся весь час коло мами і повторяв постійно:

— Я хочу писанку!..

Петрик бачив, як гарно й скоро й скоро білі яечка перемінювались у гарні писанки. Під материними пальцями появлялися на яечках цікаві кривульки, хрестики й рисунки. На одній писанці навіть зайчик був намальований.

Ні, Петрик не зумів би ще такого зробити. А може й батько не намалював би такої писанки. До того треба мати мамині пальці.

Але Петрик добре пам'ятав оповідання матері. Щоб їй малі пугуни не докучали при малюванні, мати розповідала:

— Колись давно-давно лихі люди впіймали Христа, били його дуже і провадили, щоб його розп'яти на хресті.

— Ісус ішов побитий і покалічений. Він ніс тяжкий хрест і падав під його тягарем. Та в той час надійшов якийсь чоловік із своїм сином. Він ніс в кошику яйця на продаж.

Вояки, які вели Христа, схопили батька, щоб поміг нести Ісусові хрест. Батько поміг винести хрест аж на саму гору, а хлопчина ждав на нього з кошиком в руці. Коли вони прийшли до міста і глянули на яйця, в кошику побачили вже не білі-білесьні яечка, але гарні писанки!

Від тоді почали люди на Великдень малювати яйця кольорами й узорами.

— А що зробив той батько з тими писанками? — запитав цікавий Петрик.

— Він з радости, що Ісус зробив йому такий чудовий дарунок, роздав їх людям, щоб вони згадували про Христове чудо. І на Великдень люди обдаровують одні одних писанками.

Писанки були вже готові. Мати розложила їх на столі в велике колесо на вишиваному рушнику, а посередині поставила три найкращі.



— Які вони гарні, — сказав Петрик.

Петриків братчик весело плескав у долоні і ходив довкруги стола. Лише мати мовчки довго-довго гляділа на цей веселий круг писанок.

— Так виглядала Україна на Великдень, — промовила вона, наче до себе. — Дзвони... під церквою паски... вишивані сорочки... веселий нарід ...

І мати чомусь не могла докінчити.

— Мамо, Україна мусить бути дуже гарна, — сказав зненацька Петрик.

— Дуже гарна, синку, — сказала мати — і пригорнула його до себе.

## I. Музичка

### Запитання:

1. Що хотіли зробити погані люди з Ісусом Христом?
2. Хто поміг Ісусові нести важкий хрест?
3. Куди й чого йшли батько з сином?
4. Що сталося з яєчками в кошику?
5. Що зробив батько з цими писанками?
6. На які свята пишуть писанки?
7. На яку пам'ятку пишуть писанки?

## Св. Юрій Переможець

Про св. Юрія, патрона вояків, пластунів і купців є багато переказів, які оповідають про його життя, геройські діла й перемоги. Один з тих переказів оповідає таке:

В одній місцевості в Сирії жив давно-давно страшний змії-людоїд. Щороку мусіли йому люди давати в дань одну дитину, яку він пожирав.

Раз прийшла черга і на королівську доньку. Всі люди дуже її любили і плакали за нею. Вони радилися, як би то вбити цю потвору.

Нараз з'явився гарний лицар на білому коні, з довгим списом і в панцері.

— Не бійтеся люди, — сказав. — Я воїн Христа і вб'ю цю зміюку.

Сказав це і поїхав до того місця, де жила потвора. Всі люди

пішли за ним. Коли з'явився змій, лицар відразу вбив його своїм списом і увільнив людей від напасти.

Цей лицар був святий Юрій, якого люди назвали Переможцем, бо він переміг змія-людодоїда. Від того часу св. Юрія малюють завжди як лицаря на білому коні, в панцері і з довгою списою, яку св. Юрій встромлює в пащеку потвори.



Український нарід любить і дуже шанує св. Юрія. Він є опікуном і патроном вояків, які співають: „Нам допоможе св. Юр і Пречиста Мати“. Також українські пластуни і купці вибрали св. Юрія на свого патрона. А на Гуцульщині св. Юрій є опікуном пастухів.

#### **Запитання:**

1. Чому св. Юрія називають Переможцем?
2. Коли в Україні припадає день св. Юрія?
3. Чьім опікуном і патроном є св. Юрій?

## **Приказки**

Птахи з-за моря вертають, плуги з полем розмовляють.  
Не доженеш і конем, що запізниш одним днем.  
Хто землі дає, тому й земля дає.

## **Добрідень, Україно**

Добрідень Україно, краю мій!  
Схиляюсь низько я перед Тобою  
Склоняю я коліна на землі Твоїй,  
До свіжих ран торкаюся рукою.  
Припав устами — спалена трава.  
Розторощені уцент лежать дерева.  
В крові ти, мамо, але ти жива!  
Ти встанеш ще, земле моя дорога!

**М. Терещенко**

## **Україна**

Рідний край наших батьків, дідів і прадідів — Україна. Україна — це наша спільна мати, а ми її діти. Щоб ми могли нашу Україну любити, мусимо її пізнати. Велика і славна це земля. Ми повинні її любити і з усіх сил старатися, щоб вона була знову велика між державами світу, щоб український нарід був щасливий і великий між іншими народами.

Україна лежить далеко від нас, за океаном, в полуднево-східній частині Європи і розкинулася на широких просторах, від річки Прип'яті аж до Чорного Моря і від Тиси аж до Кубані.

Народу українського живе на Україні понад 40 мільйонів душ. Коли ми порівняємо український нарід до інших народів, що живуть у старім світі, то побачимо, що українці належать до народів найбільших чисельно.

Через українську землю пливають гарні й великі ріки. Найбільша українська ріка Дніпро, далі Дністер, Буг, Донець, Кубань, Сейм, Сян, Прут, Тиса і багато інших. З південного боку землю нашу обливає Чорне море.

Україна була відома здавен-давна, як край дуже багатий. Українська земля дуже урожайна і родить багато збіжжя, особливо пшениці. З її нутра добувають нафту, віск земний, вугілля, сіль і залізо, що є потрібні для людського життя.

З глибини української землі тече цілюща вода, яка лікує різні людські недуги. В лісах виводиться багато птаства і всякої звірини, що достачає смачного м'яса. В ріках і ставах виводиться багато риби.

Україна, край дуже гарний. Її краса дуже різноманітна, бо

в Україні є високі гори з зеленими лісами та широкі степи з синім небом та жовтозолотим збіжжям. В горах чудові озера, на ріках водопади. Зелені долини, білим цвітом прибрані садочки.

Гарна на Україні весна і літо, осінь і зима. Гарний ранок і вечір, схід і захід сонця.

Та не тільки український край гарний, — гарний також з виду й уроди український нарід, його мова і ноша.

Особливо ж гарна українська пісня. Ми можемо бути горді на наші пісні, бо на світі мало є країн, що мають такі чудові пісні, як наші.

Гарна і велика наша Україна, та не має вона волі і незалежності. Чужі держави правлять нашим народом і користуються добром та плодами української землі. Тому перед українським народом велике завдання: звільнити всі українські землі з-під ворожого панування і з'єднати в одну велику, незалежну українську державу. Важке то завдання, але як будуть усі українці єднатися в одну громаду, дбати про освіту і про Україну та помагати, чим зможемо, то й ми діждемося того, чого всі бажаємо — вільної України.

#### **Запитання:**

1. Де лежить Україна?
2. Чим багата Україна?
3. Хто загарбав нашу Україну?
4. Яке завдання мають всі українці в світі?
5. Коли можемо діждатись вільної України?

## **Мій край**

Україна — край мій рідний  
Від Кавказу по Карпати,  
І веселий і свобідний  
І великий і багатий.

Де є в світі кращі ріки,  
Як Дністер, Дніпро-Славути?  
Хто покине їх навіки,  
Тому в сеці вічний смуток.

Де є в світі кращі гори,  
Де таке повітря свіже?  
Де шумлять так гарно бори  
І хвилює спіле збіжжя?

Де ясніше сонце світить?  
Де гарніше зорі сяють?  
Де солодше пахнуть квіти —  
Як у нашім любім краю!

**Ю. Шкрумеляк**

## Поділля

Красо України, Подолля!  
Розкинулось мило недбало!  
Здається, що з роду недоля,  
Що горе тебе не знавало!

Онде балочка весела,  
В ній розкішні, красні села,  
Там хати садками вкриті,  
Срібним маривом повиті,  
Коло сіл стоять тополі,  
Розмовляють з вітром в полі.

Хвилюють лани золотії,  
Здається без краю — аж знову  
Бори величезні, густії  
Проводять таємну розмову.

Он ярочки зелененькі,  
Стежечки по них маленькі  
Перевиті, мов стрічечки,  
Збігаються до річечки.  
Річка пливе, берег рвучи  
Далі, далі попід кручі...

Красо України, Подолля!  
Розкинулось мило, недбало!  
Здається, що зроду недоля,  
Що горе тебе не знавало.

Леся Українка

## Веселка над Дніпром

Проїшла гроза і одшуміла злива...  
Як срібно скрізь... Як просторо кругом...  
І вже веселка — ніжна і грайлива —  
У чистім небі встала над Дніпром.

Он ластівка під нею пролітає,  
Об край черкнувши крилечка малі, —  
І довго-довго цвіт веселчин сяє  
На ластів'їнім трепетнім крилі...

А глянь униз, — як зацвіли долини...  
Немов на луг, недавно ще сумний,  
Упали враз веселчині барвини —  
Волошки, маки, клевер, деревій...

Ти й нам, ти й нам, вродлива веселко,  
Свої ворота соняшні одкрий!  
Ми сядем в човен, візьмемо веселко  
І попливем на берег золотий.

Про нього нам батьки в казках казали,  
Із давніх літ до нього йшли весь час.  
І сил своїх вони не шкодували,  
Бо добре знали: берег той для нас!

## Молода Січ

Неозорі степи України,  
Чарівливі Дніпра береги —  
Синя хвиля за хвилею рине  
Крізь розлогі квітчасті луги.  
Там то Січ Запорізька стояла,  
Мов орлине гніздо серед скель,  
Ворогам-хижакам не давала  
Українських топтати осель.  
Хто любив Рідний Край до загину,  
Мав у серці синівську любов,  
Той на Січ в злу і добру годину  
Батьківщині служити ішов.  
І козацька озброєна лава  
Рідний Край берегла день і ніч —  
І світами котилася слава  
Про стару Запорізькую Січ.  
Так і ми, славних предків онуки,  
Як бувало на Січі отій,  
Своє серце, і розум, і руки  
Віддамо Батьківщині святій.  
І з далекого світу, з-за моря,  
Полум'яну пошлем їй любов,  
Щоб по муках неволі і горя  
Україна всміхнулася знов.

Р. З.

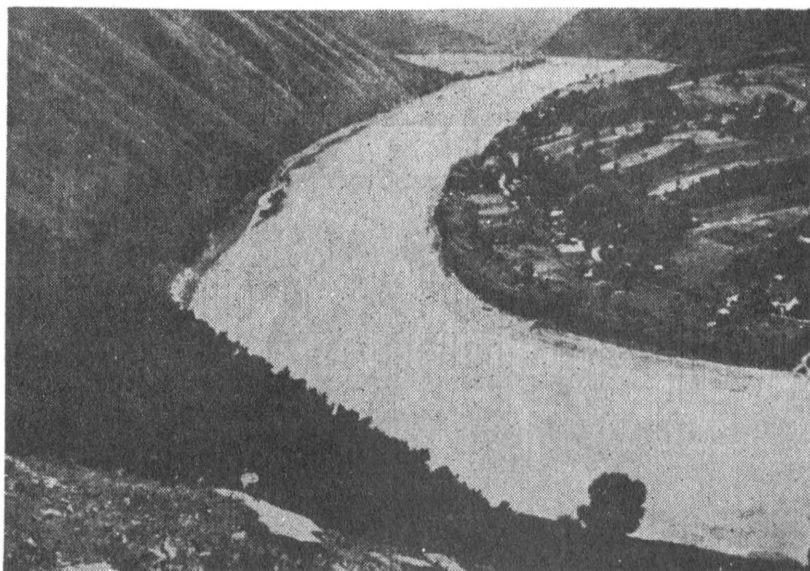
## Ой, у лузі червона калина . . .

Ой у лузі червона калина похилилася.  
Чогось наша славна Україна зажурилася.  
А ми тую червону калину підіймемо,  
А ми нашу славну Україну  
Гей, гей, розвеселимо.



## Дністер

Над Дністровім побережжі збіжжя золотіють,  
і покоси шовкові кругом зеленіють.  
І шумлять луги зелені, гай там шевеліє,  
там хатина у садочку, а тут двір біліє,  
тут соколи підлітають, тут вірли клеочуть,  
а по борах соловії сум-на-сум щебечуть.



Найбільша ріка Західної України Дністер і село Сокирчин

Чуеш, десь малий хлопчина на сопілці грає,  
дівча спішить до криниці та й пісні співає.  
Чути — вже реве десь волик, рже кінь вороненький,  
чути — кличе онтам вівці вівчар молоденький;  
всюди любо, всюди гарно, всюди лиш би бути.  
О, Дністрові береженьки! Можна вас забути?

Осип Юрій Федькович

## Приказки

1. У нас такий край, що й під вишнею рай.
2. Біда Україні: від москаля пече, а від ляха гаряче.
3. Дурний і в Києві розуму не купить.

## Сад у Полтаві

Розкішні сади у Полтаві  
Рожевим серпанком повиті.  
І промені сонця яскраві  
Купаються в їхньому цвіті.

Ти вийди на вулицю зрана,  
Пройди через луки й городи,  
І от ти увійдеш неждано  
У сад небувалої вроди

Така там прослалася тиша  
В повітрі прозорім і чистім  
Що чути як дерево дише,  
До світла торкаючись листям,

Таке там барвисте цвітіння  
Навколо веселкою грає,  
Така прохолода під тінню,  
Що, мабуть, і в казці немає.

В. Бичко

## Де срібнолентий Сян пливе

Де срібнолентий Сян пливе,  
Хрустальноводний Прут реве,  
Де Славута наш Дніпро  
Бистротечний дід Дністро

Отам мій рай, там рідний край!

Отам мій край, мій рай!

Верхами, де Бескид стремить

Упрямо в небеса,

Де полонини, де степи

Простерлись без кінця:

Отам мій рай, там рідний край!

Отам мій край, мій рай!

Де наше слово гомонить,

Де рідним звуком піснь звенить,

Луна луні де вість несе,

Що Україна живе:

Отам мій рай, там рідний край!

Отам мій край, мій рай!

Григорій Цеглинський

## Загадка

Біле поле, чорні квіти,  
Люблять їх збирати діти,

Хто квіток тих назбирає,  
Той новин багато знає.



## Карпатська Україна

То не орли сильнокрилі  
Вилітали із Карпат.  
То юнаки в повній силі  
Виходили з своїх хат.

То Карпатська Україна  
Пробудилася зі сну,  
І святкує довгождану  
Самостійности весну.

Рознеслися по Карпатах  
Звуки волі із трембіт,  
І Карпатській Україні  
Самостійній шлють привіт.

Лине, лине гомін волі  
По всіх закутках Карпат,  
І радіють всі безмежно  
В днях таких великих свят.

**Богдан Федчук**

## Буковина

Якби крила соколині  
Мав я, сиротина,  
Полетів би, де зелена  
Люба Буковина,

Де Прут, Черемош, Бистриця,  
Де гори Карпати...  
В Буковині мило жити,  
Мило й умирати.

**Сидір Воробкевич**



Головне місто Буковини Чернівці

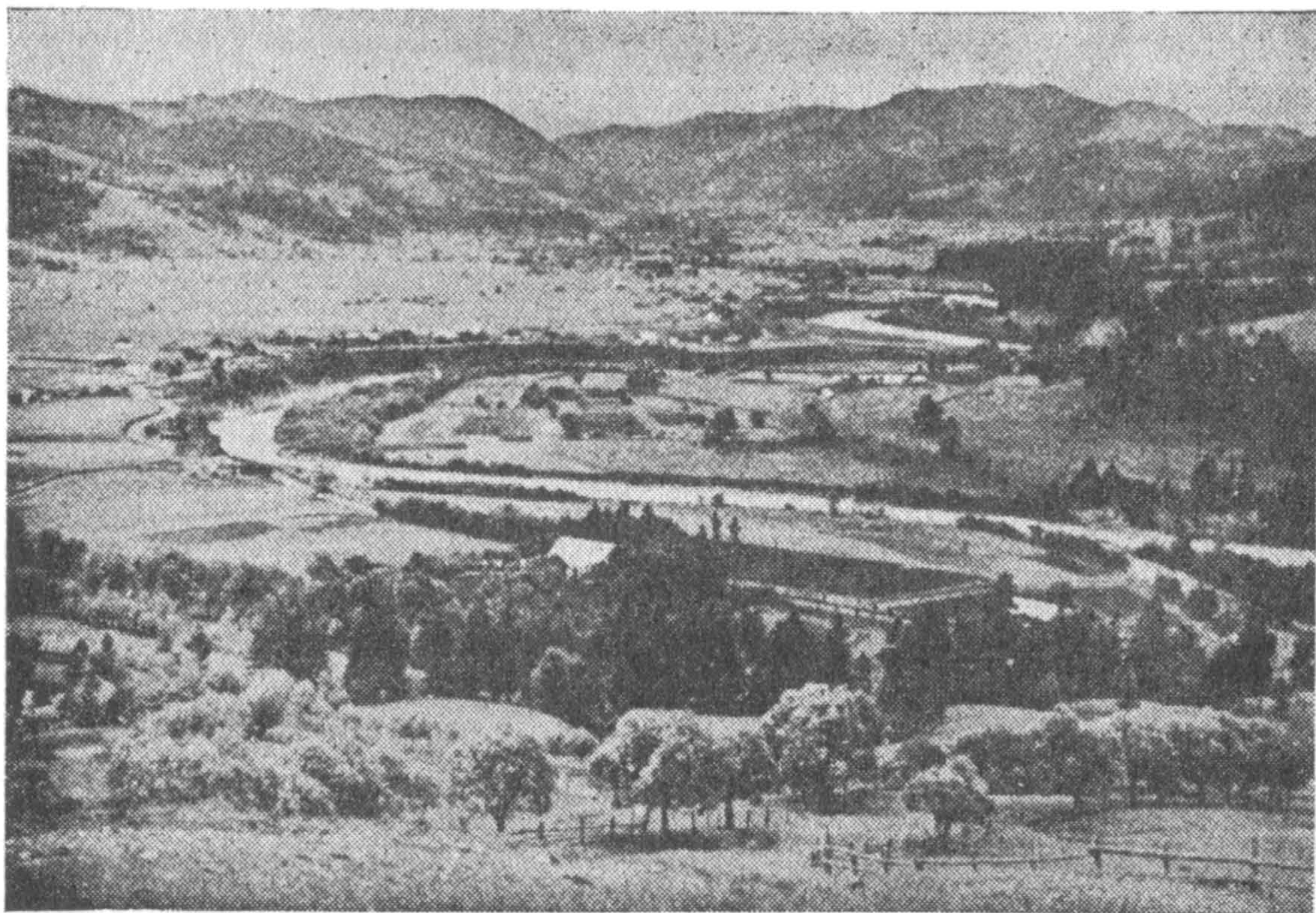


## Пісня вівчаря

Ой, вижену вівці пасти,  
Сяду при долині,  
Защобече соловейко  
В лузі на калині.

А як мені тужно стане  
В зеленому гаю,  
Візьму дудку і на дудці  
Коломийки граю!

Микола Горішний



Гуцульське село Жаб'є над річкою Черемошем

## Коломийки

Ой, пливу я по Дунаю  
І думку думаю:  
Нема кращих співаночок,  
Як у нашім краю.

Ой нема то, ой нема то,  
Як наша країна,  
Там співає співаночки  
Кожная дівчина.

Наша славна коломийка,  
Хоч вона дрібненька,  
Вона мила, а все щира,  
Мені солоденька.

Як візьму я коломийки  
Співати-співати,  
Затужиш ти і заплачеш  
Та й станеш думати.



Ой скрипочки із липочки  
А струни з барвінку,  
Як заграю, буде чути  
Аж на Україну.

Тепер я собі заграю,  
Тепер защебечу,  
А як прийде лиха доля,  
Пташкою відлечу.

## Наш знак

У великій світлиці княжих теремів у Києві зібралось багато народу. За тисовим столом сидять три брати: Київ, князь київський, та його брати-помічники: Хорив і Щек. Всі озброєні від стіп до голови. Князівна Либедь аж сяє у блискучому вінку на голові, прикрашенім самоцвітами. Довкола неї дівчата з довгими косами, у вінках на голові. Коло князів молоді пазі-чури у вишитих полотнянках та в рисячих киптарях. За ними лицарі в блискучих шоломах, з мечами при боці, луками на плечах та з червоними мідяними щитами.

Перед збір виступили певним кроком три брати князі. Рукою привітали збори, і Київ заговорив:

— Як усім вам відомо, це гарне місце, на якому збудований наш город, поблагословив св. апостол Андрій словами: „На цих горах стане замок, а довкола нього місто, що буде славне далеко й широко“.

Я заложив це місто. Уложив плян і почав будувати замок. Брат Хорив зібрав хоробре військо й боронить місто перед ворогами. Брат Щек спровадив купців та зацікавився ними. Тепер Київ багатіє на наших очах. Наші купці під охороною війська плывуть аж у далекий Царгород. Тепер працюємо даліше над розбудовою нашого города. Вороги здалека оминають Київ. Замок укріплений вежами, валами й ровами. Міцні брами та високі башти боронять доступу до города. Золоті ворота нашого замку блищать здалека.

Наше військо вірно боронить границь нашої держави. А все це сталося й держиться нашою згодою й любов'ю. Думка в нас одна: навчити сусідів шанувати нашу державу та забезпечити наш нарід перед нападами ворогів.

— А тепер скажу вам, чого ми кликали вас на раду. Ми ще не маємо відзнаки-гербу для нашої держави. З наших сусідів Візантія має чорного орла, Арабія півмісяць. Приймемо добру раду, як хтось подасть відповідний знак для київської держави.

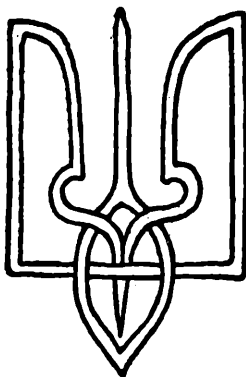
В світлиці стало шумно і гамірно. Оповідали собі про знаки різних племен та чужих народів, що їх бачили в походах та подорожах. Тоді виступив старенький монах, що проживав у печерах, і сказав:

— Ніхто не дасть нам кращого знаку, як Господь Бог. Він створив небо й землю. Він віддав оцю багату землю вашому народові зі словами: „Жийте тут щасливо і бороніть її.“ Отже Його просім поради. Він дасть нам і знак.

Княжа родина, а за нею і ціла рада згодилася зі словами старенького монаха. А монах навколішках молився до Пресвятої Тройці. По хвилині задуми сказав: Вечером погляньте на небо й побачите знак!

З великою нетерпеливістю ждали всі вечора. З Дніпра піднеслася мряка. Сніг скрипів під ногами. На небі блищали зорі.

Наче якась далека пожежа — показалося на північній стороні ясне сяйво. Воно росло вгору й ширшало. В самій середині серед яркого проміння показався світляний знак. — Дивіться який тризуб! — сказав хтось з глядачів. Від того знаку йшла ясність на пів неба, наче вогненні луки на схід і на захід.



— Оце буде наш знак, що його Пресвята Тройця нам посилає! — закликали лицарі.

Ще кілька хвилин яснів той знак. Опісля розплився в хмарах, тільки світляна смуга залишилася.

На другий день Кий казав зладити на основі того знаку герб київської держави — золотий тризуб на синьому полі — і прибити його на „Золотих Воротах“.

**Богданко**

## **Батьківщина завжди найкраща**

Любов до рідного дому, до своєї батьківщини властива не лише людям. Багато звірів та птахів, коли їм доводиться з якихсь причин покинути рідну місцевість, при першій нагоді знову до неї повертаються. Особливим героїзмом у цьому відзначаються перелетні птахи.

Багатьом із них доводиться восени відлітати за тисячі кілометрів від рідного краю. І все таки весною, не зважаючи на труднощі далекого перелету, вони знову повертаються в рідний край, найкращий у цілім світі!

Колись, як я ще був маленьким хлопчиком і жив в Україні, мій дідусь часто розповідав мені свої спостереження над природою.

Дідусь мій дуже любив ліс, бачив у ньому багато цікавого з життя тварин, рослин, птахів... Особливо запам'яталось мені його оповідання про одну зозулю. Дідусь мій помітив, що та зозуля впродовж десяти років прилітала завжди в той самий ліс.

Також запам'яталось мені цікаве оповідання дідуся про крабів-мандрівників. Живуть у річках в Україні зелені краби. Інколи їх звать також береговими крабами. Якось, для спроби, взяли кількох таких крабів, зробили їм на спинах фарбою помітки і відвезли за багато кілометрів від того берега, де вони жили.

Через деякий час майже всі краби знову повернулися до рідного берега. Адже той берег був їхньою батьківщиною, а вона — завжди найкраща!

**Р. Вінський**

## **Волинь**

Волинь незабутня, країно славетна,  
У пишній красі ти красуєш;  
Здавен твою бачу українську вдачу,  
Здавен мою душу чаруєш;  
Я рідную мову, ту любу розмову  
В краях твоїх всюди вчуваю:  
Те слово живе, віки невмирує  
Я скрізь в тобі серцем вітаю.

**Олена Пчілка**



# Підземні багатства України

## Вуголь

Українська земля має величезні багатства у своїй середині: нафту, сіль, віск земний, вапно, сірку, мідь, а навіть трохи золота. Але найбільше має камінного вугля й заліза. Вуголь добувають на Україні в околицях над річкою Дінцем. Ця місцевість називається в географії Донецький басейн, а тепер її називають скорочено „Донбас“. Самий Донбас — це величезні копальні вугля, яке лежить великими покладами в землі. Щоб його добути, треба копати великі підземні печери, які називаються шахтами. Люди, які працюють у цих шахтах, називаються шахтарі. Вони днями й ночами працюють під землею і колупають великі брили кам'яного вугілля. Пстім його розбивають на менші кусники і вивозять наверх.

На Донбасі добувають стільки вугілля, що ним опалюють усі фабрики на Україні, пароплави, залізниці та всі доми у великих і малих містах. І ще багато вугля Україна продає чужим краям. В землях Донбасу є стільки вугля, що його стало б на тисячу років для всіх країн у всьому світі. Тільки ж добувати його дуже важко. Треба багато робітників і грошей. А не кожний робітник хоче працювати в шахтах. Це неприємно і небезпечно. Неприємно тому, що весь день світа Божого не видно. Все ніч і темно. Шахтарі мають, щоправда, великі ліхтарні, та й електричне світло там світить, але сонця там немає, бо це глибоко під землею. І брудно там, болото, густий порошок літає в повітря, важко дихати, бо нема досить повітря.

А ще кожного разу робітникам грозить велика небезпека. То печера завалиться, то вода її залле, то газ дусить людей, словом — важка це праця, і не кожний може до неї привикнути. Але є люди, які ціле життя своє працюють у шахтах. Якби не вони, то не було б на світі вугля, і фабрики не могли б працювати, і кораблі не могли б по морю плавати, і не було б чим узимі мешкання опалювати.

## Залізо

Так само добувати треба під землею залізо. Це таке каміння, що лежить у землі шарами. Воно називається залізна руда, а руда, це не чисте залізо. Її треба ще перетоплювати в таких заводах, що називаються гамарні. І коли цю руду перетоплять,

годі з того перетопленого заліза виробляють усякі речі: машини, знаряддя та предмети щоденного вжитку.

Залізо добувають на Україні в околиці міста Кривий Ріг. А вся та місцевість називається Криворіжжя. Оповідають, що там, де тепер копальні заліза, був колись степ, зарослий травною в людину завбільшки. Там було маленьке містечко Кривий Ріг. Один багатий чоловік, що жив у тому містечку, мав слугу, дуже бувалу людину. Одного разу ходив цей слуга по балці і знайшов каменюку. Показалося що це була залізна руда. Узяв цей чоловік ту каменюку тай пішов до московського царя.

— Дай, — каже, — царю, грошей та будемо мати залізо. А цар насміявся з нього. Не хотів дати грошей, бо дурний був. Тоді той чоловік поїхав до Франції, знайшов багатих людей, які мали гроші і закупили ту землю, де була руда залізна, та й почали добувати залізо. Потім побудували гамарні і перетоплювали руду в чисте залізо та й продавали його. І заробили великі гроші.

Сьогодні в Україні добувають дуже багато вугля й заліза, але все це багатство забирають собі тепер московські більшовики, які хочуть завоювати цілий світ.

## **Іван Франко**

Одного весняного ранку Іван Франко, син сільського коваля в Нагуевичах, спокійний, з сірими очима, білявим чубом, що пасмами виглядав у нього з-під старенького капелюха, веселий і радісний ішов до школи. Радіти хлопцеві було з чого. Між книжками, що лежали в нього в полотняній торбині, була одна така, про яку він уже давно мріяв. Потай розмовляли про цю книгу люди, бо поляки забороняли її читати. Книга ця була єдина з усіх надрукована рідною, українською мовою. Назва цієї чудової книги була „Кобзар“. Написав її Тарас Шевченко, найкращий український поет. А дістав її Іван у студента Остапа Поліщука, що жив у сусідстві з ним на одній вулиці. Довго той не хотів дати, боявся, але таки умовив його Іван.

Франко з захопленням читав її вечорами, ховаючись навіть від господарів, у яких жив на квартирі.

— Дивись же, нікому ні слова про неї, — наказував йому Остап. — Бо сидіти нам з тобою в криміналі.



Іван добре знав, що „Кобзар“ заборонена книга і за читання її легко потрапити до тюрми. Довго мовчав він, жадному з товаришів не хвалився, та врешті не витримав і розповів про „Кобзаря“ своєму найближчому вірному другові Йосипові Балицькому. Коли Йосип дізнався про „Кобзаря“ — йому дуже кортіло бачити цю чудову книгу, і він кілька днів просив Івана показати її. Хоч це було і небезпечно, Іван наважився принести „Кобзаря“ до школи.

Прийшовши до школи, Іван швидко поклав книжки під лавку, непомітно всунув „Кобзаря“ за поясок штанів і вийшов у коридор. У коридорі стояв шум і галас. Гуло, як у вулику. Школярі бігали, зачіпали один одного, борюкались на підлозі, здіймаючи пилу. Два школярі вже встигли за щось побитись і один із них голосно плакав, а інші сміялися з нього.

Іван стояв біля вікна. Інколи він поглядав на двері — чи не йде Йосип. За кілька хвилин прийшов Йосип і, побачивши Франка, привітався з ним.

— Маєш? — запитав поглядом чорних очей.

— Ну, певно! — кивнув головою Іван.

— Чекай, книжки віднесу, — кинув він Франкові і побіг до кляси.

— То де? — запитав, повернувшись за хвилину.

— При мені, — відказав Іван. — Ходімо в сад, щоб ніхто не бачив.

Хлопці вийшли із школи, пролізли в проламаний отвір у паркані й побігли в глибину шкільного саду.

— Тут, — сказав Франко, зупинившись за стовбуром товстої гіллястої яблуні. Щераз для певности оглянувшись, витягнув з-під пояса „Кобзаря“.

— Старий, пошарпаний, але листки всі цілі, — пояснив він Йосипові.

— Оце такий він „Кобзар“? — схопив Йосип книжку в руки.

— А ти думав який?

Йосип теж чув щось про „Кобзаря“ від людей, але не такою він уявляв собі цю чудову книгу, яка запалювала вогонь любови до свого народу й ненависти до ворогів. Він думав, що це велика, в товстій позолоченій оправі книга. А воно навпаки — проста, невеличка та ще й пошарпана. Він сказав про це Франкові. Той посміхнувся.

— Не тим книжка славна, що в дорогій оправі, — сказав він, — а тим, який має зміст, як написана.

Йосип перегорнув палітурку і кілька сторінок. Та ти диви! Зовсім по-нашому, по-українському написано.

— Я ж тобі говорив, — з гордістю відказав Франко. — Ось „Причинна“, а там далі „Перебендя“, „Катерина“, „Сон“, „Гайдамаки“, — пояснював він наперед другові.

„Мов та чапля довгонога  
скаче, бадьориться...“ —

— ...це так про царицю тут написано, — пояснив Іван і засміявся.

— Ой, Іване, — глянув на нього Йосип. — Чи можна ж так?

— Можна, — заспокоїв друга Франко. — Шевченко правду пише, от за це й не люблять його москалі й московські царі. Розповідав мені Остап, що заслали вони Шевченка аж десь далеко в Оренбурзькі степи. Немає там дерева, ні трави, самі піски сипучі.

Хлопці так захопилися книжкою, що й не помітили як від школи донеслось до них калатання дзвінка, який сповіщав школярів про початок годин.

**І. Кирій**

### **Запитання:**

1. Яку книжку мав малий Іван Франко?
2. Чому він ховався з цією книжкою?
3. Кому показав Франко цю книжку?
4. Хто був Іван Франко?



## У Львівській Ставропігії<sup>1)</sup>

Семенко прийшов сьогодні вперше до школи. Вчора привіз його батько до Львова, вписав до школи і від'їхав, залишаючи Семенка під опікою свояка, що був багатим купцем. Свояк мешкав дуже близько від школи, при вулиці Руській, недалеко міських валів і мурів.

Школа містилася у великому чотирикутному будинку на два поверхи, з довгими коридорами й багатьома вікнами. Семенко досі вчився на селі в дяка й ніколи не бачив ані міста, ані такого великого дому.

В школі було багато учнів, що згорда поглядали на малих новачків з початкових клас. Учні вищих клас ходили в довгих одягах, а найстарші з них, ретори й філософи,<sup>2)</sup> були подібні до молодих священників.

Почалася наука. Наперед учитель перепитав усіх азбуку.

— Аз, буки, віде, глагол... — переказували учні всі букви за порядком.

Потім було читання. Майже всі учні витягли із своїх торбинок „Псалтирі“.

Це дуже здивувало Семенка. Він знав від дяка, що книжки дуже дорогі, бо переписувати книжку треба дуже довго, одну сторінку цілий день, а цілу книжку цілий рік або й довше. Тому книжка була дуже дорога річ. У них на селі лише в церкві було кілька книг.

На перерві хлопці вийшли на подвір'я. Із Семенком ішов товариш, що сидів з ним у лавці. Це був чемний і ввічливий хлопець.

— Звідки ви маєте стільки книжок, чи кожен встиг уже собі переписати?

Ярослав, так називався цей хлопець, почав сміятися.

— Ці книжки друковані, — сказав.

— Що значить друковані?

— Це значить, що їх не переписують руками, лише відбивають на пресі. А ось цей будинок на нашому подвір'ю — це друкарня. Мій дядько працює там і я попрошу його, щоб дозволив тобі подивитися, як друкуються книжки.

1) Львівська Ставропігія — старе українське церковне братство у Львові. Утримувало церкву, школу, друкарню, лікарню й інші установи. Церква, друкарня і будинок існують у Львові від XVI століття до цього часу.

2) ретор — бесідник, філософ — мислитель. У давніх школах так називалися учні двох найвищих клас, де вчили реторики й філософії.

По науці Ярослав повів хлопця через темні сіни до великої кімнати. Тут стояли під стінами полиці із скриньками, а в цих скриньках було повно дрібних патичків, неначе дитячих іграшок.

— Це черенки, — сказав дядько Ярослава. — Візьми одну таку черенку в руки й подивися, що на ній є.

— „О“, — сказав Семенко.

— Це одна буква. В інших перегородках інші букви. Ці букви-черенки складаються в слова й рядки. Бачиш, отут зложена ціла сторінка. Таку сторінку маститься фарбою і відбивається на папері. Але тому, що це можна зробити багато разів, то воно йде дуже швидко.

— І відразу багато сторінок можна мати? — запитав Семенко, придивляючись уважно до друкарської преси, де саме відбивали чотири великі сторінки відразу.

— Бачиш, тепер уже не треба переписувати книжок. В друкарні в короткому часі друкують відразу багато примірників. Очевидно, така книжка тепер дешева й легше її купити.

— А хто видумав спосіб друкувати книжки?

— Друкарство винайшов один німець, що називався Іван Гутенберг.

Семенко хотів ще щось запитати, але в тій хвилині залунало калатало, що кликало бурсаків на вечірню молитву. Хлопці подякували друкареві й побігли до бурси, що містилася в тому самому подвір'ю, що школа й друкарня.

**Ірина Винницька**

### **Запитання:**

1. Де і до якої школи вписався Семенко?
2. З чого давно вчили читати?
3. Хто видумав друкарство?
4. Як передтим видавали книжки?

### **Усміхнися**

--- Чого плачеш, Івасю?

--- Бо я згубив п'ять центів.

--- Дам тобі десять центів, лиш не плач.

Івась сховав десять центів і далі плаче.

--- Та чого ж ти плачеш?

--- Як же не плакати? Якби я був не згубив тих п'ять центів, то мав би вже п'ятнадцять.

## Вірлятко

Грубі руки двох большевицьких салдатів приволікли знеможеного Степанка перед свого командира. Як не опирався Степанко, як не запірався ніжками — не помагало. Вони були сильніші. Приволікли і жбурнули безсилового хлопчину під ноги командира.

— Це той, що перетинає телефонічні дроти!

— А, це ти? Попавсь, голубчику! — промовив командир і з лукавою усмішкою похилився над Степанком.

Хлопець лежав ніби німий, тільки пильно-пильно зорив за рухами командира.

— Це ти, голубчику? Вставай!

Хлопець мовчав і не ворухнувся.

— Вставай!

Удар командирогового чобота і руки червоноармійців поставили хлопця на ноги.

— Хто ти такий і звідки?

Мовчанка.

— Говори! Хто ти? — І з свистом в'їдається нагайка в Степанкові плечі.

І знову питання, знову мовчанка, знову свист нагайки. На плечах сорочки показуються плями крові. Хлопець закусив бліді губи, тільки дроз болу перебігає його дитячим тілом.

— Хто ти? Кажі!

І важкий удар командирогового чобота збиває Степанка з ніг. Він паде і все починає ходити ходором довкола нього.

Відро холодної води, яке червоноармієць вилив на зомлілого Степанка, прикликує його до притомности. Хлопчину підносять знову на ноги.

Він довго-довго дивиться в очі командирові. А потім рівним, спокійним, гордим голосом каже:

— Я пластун!

— А, пластун! Пластун! Здоров будь, пластуне! — глузує командир і ніби граючись нагайкою, б'є його в лице.

На Степанковому лиці виступає груба, кривава смуга.

— Пластун! Попластуеш ти мені, голубчику, не так! — і знову мірить юнака своїми гострими лясчними очима. Степанко чує, що ці очі вдираються десь у глибину його серця, всверлюються в мозок, ніби хочуть все відгадати.

— Хто тебе післав? — падає різкий запит.

— Не скажу!

Свист нагайки і нова смуга на лиці.

— Хто був з тобою?

Мовчанка.

— Нащо перерізував дроти?

Степанко міряється довго поглядом із командиром. А потім:

— Щоб вам, ворогам, пошкодити!

Наче розлючений тигр кидається командир на Степанка.

Удари нагайкою та чобітьми знову збивають хлопчину з ніг.

А потім наказ:

— Застрілити як собаку!

Вхопили напівживого Степанка та й понесли кудись за станцію. Двох несло його, вхопивши за руки й ноги — не несуть, а волочать за собою. А два йдуть з набити крісами. Йдуть по-малу, перекидуються словами:

— Бач, яке завзяте чортеня!

— Пошкодити хоче!

— А яке цупке й витривале!

І знову мовчки йдуть далі. Доходять врешті під горбок.

— Тут буде добре! — каже один.

Кладуть хлопця на землю і два беруться копати яму.

— Та що там яма, кинь до лиха! — кричить інший.

Чорні товсті грудки землі падають набік, яка стає щораз глибша.

Степанко вже давно очуняв, дивиться на роботу червоноармійців, поволі з'ясовує собі, що це йому копають гріб.

— Мамо! Мамо! — шепочуть його бліді уста.

Йому викопали. Зараз станеться те неминуче, зараз гострі кулі проб'ють юнацьке серце.

І щось сильне, щось невідоме пробиває його думку. Він непомітно підвівся з землі і скочив. За хвилину був уже на горбку, вже добіг до зелених кущів удолині . . .

А за ним крики . . . „Стій! Стій!“ За ним свист куль із чотирьох рушниць, стукіт важких салдатських чобіт. А тут по рейках щось стукоче, все ближче й ближче . . .

Це їде поїзд-броневик. Вже чути, як грає скоростріл, сіє кулями по залізничній станції. А на броневіку синьо-жовтий має-має, до ясного сонечка всміхається, свято перемоги звіщає.

**Франц Михайлів**

---

\*) Броневик — це опанцирений військовий поїзд, яким можна в'їздити далеко на ворожу територію. Броневиків залюбки вживала українська армія під час війни з більшовиками в 1918—1920 роках.



## Наша Україна

Є країна, що казкою сниться  
На дорогах скитальських ночей,  
І привабливим сонцем іскриться  
У зіницях очей.  
Є країна — одна одинока,  
Що, як стяг, пламеніє в імлі  
У степах, у пшениці високій,  
І тополях — у кожному селі.  
Є країна — зима в ній і спека  
Чарівні, як і подих весни,  
То за нами далеко-далеко  
Того краю міста і лани.  
Є країна, що стогне роздерта  
У крові — від села до села,  
Для якої не шкода і вмерти,  
Україною зветься вона.

Петро Карпенко-Криниця

## „Незнайомий“

По лісовій стежці йшла бабуся. В одній руці тримала глечик з суніцями, в другій костур. Йти було важко. Було саме опівдні, гаряче. Хоч ліс давав тінь і прохолоду, але вітер полетів на далекі поля, і ліс дрімав, знеможений сонцем.

Попереду бабусі бігла, підстрибуючи, її маленька внучка, Улянка.

— Улясю, Улясю, я нездужаю так швидко за тобою, — гукала їй услід бабуся.

Нараз почувся в лісі дитячий крик, повний жаху й болю:

— А-а-а! Бабусю!

Бабуся не йшла вже, а швидко дриботіла, плутаючись за коріння дерев.

Побачила, як Улянка старалася видряпатись на дерево. Дівчинка крізь плач вимовила:

— Там... у траві... гадюка. Вона мене вкусила! — І Улянка заплакала голосно на весь ліс.

— Дитиночко, дитиночко! — заголосила бабуся. — От горенько мені!

Бабуся взяла дівчинку на руки і плач обох будив дрімаючий ліс. Бабуся так налякалася, що й не знала, що робити. Раптом побачила величезного собаку, що вискочив з гущавини. За собакою вийшов з кущів одягнений по-міському чоловік. Він, не вітаючись, запитав:

— Що сталося, чого так плачете?

Бабуся показала на ранку Уляни і тільки прошептала:

— Гадюка.

Незнайомий більш нічого не питався. Витягнув шнурок, перев'язав ніжку дівчинки вище ранки, став на коліна і почав смоктати кров з ранки, а з нею і їдь гадюки. Висмоктавши їдь, виплюнув.

— Не бійтеся тепер, бабусю! — сказав. — Ідіть спокійно додому. Дитині вже нічого не станеться.

— Пане! — шепотіла бабуся. — Як дякувати вам?

— Добре, що в пору нагодився. Я не знайшов би вас так хутко, якби не мій пес. Він любить дітей. У мене також є донечка. Незнайомий погладив усе ще перелякану Улянку по голівці.

— Ну, оставайте з Богом! Мушу поспішати!

Свиснув на собаку, що нишпорив по кущах, і пішов у глибину лісу.

— Хто це, бабусю? — питала Улянка.

Бабуся мовчала, бо й сама не знала, хто був той добродій. Вона думала тепер про те, як дістатись їм додому. Нести дитину вона не має сили. Та якось добредуть. Добре, що небезпека минула.

— Господи, слава Тобі, — молилася в душі бабуся. — Коли б то якось віддячитись незнайомому.

\* \* \*

Минуло кілька днів. На невеличкому залізничному двірці недалеко від того села, де мешкала Улянка, був великий рух. Українські вояки від'їжджали на бій з ворогами.

Крізь натовп військових протискається Улянина бабуся:

— Пустіть, людоньки, пустіть!

Вояки пропускали бабусю, робили дорогу. Думали, може, сина тут має, нехай попрощається.

Бабуся наблизилася до потягу. Тут до неї підійшов старшина.

— Кого вам треба, бабусю?

— Ой, пана! Такого доброго пана, що мою внучечку від смерти врятував. Отруту гадюки з рани виссав.

— Що ж це за пан? Як називається і чого ви його шукаєте саме тут?

— Як він називається, не знаю, — говорила бабуся. — Але гадаю, що він тут, бо бачила, як його здоровенний собака тут бігав. От і приготувала гостинця тому добродієві. А то боюся, що поїде, а я навіть „дякую“ не сказала.

— Собака... — роздумував старшина.

Та раптом бабуся скрикнула:

— Ось він! Пане! Пане! — і хутко побігла до добродія з лісу і, витягаючи з-за пазухи невеличкий клуночок у білій хустинці, промовила:

— Пане, візьміть. Це від Улясі. Ви ж її від смерти врятували!

Здивовано дивились сотки очей на бабусю, а вона не знала, що незнайомий пан з собакою — це Головний Отаман Українських Військ — Симон Петлюра.



Отаман Симон Петлюра вів до бою українські полки проти московських большевиків. А коли вороги зайняли українську землю, тоді Отаман Петлюра поїхав на далеку чужину, щоб там боронити добру славу українського народу.

Улянка знала тепер, хто врятував її від смерти. Знала й молилася за нього.

А одного дня прийшла страшна вістка на Україну. Вістка про те, що далеко від рідного краю, в місті Парижі, у Франції, вороги України вбили Головного Отамана.

Улянка гірко плакала. Плакала і гаряче молилася за душу великого борця за волю України — Отамана Симона Петлюри.

**Івга Шугай**

**Запитання:**

1. Що трапилося Улянці в лісі?
2. Як допоміг Улянці незнайомий пан?
3. Цей пан називався .....
4. Хто був Симон Петлюра?
5. Що з ним сталося в Парижі?

## **На відпочинку**

...Стрілецький відділ дійшов до села над глибокою рікою. Командант наказав відпочинок.

-- Година відпочинку, — сказав, — щоб пожитися й приготуватися до дальшої дороги.

Розбрелися юнаки по поблизьких хатах. Цей води просить, той приліг на пахучому сні, третій поправляє стрій, інший мие ноги, що їх нагризли чоботи.

А там в садку, під зеленою грушею, присів малий, непозірний юнак. На око — літ 15—16. Підкотив рукав сорочки високо аж під паху на лівій руці, а правою майструє щось коло неї, перев'язує, зубами собі помагає. Такий зайнятий своєю роботою, що не бачить, як побіч нього з'явився сільський хлопець, у білих полотняних штанах, у такій же сорочці, в солом'яному капелюсі на голові.

По хвилині юнак-стрілець підніс очі, змірялися зором обидва і всміхнулися один до одного, як рідний до рідного, як брат до брата. За хвилину сільський хлопець присівся до стрільця.

— Рана?



-- Так.

— Дай, я краще перев'яжу!

І вже розвиває руку, вже її перев'язує, легко-легенько, щоб не вразити.

— Де? — паде знову питання.

— На стежі, під Бережанами...

— Болить?

— Ні... дрібниця. Кости не зачепило...

— Ти давно на війні?

— Третій місяць...

— А твої батьки що?

— Не знаю...

-- А я — тутешній, мій батько тут війтом...

— Ага!

— І я... хочу теж з вами... Я теж хочу воювати за Україну...

Заграла сурма: Збірка!

За хвилину стояли юнаки готові до походу.

— Пане начальнику! — звертається командант до війта, що разом з іншими селянами вийшов подивитися на рідне військо. — Де тут найкраще перейти річку?

— Тут був міст, — каже війт, — але тепер його немає, знищили...

— А рікою?

— Ріка тут усюди глибока, не перейдете!

— Я проведу! — відзивається дзвінкий хлоп'ячий голос.

Війт повернувся в ту сторону: це його син Василь.

— Знаєш брід?

— Знаю...

— То йди, та скоро вертайся!

— Ні, тату, я вже не вернуся... Я з ними піду!

— Ти?

— Я! Хіба я гірший від них?

— Не гірший, синку, тільки... що мати скаже?

— Мене кличе друга Мати! Він мені все пояснив! — каже хлопчина та й показує рукою на раненого стрільчика. — Я тепер розумію все...

Сива голова старого війта хилиться на хвилину додолу, мабуть, на те, щоб ніхто не бачив сліз, що котяться по його лиці.

— Иди, сину, — промовив врешті. — Иди, Бог з тобою! Коли ти наважився на це діло, немає в мене сили здержати тебе. — Він

пригорнув синову голову до грудей і дрижачими устами поцілував його...

За хвилину відділ стрільців рушив у далеку дорогу, у важку, невідому. Попереду йшов Василь та вказував шлях...

А стрільці співали. Голосно неслося по селі:

„А ми тую червону калину...“

## **Михаськова ватра**

Було то під час світової війни. Українські Січові Стрільці вже четвертий місяць відбивали ворога. На північ від села був густий ліс, що тягнувся аж поза ворожі окопи.

В селі жила тоді одна вбога вдова з двоє діточками. Їх батько згинув на війні. Старший Михась мав 11 років і опікувався чотирьолітньою сестричкою, коли мати ходила на роботу. Та якось по Йордані мати захворіла, а в хаті не було навіть дров, щоб у печі затолити. Михась узяв санчата й поїхав у ліс.

Добившись до ліса, Михась став збирати дрова; коли вже мав повні санки дров і хотів вертатись, нагло обскочили його ворожі вояки. Почали розпитувати його, чи багато наших Стрільців у селі. Але Михась не міг промовити й слова. Раз, що дуже злякався, — а друге, що зрозумів небезпеку, яка грозила нашим Стрільцям.

Вороги взяли Михася між себе і повели в глиб лісу. Там було їх зо дві сотні. По середині малої поляни горіла маленька ватра. Наказали Михасеві докладати дров і пиьнувати, щоб ватра не згасла, одначе не смів класти багато. Михась знав, чому — щоб над лісом не побачили наші диму, бо тоді прибігли б сюди подивитися, що тут діється.

Михась слухав і пиьнував ватри, та мав свою думку. Знав, що його не пустять звідси, щоб не доніс своїм. Але рішився іншим способом подати своїм знак.

Коло полудня вороже військо зібралося й обережно рушило стежкою в сторону стрілецьких окопів. Коло ватри залишилося лише кілька вояків. Коли вони відвернули свою увагу від ватри, Михась став скоренько ломити зелену смечину й кидати на ватру. Високий стовп білого диму бухнув угору і давав усім знати, що в лісі є щось незвичайне.

Той знак побачили наші Стрільці в окопах. Счинилася тривога і наші сотні зараз рушили прослідити ліс. На краю лісу посипався на них град куль, одначе ворог довго не опирався і кинувся втікати. Наші пустилися за ворогами і багато їх узяли в полон. Не мало було вбитих і ранених. Коли наші добігли до ватри в лісі, на хвилину поставали з дива і мимохіть познимали шапки з голов. На порозкиданих смерічках, що ще трохи курилися, лежав Михась з розкиненими руками і дивився просто в небо. На його білім чолі червоніла мала плямка. Туди пройшла кулька одного з ворогів, що втікаючи, стрілив до хлопчини за те, що він дав своїм знак про небезпеку.

Убога мати й сестричка даремно ждали на Михася й на дрова. Стрільці висипали йому могилку коло тої ватри, а його матері й сестрі вже самі помогли. Слава про Михасів учинок пішла по всій Україні й нині те місце в лісі називають всі „Михаськова ватра“.

#### **Запитання:**

1. Чого пішов Михась до лісу?
2. Хто його побачив у лісі?
3. Що робив Михась між ворогами?
4. Як Михась дав знати своїм, що вороги є в лісі?
5. Як вороги покарали його за те?
6. Як називають люди те місце в лісі, де Михась згинув героїською смертю?

## **Погідна літня ніч**

Погідна літня ніч в підгірськiм краю.  
О скільки чарів, скільки в ній краси!  
Там в далі гори-велетні дрiмають,  
Тут квіти, трави в перлах із роси;  
Лящать так дзвінко солов'ї у гаю,  
Чорніють грізно бори та ліси,  
Ріка шумить, бурлять холодні чисті води,  
Таємна казка мов про дивний сон природи.

І люди сплять. Сторчить он плуг у полі,  
В городі коні спутані хрумтять  
Траву росисту; пес вокруг стодоли  
Вартує! другий гавкнув з-поза хат

І стих... О горю чи о кращій долі  
В хатах малії і старії снить...  
Вітайте ясні сни на віках цього люду  
І золотіть хоч ви життя їх повне труду!

А понад всім тим сонним, тихим раєм  
Склепиться чистий, тьмавий звід небес,  
Кривавий місяць вирина за гаєм,  
На хвильку поза срібну хмарку щез  
І знов з'явився. Незміреним плаєм  
Пливуть зірки, і скільки то чудес,  
Святих великих мрій о щастю і любові,  
О, земле, в ніч таку, нашіптують тобі.

Іван Франко

## На „Сагайдачному“

Павлусь жив в Одесі недалеко порту. Його батько був рибалкою, а старший брат Тарас був моряком на військовому кораблі. Павлусеві було десять років. Ходив у російську школу, бо української не було. Але Павлусь знав, що він українець. Знав славне минуле України. У них жив на квартирі студент університету, Левко Корженко. Він не раз розказував йому, як по Чорному морі плавали козацькі чайки, як козаки воювали з турками й татарами. Він розказував йому не раз про славних гетьманів: Петра Конашевича-Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепу. Павлусь уже знав напам'ять і „Гамалію“ Тараса Шевченка.

Аж вибухла світова війна. Тарас тепер дуже рідко показувався дома. Весь час перебував на морі. У третьому році війни, коли Павлусеві вже йшло на дванадцятий рік, рознеслася вістка, що в Петербурзі вибухла революція, скинули царя та завели республіку. Тоді прийшов додому Тарас. Він такий був веселий, такий радий:

— Тату! — закликав уже з порога, — ми вже вільні! Маємо український уряд у Києві!

Потім оповідав, як у Петербурзі перший виступив проти царя український і волинський полки. У Києві править Центральна Рада, а її головою є професор Михайло Грушевський.

Павлусь слухає, слухає, а вкінці питається:



— То тепер уже, Тарасе, Чорне море буде українське?

— Так, Павлусю, — відповів Тарас, — не тільки буде, а вже є! Ми вже підняли українські прапори на кораблях.

— Тарасе, Тарасику, — почав просити брата Павлусь, коли цей уже прощався, — візьми мене з собою. Я хочу плавати на українському кораблі, хочу бачити на кораблях українські прапори!

Бачить Тарас, що Павлусь так рветься на море й каже:

— Як тато й мама дозволять, візьму тебе з собою.

Що мали батько й мати робити — погодилися. І так Павлусь пішов на море, на корабель „Сагайдачний“. Гордо маяв на ньому синьо-жовтий прапор, гордо поглядав на нього Павлусь. Він думав:

— Батьку Сагайдачний, ти колись гуляв на чайках по цьому морю, а тепер плаває по ньому корабель вільної України твого імені.

І серце Павлуся, при зустрічі з іншими українськими кораблями, билось живо і радість наповняла його груди. Та не всі моряки на „Сагайдачному“ раділи так, як він і Тарас. Павлусь зауважив це зразу. Найбільше невдоволений був рудий москаль Гріша Гаврілов. Він голосно нарікав на „хахлов“, що відірвалися від „матушки Рассеї“. Потім він уже не тільки виговорював на Україну, але й намовляв моряків, щоб пов'язали корабельних старшин і вкинули в море, а потім скинули український прапор, а вивісили червоний прапор з молотом і серпом. Очевидно, він це говорив потайки, спершу тільки москалям, а потім і малосвідомим українцям.

Раз уночі Павлусь вийшов на чердак. Тут побачив, як в одному куті Гріша Гаврілов і гурт моряків щось шепочуть. Почув тільки, що Гаврілов говорив:

— Скинемо буржуазний синьо-жовтий прапор, а завісимо червоний! — і добув з кишені червону матерію та розгорнув її. Тоді всі подалися до місця, де гордо маяв український прапор. Павлусь нишком пішов за ними. Серце в нього товклося, наче пташка в клітці. — Ані хвилини не сміє бути червоний прапор на кораблі, — подумав він. — Не дам зняти нашого прапора!

І, схилившись, побіг до прапора та станув за звоями ланов, що стояли на чердаку. Ось уже один з моряків розвинув червоний прапор. Це був українець Петро Забойський. Видно, Гаврілов перемовив його. Вже його рука сягає до ланви, щоб зняти

синьо-жовтий прапор, але Павлусь мигом вискочив і схопив його за руку.

— Не вільно знімати українського прапора! — крикнув гордо. — Ти українець, Петре, а йдеш з москалями!

Несподіваний виступ Павлуся збентежив Петра та інших моряків. Петро кинув червоний прапор на землю. Як кіт скочив Павлусь до цього прапора та кинув його в море.

— Сором тобі, Петре, що ти українець і хотів скинути наш прапор! Сором — кричав обурений хлопчина. Та в ту мить моряки кинулися на Павлуся.

— Зловити його й кинути в море, це українське щеня, — кричав Гріша Гаврілов. — Спершу його, а потім усіх старшин!

Та Павлусь використав хвилину метушні і вивіркою скочив убік, а опісля побіг вниз до кабіни капітана корабля. Капітан не спав ще.

— Пане капітане! — закликав. — Пане капітане! — Бунт на кораблі! Гріша Гаврілов збунтував моряків!

Капітан скоро схопив револьвера, покликав дижурного, щоб побудив офіцерів та моряків і вийшов на чердак. За хвилину всі вийшли тихо на поклад. Збунтовані моряки піддалися без бою, бо було їх небагато та й не всі мали зброю. Їх закували і замкнули на споді корабля та поставили біля них варту.

— Підуть під военний суд, — сказав капітан.

Потім Павлусь розказав капітанові й братові, як усе склалося. Капітан поплескав Павлуся по плечах та сказав:

— Славний буде з тебе козак! Дай Боже, щоб ти став колись адміралом Української фльоти!

### **Запитання:**

1. Про що довідався Павлусь від Левка Корженка?
2. Яку вістку приніс додому Павлусів брат Тарас?
3. Що сталося з Чорноморською фльоотою?
4. Що зауважив Павлусь на кораблі?
5. Що він зробив, як москалі скидали синьо-жовтий прапор?
6. Що він зробив з червоним прапором?

## **Приказки про козаків**

Степ та воля — козацька доля.

Козацькому роду нема переводу.

Козак з бідною, як риба з водою.

Хліб, сіль та вода — то козацька їда.

## Перший козак в Америці

Давно це було . . . дуже давно . . .

Батько Дениса був козаком з діда-прадіда, — а мати теж з козацького роду. Ріс малий Денис, а як мав 10 років, то так зручно шаблею орудував, як старий. І стріляти вмів і засідки на звірів робити.

— Хоробрий козак буде! — радів батько.

А раз, як батьків не було дома, приїхали чужі люди. Карита запряжена в восьмеро коней, а довкола неї повно людей на конях. Це — казали — царський двір через Україну їде. Хтось побачив русявого хлопчика, з синіми очима, а потім один із тих, що на коні їхав, під'їхав до Дениса і взяв його до карети.

— Я не хочу! Пустіть мене! — рвався малий.

— Тихо! Кривди тобі не буде, — сказала якась жінка по-московськи. — Тобі добре буде в мене. А дивись, який він, як мальований, а щічки які, а оченята! Спасибі за такий дарунок.

І як малий не рвався — нічого не помогло.

— Ех, якби я батькову шаблю мав, — подумав Денис, — але нічого, я й так утечу!

Їхали вони далеко, їхали довго. Хлопця кормили і бавилися з ним і навіть не помітили, що в його очах світилися вогнишки. Недобрі вогнишки. Він уже не плакав. Він знав, що плач нічого не допоможе, він тільки придумував якби втекти.

Одного вечора карета зупинилася біля якоїсь корчми на ніч-ліг. Повечерявши люди пішли скоро спати, бо були втомлені дорогою. Денис положився теж, але не спав. Він подумав собі: „тепер або ніколи“. І почав обмірковувати плян утечі.

Коли вже всі міцно спали, Денис тихенько встав, відчинив вікно і обережно зіскочив до городу. Ніч була ясна, тож Денисові легко було вибратися з городу. Він звинно переліз пліт і скочив у близькі кущі, наслухуючи, чи хтось не йде за ним. Потім почав бігти. Біг, біг може з годину, а може дві, аж добіг до якоїсь річки, де й зупинився трохи відпочати.

Нараз чує — коні іржать і люди говорять. Хто це? Ні, це не ті, що його зловили, це хтось інший. Ах, та це козаки!

— Батечки, рятуйте мене. Мене украли з дому. Пані якась московська на свій двір хотіла взяти, та як втік.

— А хто ж ти, хлопче?

— Я козака Тимофія з Перекопу син. Батечки, не кидайте мене, візьміть із собою.

— Ох, далека нам дорога, сину?

— А куди ви їдете?

— Самі не знаємо куди. Їдемо за гори, за ріки, за моря, ідемо в світ за очі.

— Візьміть і мене. Я вмю шаблею орудувати і стріляти. Дайте — покажу!

І взяли козаки хлопця та й поїхали. Їхали полями, шляхами, їхали через пустирі, потім через воду велику, аж до країни вічної зими приїхали. Тут і відпочивати стали. Та не надовго.

— Збираймося далі. Тут холодно, а козак сонце любить! — сказав старший.

І поїхали далі. Дивні речі бачив Денис. І диких звірів, і великі незнані дерева.

І все далі йшли, часом ріки перепливали, аж раз побачили великий водопад.

— Ов, сила води тут паде. Дивись, а земля така як у нас. Залишімся тут.

І залишилися. Збудували хату, ловили рибу і диких звірів полювали.

Аж раз бачуть, човни плывуть рікою, і на другому березі висідають якісь люди. Високий якийсь лицар і монах у чорному капелюсі, а з ними багато людей. І стали вони рубати дерева, будувати частоколи, доми й укріплення.

А Денис приглядався всьому здалека, з другого берега. Але раз таки скортіло його подивитися зблизька, що діється на другому боці. Взяв човна і переправився через ріку. На тому березі пішов далеко в ліс, виліз на дерево і приглядається, як вода по камінцях пливе і як потім з великим гуком паде надолину.

— Гарно тут, — сказав до себе, — але наш Дніпро кращий. І реве дужче і хвилі має більші.

Нараз почув в долині шелест. Дивиться, а це лицар стоїть і приціляється на якогось птаха. А до нього якийсь великий звір підкрадається, та так тихенько. Ось вже біля лицаря, та враз цей відвернувся, вихопив ножа, та повалився на землю. Нараз залунав стріл. Це Денис прицілився і влучив звірюку просто в серце. Зліз з дерева й підійшов до лицаря.

— Хто ти і звідки? — запитав цей.

— Я козак, мій край над Дніпром.

— А я француз, мій край над морем. Ти врятував мені життя. Будьмо приятелями.

І подали собі руки — французький лицар і малий хлопець



з козацького роду. Недалеко ніягарського водопаду закріпилася їх приязнь!

Від тоді Денис часто заходив до укріплень, ходив на полювання з чужинцями, а над усе любив сидіти на високій вежі й оглядати околицю. І коли він раз сидів на вежі, помітив якихсь людей, голих, з чубами на голові.

— Та це індіани! — він їх уже бачив, вони частенько приходили міняти шкіри. — Але ж багато їх! — Денис зліз з вежі й просто до лицаря.

— Там індіани йдуть, багато... Ходи покажу, я бачив з вежі.

Замкнули французи всі брами, піднесли міст і пролунав голос лицаря:

— Всі на становища! До гармат!

А Денис знов поліз на вежу і дивиться. Нараз „фі-і-і-ть“ — стріла пролетіла попри його голову.

— Денисе, злізь! — кликнув лицар.

І вже індіани пускали свої затроєні стріли, вже підходили до укріплень, аж заревіли гармати і посипався вогонь. Денис подавав кулі, носив накази, перев'язував рани. Довго тривала стрілянина, аж індіани зникли в лісах. А лицар зібрав усіх на великій, каменем вибитій площі і сказав:

— Героєм нинішнього дня є козак Денис. Слава йому!

Увечері вертався щасливий від похвали Денис до своїх. Розповів їм як французи живуть, як їх індіани напали і як він їм помагав. І другого дня пішли козаки до французів оглянути укріплення. Лицар прийняв їх чемно, показав гостям будівлі, гармати і зброю французьку.

— Та, — каже старий козак, — багато добра маєте. А де ви воду до пиття берете?

— Тут недалеко є джерело, — відповів француз.

— А як прийдеться сидіти в твердині довше, коли вас облягатимуть, то що тоді? Розуму козацького вам треба. Вибийте криницю в твердині.

— Ми пробували, та води нема.

— Пождіть, — сказав старий козак і пішов у ліс. Знайшов якийсь кущ, виломив з нього патику і вернувся в твердиню. Узяв палик в обі руки, пройшов так цілу площу, аж недалеко входових воріт затримався, палик одним кінцем похилився вниз.

— Тут є вода. Копайте криницю!

І викопали, знайшли воду і збудували криницю таку, як на

Україні. Обложили каменем і на дрючку з одного кінця прив'язали ведро, а з другого камінь. І криниця ота ще й досі там є, зовсім така, як на Україні, з журавлем.

Одного разу, коли Денис вертався додому, помітив у кущах індіянину. Денис скоренько вернувся й побіг до французького лицаря.

— Там в кущах чоловік сидить. Я бачив: він чатує, будьте обережні.

— Скільки їх?

— Я бачив одного.

— Один не грізний. Але ти залишайся з нами на цю ніч. Вже пізно.

Денис залишився ночувати. І все спокійно було, але хлопцеві чомусь не спалося, щось недобре передчував. Аж нараз почув запах диму. Звідки дим? Зірвався, розбудив вояків:

— Чуєте дим? Десь горить! — і поки вспів добігти до лицаря вся твердиня стояла в вогні. Горіла, вартівня, горіла вежа й будинок почав горіти.

— Всі на корабель! — залунав голос лицаря. — Рятуйте життя! Денисе, Денисе, де ти?

— Я тут!

— На корабель!

І відчалив корабель з французами, а між ними був і Денис. Залишили твердиню, що горіла червоним полум'ям, освічуючи прекрасно водопад.

— Помстилися червоношкірі! — сказав лицар. — Але ми ще кращу твердиню збудуємо на півдні і ти, Денисе, як підростеш, будеш її командантом, згода?

І дотримав лицар слова. Поплив до Луїзієни і там твердиню збудував. А першим її командантом був козак Денис, що хлопчиком з України примандрував.

## На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,  
У вишневому садочку,  
Притулилася хатинка  
Мов маленькая дитинка  
Стиха вийшла виглядати,

Чи не вийде її мати.  
І до білої хатинки,  
Немов мати до дитинки,  
Вийшло сонце, засвітило  
І хатинку звеселило.

Леся Українка

Запорожці називали всю ту землю, яку вони займали, запорозькими вольностями. Називали вони її так, мабуть, тому, що там була справжня воля. Запорожці самі собі вибирали старшину, мали свої суди і порядкували всіми громадськими справами. Воля їх була обмежена тільки тими звичаями, які виробило само запорозьке товариство.

Спершу запорожці оселилися на острові Хортиці. Ото й була тоді вся земля запорожців, бо по обидва береги Дніпра. То був безлюдний степ, або так зване Дике поле, що ні до кого не належало. На ньому гарцювали тільки татарські орди під час наїздів на Україну.

Потім, як запорожці набралися сили, вони що далі, то більше займали собі землі.

За часів Богдана Хмельницького земля запорозького війська була вже дуже велика і Богдан Хмельницький, як казали запорожці, признав їм право на всю ту землю і видав їм грамоту або, як тоді казали, універсал.

Головне місто на Запоріжжі була Січ — столиця Запорожжя, де жив Кошовий отаман із старшиною і все січове товариство, нежонаті козаки, що завжди були готові до війни. Це був запорозький Кіш. Запорозькі землі ділилися на вісім округ, які називалися паланками, як от тепер райони, де жили жонаті козаки і всі ті, хто хотів займатись господарством. Звали їх зимовчакми, бо вони жили по селах та по зимовниках, як звали запорожці свої хутори. В останні часи на Запорожжі було 64 сіл, а зимовників або хуторів, де було по кілька хат, часом 3—4, було до 4000 і окрім того скрізь по запорозьких степах було кілька тисяч бурдюгів. Це були землянки, де подорожні знаходили собі притулок від непогоди, а часом і від татарів, коли вони іноді гасали по запорозьких степах. На всім тім широкім просторі було всього коло сотні тисяч людей. З цього можна бачити, що скрізь на Запорожжі було просторо і вільно всім.

## II.

Січ була військовою школою для всіх українських козаків. Сюди приходила молодь з усіх сторін України, щоб навчитися воєнного ремесла у твердій запорозькій школі. В спокійний час вона вчилася орудувати зброєю, здобувати табори й кріпості,

творити оборонні обози в чистому полі, підходити ворога, боротися на суші й на морі — словом — училася военної вмілості.

По нинішній день козаки мають славу у світі як найкраща кіннота. Перевага козаків була в тому, що кожний з них умів застосуватися до обставин, так що на випадок потреби козацька кіннота перемінювалася в одну мить у піхоту, або й маринарку — у морських виправах.

Січова школа була ще й тим тобра, що в ній учили військового ремесла і практично. Безупинна боротьба з татарами, турками й ляхами давала змогу кожному новикові понюхати пороху, почути свист куль і випробувати свій хист в орудуванні списом та шаблюкою. Вона показувала практично, як треба підходити необачного ворога, як перевести наступ та як обороняти свої позиції.

Крім того приклади великої відваги вироблювали в молоді на Січі справжню героїську вдачу.

Тільки невелика частина козаків оставала на Запоріжжі цілий свій вік. Звичайно, по кількох роках молоді верталися на Україну, де женилися і заводили господарство.

## Свято-Іванська Легенда

У Старого діда Сидорка стільки й утіхи на старі літа, що двоє внучат, Дмитрусь і Ганнуся. Їм то нераз він любив розказувати казки чи події минулого.

Одного гарного вечора, на початку місяця липня, сидів дідусь Сидорко перед хатою, а коло нього Дмитрусь і Ганнуся.

Діти не просили в дідуся казки, бо знали його звичай, що він, коли задумається і мовчить, немов собі щось пригадує, то зараз сам почне розказувати. Тому діти мовчали і ждали, а дідусь уп'ялив свої очі в одну точку безмежної темряви і злегка потрясав головою.

Втім малий Дмитрусь прокинувся, схопив діда за рукав і наляканий крикнув: — Дідусю, що це?! А онде друге і третє . . .

Перед їх очима миготіли якісь маленькі світла і підносилися вгору, то знов спускалися вниз.

— Не бійся сину, це свято-йванські мушки, — сказав дід, прокинувшись із задуми.

— А чого це вони так світять? — спитала Ганнуся.



— Бо це Божі іскорки. . .

— Чому ж вони так по землі буяють?

— Пождіть діти, я вам скажу, звідки ті Божі іскорки тут, на землі, взялися.

Було це давно, дуже давно, буде вже більше як шість соток літ, як нашу рідну землю навістило страшне татарське лихоліття. Татари — це було монгольське плем'я, азійські дикуни. Страшною хмарою йшла татарська орда, ватагами розбрилася по всій землі та палила й нищила все, що попало, а людей вирізувала та брала в полон. Усі люди втікали перед ними та скривалися по лісах і дебрах.

В одному селі в Україні недалеко ліса стояла одна хатина. Там жила вдовиця з двома, як оце ви, малими дітьми, хлопцем і дівчинкою. Вдова з дітьми жила на самоті, так що не знала, що діялося в світі. А коли відгук татарських вістей долетів до її хатини, вона, не думаючи довго, залишила дітей, а сама пішла до найближчого села, щоб дізнатися дечого від людей. Та в недобру годину залишила мати своїх дітей — єдине, що їй у світі було найдорожче. Бідолашна вже більше не вернулася до них. В селі не було ні живої душі, всі повтікали, схоронилися по дебрах, де вороже око не могло їх доглянути. Вдову огорнула страшна розпач. Вона, мов божевільна, кинулася вертатись, та тут перейняла її ватага татар, а що даліше з нею стлося — Бог тільки знає.

Діти довго ждали матері — та вона не верталась. Вже сонце спускалося до заходу, а її не було. Вони ще маленькі були, то й так боялися, а до того думка про страшних татар збільшувала їх жах. Так сиділи вони в вікні, пригорнувшись одне до одного і ждали матері. Вже сонце зайшло і вечір настав, а матері не було. Зате з північної сторони, куди саме пішла їх мати, завважили вони вогненну луну на небі. Хоч маленькі були, та зрозуміли, звідки ця луна, якої досі ніколи не бачили. Це татари запалили село. Вони вже тут близько. Що ж сталося з їх мамою? Що піchnуть тепер вони — маленькі? До кого ж їм тепер звернутися, в кого благати помочі, рятунку?.. Та й гірко заплакали. . .

Втім пригадали собі, що недалеко від їх хати, при битій дорозі, висить на дереві Христове розп'яття. Туди, бувало, водила їх мати ще маленьких і молилася з ними за покійного тата. Казала матуся, що Христос кожну молитву вислухав, навіть звала його чудотворним.

І вони, пібравшись за руки, пішли в ліс. Була прегарна місячна ніч. Саме ніч святого Івана. Було тихо, тихесенько, хоч

маком сій, тільки де-не-де перекликувалися нічні пугачі, а їх голос лунав у далекому просторі ліса. Діти відшукали хрест, припали до нього та дрижачими устами стали молитися. Потім поцілували скривавлені стопи Ісуса, зняли легко з дерева і понесли додому. Перед самою хатою завважили, що вогняна заграва стала ясніша, а до їх вух долітав відгомін людських голосів. Вони мерщій побігли до дверей і зійшли в пивницю.

Згодом далися чути зовсім виразні голоси. Татари були вже близько. Діти пригорнулися кріпко до хреста і пере-страшені очікували смерті. Татари були вже на подвір'ю. Діти нічого не знали, тільки чули над собою якийсь крик, стукіт, метушню, щось затріщало, задудніло, а потім важко було розрізнити окремі звуки, все злялося в одно гудіння над їх головами. Це горіла їхня хата. Татари, побачивши пусту хату запалили її і вернулися в ліс, де розложилися табором та швидко позасинали. Вдовина хата горіла довго, а коли полум'я знялося вгору, подув сильний вітер і поніс іскри в ліс, де ночувала ватага татар. Ліс зайнявся так швидко, що нічна сторожа не встигла розбудити татар, і вони не змогли втекти. Пожар був страшний. Всі татари найшли в ньому смерть. Три дні горів ліс, три дні гуляв вітер та метав вогнем. Іскри літали високо понад верхками дерев, а потім щось дивне сталося... Вони збилися в одну масу, знялися ще вище, обернулися кругом себе, покрутилися над руїною, яку оставили татари, піднеслися високо аж до неба, до самого Бога, та зложили скаргу на лютих татар.

Діти з хрестом врятувалися, тільки матінку втратили.

Щоб увіковічнити пам'ять великого діла, Бог оживотворив ті іскорки та розсіяв їх оцими світячими мушками по всій землі. А що ця подія сталася в ніч святого Івана, то нарід називає їх свято-йванськими мушками.

Від цієї пори вони рік-річно рясно освітлюють погідними вечорами місяць липень, а найкраще освічують вечір святого Івана, — закінчив своє оповідання дід Сидорко.

Іванна Сиротинська

## Що це?

На сонце я похожий  
І сонце я люблю.  
За сонцем повертаю  
Я голову свою.

Стою стрункий, високий,  
В зелених шатах я,  
І золотом убрана  
Голівонька моя.

(С.....)

## Маляр Кузьма

Був собі маляр — Кузьмою звався. І що то за славний маляр був! Думаєте, що він так малював собі просто, абияк, що тільки розмішав фарбу, червону, бурякову, жовту, та так просто й маже стіл, чи скриню? О, ні, стривайте лишень! Таки що побачить, так з того і образ зладить. Хоч би тобі відро або теля, таки живісінько воно і є — тільки посвищеш та й годі! А ще було як намалює щонебудь та підпише — бо й письменний був собі — що це не гарбуз, а сливка, так таки точнісінько сливка. Раз сміху було, хлопці аж клалися від реготу; змалював він нашого Панька кобилу, та як же живо вчистив, так на диво! Ну, намалював та й каже нам:

— Тепер, хлопці, дивіться, що за комедія буде!

А ми кажемо:

— Ану побачимо, що там буде!

А він каже:

— А йдіть лишень за мною та й несіть образ Панькової кобили.

От ми, взявши образ, пішли та й поставили коло Панькової хати і підперли його гарненько, точнісінько як кобила стоїть і на одно око сліпа, хвіст вірваний, ребра їй повилазили та ще й голову понурила, мов пасеться. От як поставили її, а самі ми поприсідали попід плотом у бур'яні та й ждемо Панька, а тулимось, як можемо, щоб не реготатись. Аж ось іде наш Панько та й собі щось під носом бурмоче; а далі й узрів кобилу та й каже:

— Що за ледащо мій Охрим! — а його наймита звали Охримом, — кобила вийшла проти ночі з двора, а він і байдуже; як би го мені її піймати?!

А далі зняв із себе пояс, зав'язав петлю, став до неї підкратись, та знай цмокає та приговорює: „Тпру, косю, тпру!“ — а далі, як підійшов близенько, як закине їй на шию пояс, як крикне „тпру!“, як потягне до себе, а кобила як упаде, а ми так і зареготались, та навтікача!

Такий то був славний той маляр Кузьма.

## Що це?

Я ловлю комах, жучків,  
Їм маленьких червчків.  
В теплий край я не літаю,

Під стріхою хату маю,  
Цвірінь — сів я на хлівець.  
Зовуть мене г . . . . .

## Як весело влітку у лісі

Як весело влітку у лісі!  
Тоненькі берізки мов діти!  
Неначе за руки взялися!  
Зелені сплітаючи віти.

Привільно маленькому Славі:  
Повітря і тихе і чисте,  
Набігався, ліг на галяві  
І слухає шелесту листя.

Соснові нечесані патли  
Легенько розгойдує вітер!  
По стовбурі постукують дятли,  
Немов ковалі працюючі.

А онде, відбившись від неньки,  
Притиснувши вуха до спинки,  
Сидить зайченятко маленьке  
І нюхає свіжу травичку.

А тут під ногами мурашка  
Вовтузиться, трудиться  
[нишком...  
Ой, леле! Та як же їй тяжко  
Тягти цю лушпинку від шишки!

Он писнувши сойка пурхнула,  
Болотяний одуд озвався,  
Лисичка з ліщини зиркнула,  
А зайчик за сосну сховався...

І знову ні звуку немає,  
І дивиться Славчик угору...  
— Скажи, — він у сосон

[питає, —

Чому шумите наче море?

Чому кучеряві, мов хвилі  
Зелені буйні ваші чола?  
Ви в лісі дрімучому, милі,  
Не бачили моря ніколи.

А сосни високі шелечуть:  
— Ми славу на морі здобудем!  
Нехай тільки люди захочуть —  
Високими щоглами будем.

Майстри такі прийдуть за нами,  
Зрубавши, очистять старанно.  
І ми попливем кораблями  
У сині моря-океани.

## Під Бродами

Був літній липневий ранок. Межею, поміж високими житами посувався відділ вояків в сірозелених цяткованих строях і таких же шоломах. Йшли тихо, згинаючись серед густого збіжжя.

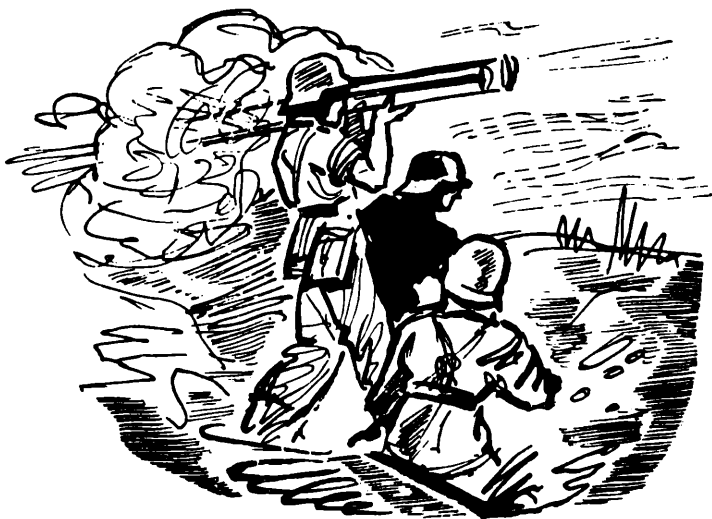
Провідником відділу був молодий юнак. З-під його розціпленої зеленої куртки видніли чорні відзнаки і срібний левиц. В одній руці він тримав машинуву пістолю, а в другій шолом. Голова його була перев'язана, а на перев'язці видніли червоні плями крові. Він був ранений.

Серед вояків у зеленкуватих строях сірою плямою відбивався довгий плащ і сіра пільотка большевицького вояка. Це був полонений большевицький старшина. Він тримав заложени



ззаду на шиї руки і підбігав між двома вояками, які його провадили.

Раптом провідник відділу зупинився і рухом руки наказав воякам прилягти. Всі присіли, тримаючи наготові машиніві пістолі. Один з вояків, що йшов за провідником, присів коло нього.



Вояки Української Дивізії

— Ще кількадесят метрів, — півголосом сказав провідник. — Ще перебігти оце відкрите поле, а там уже лісок і наш артилерійський спостерігач поручник Сірий. За лісом наші становища. Готуйтеся до стрибків!

— А що з нашим чубариком, Ромку, запитав другий, вказуючи на полоненого, якого червоні пагони блищали в ранішньому сонці.

— Того я беру на себе, — відповів провідник. — Стрибай перший, Володку. Решта за тобою, а потім я з полоненим. Мушу на нього сам уважати. Нас тому й посилали на стежу, щоб здобути язика.

Названий Володком перехрестився і на знак провідника вискочив з лісу й побіг пригинаючись через відкрите поле. Він пробіг кількадесят кроків і вже ось-ось добігав до лісу, коли раптом затаракотів автомат, а за ним закудкудакав большевицький кулемет. Та Володко вже заліг у лісі.

— Наступний! — шепнув гостро Роман, вказуючи на другий

край поля. Один за одним перебігали вояки поле, щоразу прилягаючи, то знову стрибаючи кілька кроків вперед. Ворожі кулемети не вгавали, але вояки на те не зважали. Вже майже всі були в безпечному місці. Ще тільки провідник залишився із своїм полоненим. Рухом руки наказав він полоненому бігти через поле. Полонений застогнав і почав проситися, щоб його пустити.

— А ти наших пускав, — подумав провідник пригадуючи собі пошматовані тіла на подвір'ю тюрми у Львові. Не відповідаючи ні слова, він „зарепетував“ пістоллю і звернув на полоненого. Той псбілів зі страху, зірвався й побіг. Провідник відітхнув з полегшею, бо не хотів убивати полоненого, якого треба було доставити до команди живим, і побіг за ним. Большевицькі кулемети таракотіли безупину, кулі бзикали й свистіли, а нерідко вибухали й гранати. Полонений присів серед поля і рухами благав, щоб його лишити, але, діставши вбік підкованим чоботом, зірвався і побіг далі. Ще кілька стрибків і обидва опинилися в лісі.

## II.

Під самим лісом, у добре замаскованому окопі сиділи два вояки. Це були артилерійські спостерігачі. Вони передавали телефоном своїй артилерії ззаду, куди вона має ціляти на ворога, що наступав на становища Української Дивізії під Бродами. Роман Кунцевич, провідник стежі, що оце тільки верталася з одним полоненим, знав, що десь там ззаду, кілька кілометрів, стоїть відділ артилерії, якою командує його батько, колишній старшина артилерії Січових Стрільців. Двадцять п'ять років минуло від того часу, і ось батько знову командує артилерією, цим разом артилерією Української Дивізії. Тільки ж тепер він зголосився до війська разом з ним, своїм сином, бажаючи боронити рідний край перед московською дикою ордою. Батько і син стояли тепер рам'я в рам'я на фронті під Бродами.

Роман знав, що його батько десь там тепер готується почастувати ворога своїми гарматами. Він тому і ходив на стежу здобути „язика“. Провідник стежі згинув від ворожої гранати, тому він, Роман, хоч мав заледве сімнадцять років, мусів перебрати команду стежного відділу. Він зловив большевицького „язика“ і привів усіх хлопців. Чесно виконав своє завдання.

За хвилину Роман склав повідомлення хорунжому — артилерійському обсерваторові. Поручник, що стояв побіч, усміхнувся, і Роман пригадав собі, що він його знає. Нераз подивляв





Артилерія Української Дивізії стріляє на большевиків

він його „бомби“ на футбольних змаганнях у Львові. А тепер поручник керує вогнем артилерії, якою командує його батько. Він же, Роман, приніс вістки, які мають причинитися до успішного обстрілювання ворога. І привів оцього большевицького майора, що оце тепер переступає з ноги на ногу, виспівавши все про большевицькі становища.

Поручник сидів уже при телефоні і подавав звідомлення. Вогонь большевицької артилерії збільшувався. Гарматні набої розривалися щораз ближче. Поручник скоро подавав телефоном відомості про положення.

— Галло, Гамалія! Говорить Бурлака... Ворожа артилерійська підготова. Швидко почнеться наступ... Вже виходять з окопів... Починайте вогонь...

Над головами вояків пролетіло з дзижчанням гарматне стрільно, а за хвилину видно було вже большевицьких вояків, які почали наступ. Вони підходили щораз ближче, не зважаючи на сильний вогонь нашої артилерії.

Роман, Володко й інші відіпняли гранати й приготували автомати. Один пильнував большевицького майора.

Перші лави большевиків уже добігали до нашого становища,



але задні ряди падали від гранат сотника Кунцевича. Поручник в окопі кричав у телефон:

— Добре, добре, Гамаліє!.. Щераз, щераз, два штрихи направо... Ще одна сальва... Щераз, щераз Гамаліє...

Ворожі лави захиталися. Одні падали, другі почали втікати. Роман із своїм відділом пускав їм навздогін набої із своїх скорострілів. А гармати сотника Кунцевича перевертали все догори ногами. Ворог успокоївся, його наступ був цілком відбитий і батарея розпорошена.

### III.

Коли десь в далині гинув гомін останніх пострілів, на поляну в лісі заїхало сіре військове авто. З авто вискочив старший віком, але стрункий старшина в польовій формі з відзнаками майора. На рукаві у нього блищав золотий левик — відзнака української дивізії. Він підійшов до групи вояків, що стояли під деревами на скраю лісу і гостро відсалютував поручникові-обсерваторові, який складав йому звідомлення. Потім підійшов до Романової



Стрелець Української Дивізії  
з автоматом наступає  
на большевиків

групи, що стояла недалеко і глянув на Романа, на його перець'язану голову, на важкий автомат в руках.

— Ви Кунцевич, син сотника Кунцевича? — спитав майор Палієнко.



Роман витягнувся, гостро підніс руку до висоти чола і сказав одне лише слово „так“, забувши додати обов'язкове „пане майоре“.

— Ви зробили сьогодні добру роботу... Перемога буде наша. Хтось згине, а хтось залишиться, але остаточна перемога буде наша. Перемога мусить бути наша! Дякую, десятнику Кунцевич.

— Я тільки стрілець, пане майоре, — відповів Роман, думаючи, що майор не доглянув його відзнак.

— Від сьогодні ви десятник, юначе! До побачення. Майор сів в авто й від'їхав, а Роман далі стояв непорушно, думаючи про майорові слова, що „перемога мусить бути наша“. Так, остаточна перемога мусить бути наша, і вона буде наша. На те і є ми, українські юнаки.

Олег Лисяк

## Привіт таборам

Знову літо. Достигають вишні,  
Медом пахнуть вранішні вітри.  
От ми знову вже в дорогу вийшли —  
У свої веселі таборі.

За плечима булькають баклажки,  
Як привітно зустрічає бір!  
Он з ялини нас вітає пташка,  
І звірятка визирають з нір.

Нас метелики стрічають в лузі,  
Рибки нас стрічають у річках —  
Нас пізнали кращі наші друзі  
По зелених наших хусточках.

Йдемо в табір! Будемо усі ми  
Під пекучим сонечком лежати,  
Поправляйтесь стравами смачними  
І соснові запахи вдихати.

Будем бігати і гратись і співати,  
А в ясні і тихі вечорі  
У бору високі і крилаті  
Будемо запалювать костри.

## Наша Церква

Як нічне погідне небо рясно встелене зірками,  
Так і наша вся країна вкрита Божими церквами.  
А в церквах гарячі просьби ми щодня приносим Богу  
Та до Бога і до Правди там знаходимо дорогу.  
Наша церква — наша втіха, хрест святий на ній сіяє,  
З неї дзвін людей побожних на відправи закликає.  
І тоді батьки маленьких діточок беруть за руку  
І провадять їх до церкви на молитву й на науку.  
Тож по світі не від нині чужинецькі знають люди:  
Український вірний нарід Бога й Церкви не забуде.  
В нас сьогодні радість щира, в нас сьогодні миле свято,  
Тож у ці церковні мури так людей зійшлося багато.  
І радіє наше серце, і не треба нам смутитись,  
Бо ми в нашій рідній церкві будем Богові молитись.



## Ватра

Пригасає зоря. Золотіють  
Буйних сосон вершини стрімкі.  
Десь далеко хатки сутеніють,  
Напливає туман од ріки.

Тихо-тихо в вечірньому лісі,  
Не шелесне ні кущ, ні трава...  
Та все ближчає, ближчає пісня,  
Он і сурма уже виграла.

То ідуть пластуни. І лунає  
Барабана розмірений дріб  
І відразу усе оживає,  
Голосами сповняється глиб  
Лісова...

— А подайте но хмизу! —  
І сірник засвітився. І вмить  
Вогник лиже паліччя і лізе  
По сучках, розгорівся, горить!

І ураз освітлилися лица,  
І пливе — розпливається дим.  
Пластове ось багаття іскриться  
В темнім лісі снопом золотим.

## Річка

Хлюпоче синя річка —  
Ой, річка, ой, ріка!  
Юрба нас невеличка,  
Зате ж бо гомінка!  
І співи тут і крики  
І радість тут, і сміх, —  
А вколо, як музики  
Гурти пташок дзвінких.

І кожна ж то співає,  
І кожна поклика:  
Ой, небо, ой, безкрає,  
Ой, річка, ой, ріка!  
Он рибки затремтіли  
Пливуть із глибини,  
Коли б співати вміли,  
Співали б і вони.

А так за них співає  
Компанія лунка:  
Ой, небо, ой, безкрає,  
Ой, річка, ой, ріка!

Максим Рильський

## Олеся

### I.

Було це давно, ще тоді, коли на Україну нападали турки й татари, а українські гетьмани ходили з козаками бити ворогів.

На Волині було невелике село. Довкруги нього були ліси. В селі жили люди, хлібороби, й якби не татари, то їм було би добре жити. Але татари часто нападали, грабили, палили й грабували села. Старих та молодих убивали, або брали в неволю й продавали туркам на важкі роботи.

Край села стояла невеличка хатка. Коло неї видно було гарний садочок. У садку була пасіка, і бджоли весело гуділи.

В хатині жив старий дід Данило. Колись давно він був теж у турецькій неволі, але визволився і тепер живе спокійно. Жінка його вже давно померла. Він прийняв до себе двоє сиріт: дівчинку Олесю і хлопця Михася.

Дід був щасливий з дітьми, а діти щасливі з дідом. Діти дуже любили, як дід оповідав їм про турецьку та татарську неволю. Бувало, сидить дідусь у пасіці, робить щось коло вулика, Михась також щось майструє, Олеся сидить із шиттям і просять діда розповісти їм про турецьку неволю.

Дідусь починає оповідати, а діти слухають і очей не зведуть з нього. Олеся схилить чорняву головоньку, а Михась також сидить тихо й слухає.

— Три роки був я на турецькій галері, — оповідає дід, — прикований до одного місця. Мусіли ми безнастанно веслувати, а доглядачі раз-у-раз били нас нагаями аж до крові.

— А кров текла? — питає Михась.

— Текла, текла, — каже дід.

— Я побив би всіх турків і татар, — кричить Михась, сти-скаючи кулаки.

Олеся нічого не каже, тільки її лице блідне.

А дід оповідає даліше:

— Покалічили мене тоді добре. Як козаки визволили мене, я вже не був здатний козакувати. Вернувся я додому. Тут пізнав ваших батьків, твого Олесю і твого Михасю. Вони були сусіди. Михась тоді був ще дуже малий, років два йому було. А тобі, Олесю, було сім років і ти вже бігала. Жили ви гарно, щасливо, коли раз напали татари. Що тут казати! Боронилися ми завзято, та нічого не помогло. Татари село спалили, багато людей повбивали, багато в неволю забрали. Ті, що втекли й заховалися, потім вернулися і знову побудувалися. Мене вдарили чимсь важким по голові — я й упав. Але я не вмер і вночі відзискав притомність. Дивлюсь — місяць світить, видно як у день. Тишина глибока. Коли подивлюся я кругом себе, побачив трупи-трупи... Настав ранок. Пішов я і поміж трупами знайшов тебе, Михасю. Ти лежав біля мертвої мами й плакав. Там і батько твій лежав із розру-біною головою.

— І твої батько й мати були там мертві, Олесю! А тебе я вже потім знайшов у лісі. Ти забігла якось туди. От і все!

Дід замовк. Олеся сидить — не рухається. В неї лице бліде, в очах вогонь палає. Дід глянув на неї та й похитав головою:



— Засмутив я тебе, моя дитинко. Але що робити! Без смутку не проживемо. Не журіться, діточки. Ваші батьки полягли героїською смертю, боронили рідний край. Кожний чоловік повинен рідну країну боронити від усякого ворога, не жаліючи свого життя.

— Так, так, не жаліючи свого життя, — промовила Олеся, замислилася ще дужче і кілька днів ходила замислена.

Одної неділі Олеся з Михасем хотіли йти до лісу по ягоди. У лісі було величезне болото-багновище. Дід боявся, щоб дітям що злого не сталося та й каже:

— Глядіть, діточки, не йдіть далеко в ліс.

— Не бійтеся, дідусю, — відповіла Олеся, а Михась додав.

— Ми знаємо дорогу добре.

Діти пішли, а дід довго дивився за ними.

Ліса не можна було перейти, бо серед нього було велике болото. На просьбу Михася обое вони пустилися дорогою край



ліса, щоб перейти на другу сторону, де надіялися назбирати багато ягід. З одного боку дороги тягнувся старий густий ліс, а з другого простягався широкий степ. Олеся й Михась ішли скоро. Коли вже відійшли далеко, Михась крикнув нагло:

— Глянь, Олесю, що це таке?

Олеся глянула. Серед степу їхали їздці. Шапки їх дивні, бо таких шапок наші не носять, погадала Олеся. Вона здогадувалася, що це були татари.

„Татари... Вони прийшли в наш край палити села, вбивати і в неволю брати людей. Ось-ось вони побачать їх і заберуть“ — думла дальше Олеся. — Схопила Михася за руку й мовчки потягла його в кущі.

— Що таке? Що таке? — питав Михась.

— Тихо, тихо, це татари.

Михась зацікавився з перестрахи. Він і слова не міг вимовити. Олеся з-за кущів бачила, як татари їхали просто в ліс, як розглядалися на всі сторони. Це вони шукають дороги; ще якийсь час і вони знайдуть їх... Що тоді буде? — думала Олеся.

„Село сплять, людей повбивають... І дідуся вб'ють... Боже мій, треба людям сказати... Але татари на конях доїдуть швидше, ніж вона до села добіжить. Як би їх затримати... Як це зробити?“

Бідне серденько Олесі мучилося такими думками. А татари під'їздили все ближче й ближче...

Олеся вхопила Михася за руку та й каже:

— Братчику, біжи лісом додому, скажи дідусеві, що татари їдуть. Чуєш?

Михась прокинувся немов зі сну, глянув на Олесю:

— Біжи, бо дідуся вб'ють!

— А ти? — спитав хлопець.

— Я знаю сама, що зроблю, не бійся, — відповіла скоренько Олеся.

## II.

Михась не думав вже довго, кинувся в ліс і побіг з цілої сили. Олеся лишилася сама. Зачекала кілька хвилин. Лице її було бліде, але вона не боялася. Вийшла спокійно з-за куща й пішла дорогою попід лісом. Йшла так, мов не бачила татар. Але татари побачили її. Кинулись до неї. Олеся скрикнула й побігла що сили дальше. Але татари скоро дігнали її, щось закричали і вхопили її. Їх було до тридцять. Один високий прийшов до Олесі. Заговорив до неї по-нашому, але ледве можна було його розуміти.

— Ми тобі нічого не зробимо, не бійся, — промовив він, — лише покажи нам дорогу до села, а ми тебе пустимо.

Олеся відповіла сміло:

— Дорога за лісом. Оцей ліс треба перейти, село по другім боці.

— То ти нас поведи цим лісом, — каже татарин, коли знаєш дорогу, бо ми дороги не знаємо.

Олеся каже:

— Добре, я вас поведу.

— Та не одури нас, не втікай, бо бачиш оце — і при тих словах татарин показав Олесі криву гостру шаблюку й блиснув нею перед очима дівчини.

— Голову тобі зрубаю, розумієш? — крикнув Олесі над головою.

Накинули Олесі на шию аркан. Високий татарин взяв аркан в руку, пустив Олесю поперед свого коня і каже:

— Веди.

Олеся повела, але йшла зовсім не в той бік, куди Михась побіг. Ще трохи обійшла ліс і повела ворогів просто в середину лісу, де було багно. Подорозі все собі думала: „Чи Михась добіг уже додому?“

Йшла тихо, спокійно, часом звертала вбік, то знову назад верталася. Татари сердилися, а високий кричав:

— Що ти робиш, дівчино? Веди нас просто, бо бачиш? — і показав рукою на шаблюку.

Олеся каже:

— Ось зараз ліс скінчиться, там і дорога.

І вела далі. Ліс став такий густий, що вони вже не могли дальше йти. Олеся знала ліс добре, вона знала, що веде ворогів туди, де багно. За деревами не можна було видіти болота. Олеся довела їх до багна й затрималася. Навкруги було темно й така гуща, що тільки той, хто добре знав ліс, міг звідси вийти, не загубившись в болоті. Татари лісу не знали.

— Чого ж ти стала? Веди дальше! — крикнув старшина.

Дівчина обернулася до ворогів. На блідому лиці палали темні очі. Вона сміло глянула ворогам в очі.

Татарин підїхав до неї, показав їй нагая і почав кричати. Олеся усміхнулася і сказала:

— Я не поведу вас далі, хоч би ви мене й убили. Я вас завела в цей ліс і ви вже не вилізете звідси.

В тій хвилині ніж блиснув у татарській руці і вдарив Олесю в груди. Як підрізана квітка, впала вона на землю. Але ще не була мертва. Підняла руку догори і слабим голосом сказала:

— Кожний, хто любить свою рідну країну, повинен її боронити. Знайте це, вороги!

Її голова схилилася, і чиста її душа покинула тіло. Татарин плюнув на неї зі злості і всі вороги завернули назад.

Михась тимчасом добіг додому. Розповів, що бачив і люди покидали все та й повтікали в ліс. Дід Данило думав, що знайде там і Олесю.

Другого дня вислали люди одного відважного хлопця подивитися, що чувати в селі. Хлопець вернувся і сказав, що в селі тихо. Всі здогадалися, що татари їх обминули й вернулися додому. Але Олесі там не було. Дід Данило попросив сусідів, і всі пішли шукати її в лісі. Михась попровадив їх до того місця, де він покинув Олесю. Тут знайшли татарські сліди. По тих слідах зайшли в лісову гущавину. Довго йшли, аж побачили кілька татарських коней, що загрузли в болоті. Татар не було. Мабуть, вони позлазили з коней і потопилися в болоті.

Дід Данило йшов перший. Він і перший побачив Олесю. Лежала мертва, з ножем у грудях. На шиї у неї був татарський аркан. Дід Данило і всі люди зрозуміли, що вона своєю смертю врятувала село. Зробили мари і понесли дороге тіло додому.

Другого дня ховали Олесю. Вона лежала вбрана в вінок. Пташки співали, сонце сяло. А вона тиха, спокійна лежала. Навіть здавалося, що й на її лиці відбивалася радість.

Плачучи, відпровадили її на кладовище. Не сам дід Данило плакав, — плакали всі — старі й малі.

Але коли кинули на могилку останню лопату землі, дід Данило підніс голову і вже не плакав. Лице його стало поважне. Він простяг руку над могилкою й сказав:

— Кожний повинен боронити свій рідний край, не жаліючи життя. Дай, Боже, кожному такої смерті.

### **Запитання:**

1. Звідки приходили татари на Україну?
2. Що робили вони з нашими людьми і селами?
3. Що сталося з батьками Олесі й Михась?
4. Що оповідав дідусь Данило дітям?
5. Куди вибралися одної неділі Олеся й Михась?
6. Кого вони стрінули під лісом?
7. Що вирішила Олеся зробити?
8. Що сталося з нею потім?
9. Що повинен робити кожен чоловік, коли на його країну нападає ворог?

## **Приказки**

Прийшов май, сам про себе дбай.

Як май без дощу, то і золотий плуг не поможє.

Святий Юрій по полю ходить, хліб і жито родить.



## Леся Українка

На дворі будилася весна, Сніг вже танув і на дорозі, що біла через село Колодяжне на Волині, стояли тут то там ще великі калюжі води. Декуди земля вже просихала, а при шляху несміливо показувалася перша весняна сочиста травичка. Дорогою поміж хати бігло біляве дівчатко, років може з дванадцять. Сорочка на ній по-волинськи вишивана і свитка і спідниця. Бігла вона, уважно оминала калюжі та все щось стиха собі підспівувала.

Так добігла аж до останньої хати в селі, а даліше за хатою вже ліс — густий та дрімучий та таємний... А під хатою сиділа старенька бабуся та поряджувала якесь сухе зілля.

— А куди це ти, дитино, йдеш? — спитала бабуся.

Дівчатко спинилося, усмінулося: — До ліса, бабуся“.

— До ліса? — здивувалася старенька. — А ти хіба лісовика та русалки не боїшся?

— А чого ж мені боятися? От я читала в книжечці про русалку, то вона зовсім не страшна!

— У книжці, кажеш? А ти ж хіба читати вмієш?

— Вмію, а хіба це щ? ? Всі ж уміють!

— Дивна ти, дівчино! — заклопоталася бабуся. — Вбрана, як усі люди в селі, і по-нашому говориш, а от і читати вмієш. Хто тебе навчив?

— Матуся. Вона і мене і мого братчика Михайлика вчила і книжечки нам купувала. Батенько хотів нас у школу віддати та матуся нас у чужу, у московську школу посилати не хотіла — то й сама вчити стала.

— То, кажеш, і мати твоя читати вміє? А чия ти будеш? Щось я тебе ні під церквою, ні на вигоні між дівчатами не бачила.

— Бо я лиш недавно із Звягеля приїхала. Я Косачева, називаюся Ляриса, отам із двору, знаєте, з-за гаю...

— То ти панова донечка? — аж здивувалася старенька. — От я й не знала, що з панночкою говорю... Бо як тут пізнати? І одягнена, як усі дівчата на селі, і говориш, як і всі... А я думала, що пани всі, прости Боже, по-московськи лиш говорять та з-панська носяться...

— Може інші й по-чужому розмовляють, а нам чого своєї рідної мови стидатися? Ми всі дома лиш по-своєму говоримо: і батько, і мати, і Михайлик, і дядьки Старицькі, й Лисенки...

Та тут у дівчинки так і стали на очах сльози... Трохи-трохи не розплачеться.

— Чого ж ти так посумніла нараз, дитино? Така досі веселенька була, мов птичка...

— Бо... Бо тітку москалі на Сибір повезли, за те, що по-нашому говорила, що була україркою... Я її так любила...

Та знов оченята у Лесі сльозами зайшли. Та вона устонька закусила — таки не плаче.

Жаль стало старенькій.

— Бог милостив, дитино! І з Сибіру люди вертаються! А от коли тітку твою засудили — то тобі хіба не страшно і говорити по-нашому і вдягатися та ще, як кажеш, і книжки читати?

Та Леся мов вогнем спалахнула:

— Ой ні, бабусю! Нізачо в світі своєї мови я не покину! Скільки я книжок читала, то там всюди писали про відважного лицаря, що його вже із коня скинули — до землі списом прибили, а він все ще казав: „Убий — не здамся!“ І писали, як то перших християн на муки посиляли, вогнем палили, диким звірям на поталу кидали, а вони таки все перетерпіли та віри своєї не зрадили. Так і ми ніколи свого не покинемо!

— Що ж, дитино, ти бачу мудра, на книжках вчена та ще й завзята вдалася... Та проте в ліс таки не йди! Тепер весна — таке там у лісі твориться, що й не вгадаєш! Небезпечно там людині тепер заходити!

А в Лесі оченята новим вогником загорілися.

— А що там таке твориться? Розкажіть бабусю, — так і просити почала...

— О, багато, багато! Весь ліс зимові білі шати скидає, у весняні одягається. А з ним і цар його — лісовик. Цей — як ти з ним добра — то й він з тобою. А як розгнівається за щонебудь — горе тобі! А з озера, що на полянці, водяник виглядає, а за ним і донечка його — русалка. Ця страх любить рибалок молодих у воду зтягати. А до неї заходить „Той, що греблі рве“; оце він, щоб, хорони Боже, і цього року такої потопа не вчинив, як минулої весни... А зі старої верби виходить мавка — там вона всю зиму спала... А до неї Перелесник — та такий меткий, та такий палкий, як сам вогонь — приходить. Цей, як прогнівиш його, зараз хату запалити може! А Потерчата понад болотом вогники палять та людей у трясовиння заманюють... Треба, доню, добре знати, яке зілля зі собою носити, щоб у біду не попасти: чи мак-відюк, чи терлич, чи полин...

— А ви, бабусенько, маєте таке зілля? Як же вам його не мати, коли так близько лісу живете? Отут і повно його довкруги вас на призьбі! Дайте ж мені, бабусю, щоб я теж у лісі хоч русалку, хоч мавочку побачила! Так дуже я б побачити хотіла!

Довго-довго просила вона, аж поки бабуся не всміхнулася ласкаво, та не вибрала з усього зілля маленького пучечка. Дунула на нього тричі, ще й перехрестила, ще щось пошептала та подала Лесі. Поклонилося, подякувала Леся, заткнула пучечок за пояс та побігла в ліс...

Не знати, чи бачила вона в лісі ту мавку, чи ні, бо зараз за нею прибіг наймит із двору, бо приїхали дядьки Старицькі в гості — а з ними і посестра Лесі — Людка.

Та, мабуть, що цю мавку вона таки бачила. Бо багато, багато років пізніше, як вже виросла, написала вона про неї. І як чудово написала!

І про лицарів писала, і про перших християн, і про всіх, що за правду проти неправди боролися. Бо маленька Леся — це була найбільша наша письменниця і поетка **Леся Українка**.

**Л. Храплива**

## **Морська тиша**

В час гарячий полудневий  
Виглядаю у віконце:  
Ясне небо, ясне море,  
Ясні хмарки, ясне сонце.

Тиша в морі... Ледве-ледве  
колихає море хвилі;  
Не колишуться від вітру  
На човнах вітрила білі.

З тихим плескотом на берег  
Рине хвилечка перлиста;  
Править хтось малим човенцем,  
В'ється стежка золотиста.

Править хтось малим човенцем,  
Стиха весла піднімає,  
І здається, що з весельця  
Щире золото спливає.

**Леся Українка**

## **Загадки**

Біле як сніг, надуте як міх,  
лопатами ходить, а рогом їсть?

(гусак)

Має язик, а не може говорити?

(черевик)

Має ноги, а не може бігати?  
(крісло)

Летить — вие, сяде — рие.

(жук)

Має зуби, а не може кусати?

(граблі)

## Перший сніп

Весь в сріблястій росі  
стоїть сніп  
серед кіп,  
Перевеслом повитий, як поясом.  
І в ранковій красі  
мов цвіте  
золоте,  
Спіле жито жовтіючим колосом.  
І до праці взялись;  
лиш поля  
устеля  
Пісня кіс золотими покосами.  
Ним жнива почались:  
на зорі  
косарі  
Вийшли в поле з блискучими косами  
Почалися жнива!  
Вдалині  
по`стерні  
Лиш дівчата білють сорочками.  
Вже блищить на косі,  
променить  
сонця нить  
Серед поля пливе плодородного.  
І стоїть у росі  
перший сніп  
серед кіп  
Наче символ врожаю народного.

Дмитро Весняний

## Що це?

Не риба, а плава на хвилях прозорих,  
Як схоче — пірнає глибоко у море.  
Він здалека бачить чужі кораблі  
Й боронить кордони своєї землі.

Ніна Бурик



## Молитва українського юнака

Всевишній Боже, світа володарю,  
Прийми молитву, мого серця спів:  
До стіп Твоїх складаю щиру вдяку,  
Що українцем Ти мене створив.

І що така велика та багата  
Моя країна рідна, наче рай,  
За те, що став героїв рідним братом,  
І, як вони, люблю свій Рідний Край.

За те, що Ти народові моему  
Своїх щедрот і ласки не скупив,  
Що дав йому чудову рідну мову,  
Найкращу пісню, наче диво з лив.

Не позбавляй його своєї ласки,  
Йому на власній поможи землі  
Добути кращу долю і покласти  
Вінець нев'ялий слави на чолі.

Моїй душі дай, Боже, твердість криці,  
Будь сторожем думок і діл моїх,  
Зроби, щоб чести Рідної Землиці  
Поганим вчинком я не сплямив ввік, Амінь.

**В. Переяславець**

## Заповіт

Як умру, то поховайте  
Мене на могилі,  
Серед степу широкого,  
На Україні милій.  
Щоб лани широкополі,  
І Дніпро і кручі  
Було видно, було чути,  
Як реве ревучий!

Як понесе з України  
У синєє море  
Кров ворожу, — отоді я  
І лани і гори,  
Все покину і полину  
До самого Бога  
Молитися.

**Т. Шевченко**

## Зміст

	ст.
Молитва до Богоматері .....	3
Знову до школи .....	4
Рдний край — М. Петрів .....	5
Київ .....	5
Початки Києва — О. Олесь .....	7
Мій край — Р. Купчинський .....	8
Оборона Києва — М. Слобода .....	8
Іду на вас .....	12
Святослав — В. Щурат .....	14
Велика мандрівка — М. Петрів .....	15
Ким може бути Богданко .....	17
Добро за добро .....	19
З чого пішла ворожнеча між псом і котом .....	20
Князь Ігор — І. Лаврівська .....	22
Пізня осінь в Україні — Л. Бачинський .....	24
Народні казки: Нерозумні мрії, Багатий скупар .....	26
Св. Покрова — Б. Р. ....	29
Маріє, Мати Христа Бога — Р. Купчинський .....	29
Що це? .....	29
Князь Володимир .....	30
Молитва до св. Володимира .....	32
Ярославова слава — А. Лотоцький .....	32
Заповіт Ярослава Мудрого — В. Щурат .....	34
Приказки .....	34
Лицар Михайлик .....	35
Мистецтво — В. Жуковецька .....	36
Що це? .....	37
Христос і тернина .....	38
Молитва за український нарід .....	38
Дитяче свято — о. І. Назарко .....	39
Приказки .....	40
Нова радість стала .....	41
А в полі, полі .....	41
Від Різдва до Йордану .....	42
У Назареті .....	45
Загадки .....	45
Дзвони в Україні — В. Переяславець .....	46
День незалежності — Б. Р. ....	47
Вуж і їжак .....	49

На Різдво українським повстанцям — Л. Храплива .....	50
Світ як казка — Роляник .....	51
Золотий горішок .....	52
Нічна пригода — за Г. Шилом .....	54
Лакомий зайчик — К. В. ....	56
Під хрестом .....	57
Загадки .....	57
Найкращий діамант — І. Лаврівська .....	58
Наш Львів .....	62
Загадки .....	62
Заснування Холму — О. Олесь .....	64
Вітчизна — Ю. Ш. ....	64
За лицарську славу — К. Данченко-Сьома .....	65
Вибір гетьмана — Т. Шевченко .....	66
Козак Журба — І. Лаврівська .....	67
Баран і віл — нар. казка .....	69
Січ-мати — Ю. Ш. ....	70
Загадки .....	70
Малий Тарас чумакує — А. Лотоцький .....	71
Перший рисунок .....	75
Загадки .....	76
Квітень на Україні — В. Пархоменко .....	77
Вечір на Україні — Т. Шевченко .....	78
Ліс і сокира — Я. Вільшенко .....	79
Весною в лісі — Б. П. ....	79
Весна на Гуцульщині — П. Дорошко .....	80
Верховинець — за М. Устіяновичем .....	81
За Карпатську Україну — Л. ....	81
Бій тетеруків — В. Тарашук .....	84
Воскресення Христа .....	85
Великдень на українському селі — Л. Федюшко .....	87
Христос Воскрес! .....	89
Гагілка .....	89
Писанки — І. Музичка .....	90
Св. Юрій Переможець .....	91
Приказки .....	92
Добридені, Україно — М. Терещенко .....	93
Україна .....	93
Мій край — Ю. Шркумеляк .....	94
Поділля — Л. Українка .....	95
Веселка над Дніпром .....	95
Молода Січ — Р. З. ....	96
Ой, у лузі червона калина . . . ..	96
Дністер — О. Ю. Федькович .....	97
Приказки .....	97
Сад у Полтаві — В. Бичко .....	98
Де срібнолентий Сян пливе — Гр. Цеглинський .....	98
Загадки .....	98
Карпатська Україна — Б. Федчук .....	99
Буковина — С. Воробкевич .....	99

Пісня вівчаря — М. Горішний .....	ст. 100
Коломийки .....	100
Наш знак — Богданко .....	101
Батьківщина завжди найкраща — Р. Вінський .....	103
Волинь — О. Пчілка .....	103
Підземні багатства України .....	104
Іван Франко — І. Кирій .....	105
У львівській Ставропігії — І. Винницька .....	108
Усміхнися .....	109
Вірлятко — Ф. Михайлів .....	110
Наша Україна — П. Карпенко-Криниця .....	112
Незнайомий — Івга Шугай .....	112
На відпочинку .....	115
Михаськова ватра .....	117
Погідна літня ніч — І. Франко .....	118
На „Сагайдачному“ .....	119
Приказки про козаків .....	121
Перший козак в Америці — І. Лаврівська .....	122
На зеленому горбочку — Леся Українка .....	125
Запорозькі землі .....	126
Свято-Іванська легенда — І. Сиротинська .....	127
Що це? .....	129
Маляр Кузьма .....	130
Що це? .....	130
Як весело влітку в лісі .....	131
Під Бородами — Олег Лисяк .....	131
Привіт таборам .....	136
Наша церква .....	137
Ватра .....	137
Річка — М. Рильський .....	138
Олеся .....	138
Приказки .....	143
Леся Українка .....	144
Морська тиша — Л. Українка .....	146
Загадки .....	146
Перший сніг — Д. Весняний .....	147
Що це? .....	147
Молитва українського юнака — В. Переяславець .....	148
Заповіт — Т. Шевченко .....	148

## ДЛЯ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ Й ДОМА

Видавництво Шкільної Ради УККА має такі  
підручники:

<i>Б. Романензук.</i> УКРАЇНСЬКА МОВА, грам. і правописні вправи для II року навчання української мови .....	\$ 0.85
<i>Б. Романензук.</i> УКРАЇНСЬКА МОВА для III р. навчання української мови .....	\$ 1.00
<i>Б. Романензук.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для II р. навчання української мови, 2-ге видання .....	\$ 2.00
<i>Б. Романензук.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для III року навчання української мови .....	\$ 1.50
<i>Б. Романензук.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для IV року навчання української мови .....	\$ 1.75
<i>К. Кисілевський.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для V року навчання української мови .....	\$ 1.85
<i>К. Кисілевський.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА для VI року навчання української мови .....	\$ 2.20
<i>К. Кисілевський.</i> ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ для школи й самонавчання .....	\$ 0.75
<i>М. Овзаренко.</i> УКРАЇНСЬКА ЧИТАНКА „Золоті Ворота” для VII—VIII року навчання .....	\$ 3.00
<i>С. Рудницький.</i> ПОЧАТКОВА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ .....	\$ 1.06
<i>Е. Жарський.</i> РУХАНКА, ГРИ, ЗАБАВИ, нарис програми фізичного виховання .....	\$ 1.00
<i>Е. Жарський.</i> ПРИРОДА УКРАЇНИ .....	\$ 3.00

Адреса В-ва:

Wyd. Shk. Rada, 838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa.